

INFOSFERA

DIN CUPRINS:

- *Radicalizare și violență în Islam. O tipizare a mecanismelor radicalizării*
- *Ce capitalism vrem, aceasta este întrebarea*
- *Ascensiunea Chinei în noua configurație a lumii*
- *Serviciile de informații și activitatea de avertizare timpurie*
- *Colonizarea spațiului cibernetic*

Anul IV nr. 1 / 2012

INFOSFERA

Revistă de studii de securitate și informații pentru apărare

Direcția Generală de Informații a Apărării

COLEGIUL ȘTIINȚIFIC

Academician Dan Berindei

Academician Florin Constantiniu

Cercetător științific gr. I dr. Napoleon Pop

Prof. univ. dr. Ioan Mircea Pașcu

Gl. (r) prof. univ. dr. Sergiu Medar

Gl. lt. prof. univ. dr. Teodor Frunzeti

Gl. lt. ing. conf. univ. dr. Gheorghe Savu

Prof. univ. dr. Vasile Pușcaș

Prof. univ. dr. Ilie Bădescu

Prof. univ. dr. Vasile Secăreș

Gl. nr. (r) prof. univ. dr. Adrian Pârlog

Prof. univ. dr. Teodor Repciuc

Col. (r) prof. univ. dr. Constantin Hîhior

Dr. Liviu Mureșan

Conf. univ. dr. Iulian Chifu

REDACȚIA

Director onorific: prof. univ. dr. Teodor REPCIUC

Redactor-șef: dr. Marius-Andrei DIAMESCU

Redactori: Cătălin ANDRONIC

Tatiana NEGARĂ

Ion NIȚU

Anca Monica POPA

Aureliu RADU

Oana UNGUREANU

Adresa redacției

*Bulevardul Vasile Milea nr. 7B, cod 061342, sector 6,
București*

Tel. / fax: (+40) 021 316 58 05

E-mail: redactia.infosfera@agat.ro

*Revista poate fi consultată și on-line, pe site-ul Ministerului
Apărării Naționale, la rubrica Multimedia/Publicații,
www.mapn.ro/publicatii/index.php*

CUPRINS

Radicalizare și violență în Islam. O tipizare a mecanismelor
radicalizării 3

Iulian CHIFU

Ce capitalism vrem, aceasta este întrebarea 13

Daniel DĂIANU

Asia Centrală - mize geopolitice și geostrategice în actualul
context de securitate 20

Constantin FIȚĂ

Ascensiunea Chinei în noua configurație a lumii..... 30

Romulus Ioan BUDURA

Problematica relațiilor Uniunea Europeană – China 37

Liviu CICĂNESCU

Aspecte privind managementul Comunității Informative 43

Tiberiu TĂNASE

Serviciile de informații și activitatea de avertizare timpurie 55

Valerică PIROȘCĂ

Colonizarea spațiului cibernetic 62

Gheorghe URSULEAN

Modalități de contracarare a terorismului internațional
contemporan. Efecte ale atacurilor executate cu dispozitive
explozive improvizate și posibilități de protecție
la acestea 73

Răzvan ROȘCA

Revistă trimestrială editată de Direcția Generală de Informații a Apărării
I.S.S.N. 2065 – 3395

Reproducerea oricărui material din această publicație este interzisă fără acordul prealabil al redacției.
Răspunderea pentru conținutul articolelor revine în exclusivitate autorilor.

RADICALIZARE ȘI VIOLENȚĂ ÎN ISLAM. O TIPIZARE A MECANISMELOR RADICALIZĂRII

*Conf. univ. dr. Iulian CHIFU**

Abstract

The triangle made up of radicalization, violence and Islam is not a compulsory dependence and nuances in that area are needed in order to identify the real pattern and mechanisms of radicalization that lead to violence acceptances and terrorist gestures, if not suicide bombings.

Defining a topology of radicalization mechanisms is a challenging endeavor and only one common pattern could be identified: identity disorders and ambiguity in assessing and accepting its own identity by the virtual possible recruit for radicalization in order to be turned to actor of violent actions in the name of faith, ideology or political causes. And religion is first and foremost used as a tool for polarization and strong identities attractive for young people that are associating prestige characteristics to radical beliefs and behavior.

Keywords: *Islamic fundamentalism, e-jihad, radicalism, ideology, identity*

Radicalizare, violență și Islam: o triadă obligatorie?

Atunci când încercăm să identificăm cauzele actelor violente teroriste, și mai ales pe

religioasă și violență, de unde stereotipul blamării unei singure religii, religia islamică, apare evident. Abordarea *politicaly correct* ar trebui să se îndepărteze de stereotipul potrivit

ale celor cu caracter suicidal, alunecăm în spațiul îngust al legăturii dintre radicalizare

căruia doar religia islamică creează asemenea catastrofe (genocid, ucidere în masă, crime

**Conf. univ. dr. Iulian CHIFU este Consilier Prezidențial pentru Afaceri Strategice, Securitate și Politică Externă al Președintelui României și profesor asociat la SNSPA București.*

împotriva umanității etc.), studiul istoriei societății umane arătându-ne că astfel de evenimente sunt caracteristice tuturor religiilor, și mai mult, nu toate au neapărat legătură cu religia. Nu trebuie să uităm că și în istoria creștinismului au fost momente sângeroase. Dar nici discuția despre religia anistorică și diferența de 600 de ani între Iisus și Mohamed nu sunt relevante. În schimb, dacă privim mai larg religia și o situăm în aceeași categorie cu ideologiile și politica, vom găsi numeroase formule care întemeiază uciderea semenilor și acțiuni radicale, chiar dacă nu suicidare.

Este edificator cazul lui Anders Breivik, norvegianul care a provocat carnagiul de la Oslo

grupări de supremație a albilor care aderă la o „identitate creștină”, reinventează lupi singuratici cu veșminte și alură de cavaleri medievali ai cruciadelor, „aleși” de Dumnezeu pentru a fi agenții răzbunării sale pe pământ. Atacurile împotriva semenilor, cu sau fără aspectul xenofob, includ tendința lansării unui „război sfânt” pentru salvarea rasei albe¹.

Pe de altă parte, este greu de realizat o diferență între extremiștii/ radicalii/ fundamentalii care intenționează să aplice efectiv violența propovăduită și cei care doar predică și au credințe radicale, extremiste². De aceea, subiectul real nu este religia sau radicalismul, poate nici măcar personajele radicale, ci, dintre

și de pe Insula Utoya, la 22 iulie 2011. Cu ce e mai prejos acesta de un jihadist islamist, chiar și în privința pseudo-radicalismului creștin pe care îl propovăduia cu asumarea unei posturi de martir al credinței, alături de alți adepți contactați pe Internet? Religia sa e discutabilă, nu are nimic de-a face cu formele consacrate ale creștinismului, e postura unui „lup singuratic”, dar e exact același profil cu cel al unui jihadist auto-radicalizat și inspirat pe net care procedează la gesturi teroriste în altă parte a lumii. Numai pornirea suicidară i-a lipsit pentru a constitui un caz unic. Conceptul Cavalerilor Justițieri, o rezistență fără lideri similară teoriilor propovăduite în SUA de către unele

acestea, doar cele care ar putea să facă saltul de la credințe radicale la acțiuni radicale. Iar când pe lângă cei motivați religios, politic sau ideologic apar personaje cu dezechilibre psihice, aria devine mult mai restrânsă.

Dificultatea e și mai mare atunci când se pune problema negocierii cu elementele radicale, indiferent de credință. De la talibani și Al Qaeda, la sectele de sinucigași din Statele Unite care nu au mai putut fi oprite din gestul lor pentru că se aruncau în gol așteptând salvarea extraterestrilor, sfârșitul lumii sau mântuirea, dificultatea de a negocia cu trimișii unui Dumnezeu sau cu cei care aveau o misiune pentru propria salvare în eternitate s-a dovedit a

fi extrem de dificilă. E greu să lupți pe Pământ cu luptătorii unui război cosmic³, cu atât mai puțin atunci când căutarea profund umană în a identifica rațiunea și scopul vieții – omul fiind singura ființă conștientă de viața sa finită⁴ – nu e nici creația, nici procrearea, nici iubirea și faptele bune, ci suicidul, eventual, ca în cazul sectei japoneze Aum Shinrikyo⁵, luând cu tine, în flăcările unei explozii sau în prăbușirea unui avion, cât mai mulți „cetățeni necredincioși” în ideologia, pseudo-religia sau opțiunea politică pe care o practici. Poveștile legate de Jihad definesc și reflectă, în fapt multe categorii de abordări radicale, dar ne învață că în orice context, cu orice insurgență sau terorism cu componentă seculară poate exista negociere și reconciliere, că formulele Islamice radicale ajunse la conducerea unui stat, într-un mediu competitiv real, dacă nu democratic, dobândesc responsabilitate și își aplatizează aspirațiile din perioada opoziției sau din perioada de ilegalitate. Personalitățile care-și percep, însă, destinul legat de obligații puternice, religioase sau față de posteritate, care răspund unei chemări înalte – religioase, de natură divină, dar și pentru „salvarea nației”, a rasei, a clasei, sau a unei chemări înalte manifestate sub orice altă formă politică, ideologică sau religioasă, nu-și negociază rolul și vocația mesianică, eroică sau istorică de salvatori ai nației⁶ – și, subsecvent, înfrângerea morții și perpetuarea, într-o anumită formă, a vieții finite de pe pământ, în eternitate, dincolo de timpul vieții proprii.

Deși nu se poate afirma că radicalizarea islamică este un laborator de producere a teroriștilor și sinucigașilor cu bombe care aruncă în aer cetățeni nevinovați în Occident, statisticile curente ne arată că această realitate nu poate fi ignorată. În Europa, în Orientul Mijlociu, în Statele Unite, în Caucazul de Nord sau în Asia de Sud Est, cele mai multe atacuri sunt clamate în numele Islamului, fiind condiționate într-o formă jihadistă – care face sau nu parte din credința islamică, dar care îi folosește preceptele și literatura. Și dacă nu orice credincios islamic este și radical, nici oricare adept al unor formule radicale nu propovăduiește utilizarea violenței pentru a-și propaga propria religie, și nu orice persoană care tolerează violența legată de apărarea religiei sale într-o formă sau alta recurge la

acțiune⁷, totuși nu sunt de ignorat bazinele de recruți și faptul că executanții violenți provin, majoritatea, din această sursă.

E motivul pentru care am abordat în cadrul demersului de față acest tip de radicalism care împinge la violență, radicalism legat de Islam, încercând să păstrăm gradul de generalitate pentru a răspunde oricărei formule de radicalizare violentă, indiferent de sursă.

Recursul la religie. Recursul la Islam. Religia ferenda și noile religii

Se consideră că fundamentele religioase au un rol important în determinarea comportamentului violent din cauza capacității mari de mobilizare pe care o are religia, în special formulele radicale, dar și recursul la legitimitatea dată de Dumnezeu, de ființa superioară și de răsplata pe care o primește credinciosul martir în viața de apoi, respectiv capacitatea de a proiecta viața finită de pe pământ după moarte. Capacitatea de polarizare e de asemenea relevantă în cazul religiei, prin forța sfinteniei, a drept-credinciosului, a elementelor sacre în raport cu profanul, cu lumescul impur, cu necredința și exteriorul nesacralizat. Dihotomia Rai - Iad și forța impactului percepției asociate acestei imagini profund religioase, recursul la simbolism și emoțiile generate, profanarea (reală, percepută sau interpretată) a acestor simboluri sunt, de asemenea, ingrediente care recomandă recursul la religie ca element de sprijin în determinarea și condiționarea comportamentului credincioșilor.

Însă forța religiilor nu este suficientă pentru că ele, prin esența lor, îndeamnă la pace, iubire și coexistență pașnică, învățăminte care nu pot fundamenta acțiunile violente. Elemente legate de războiul just⁸ și justificarea utilizării violenței se pot regăsi în diferite religii, în timp ce practicile utilizării violenței în numele religiei le avem de mai bine de 2000 de ani.

Însă există religii în care sunt permise, pe scară mai largă, interpretările și improvizațiile unor lideri religioși, care pot completa scrierile sfinte cu propriile edicte apreciate de credincioși pe același picior de egalitate cu cărțile fundamentale. Aici se deschide calea abuzurilor de interpretare și a apariției unor curente, culte și grupări noi ale căror idei sunt complet diferite de cele ale religiei de bază. În fapt, avem de-a

face cu crearea de noi religii, noi curente, noi culte, mișcări religioase noi, nu recursul la religii clasice, cu toate neajunsurile pe care această adaptare le implică. Iar în cazul violenței, adeseori putem determina modul de alterare a religiei în cauză, Islamul în speță, când studiem și cântărim cât oferă religia, cât oferă interpretarea, cât oferă speculația din *summum*-ul de idei propovăduite de procesul de religie ferenda.

Violența ca datorie sacră e mecanismul ce generează mesaje imposibil de combătut prin logică, pragmatism sau negociere. Astfel de mesaje se regăsesc în mai toate religiile, dar unele sunt mai deschise adaptării, altele mai rigide, căci nu permit preoților cultelor respective să adauge sau să interpreteze, iar cartea sfântă e una.

În alte religii, interpretarea e permisă, cum e cazul Islamului. Iar aici, fundamentalismul, curentele tradiționale au capacitatea de a reacționa împotriva modernității⁹, a deschiderii societății și a accesului la informație și educație pe plan larg, cu efectele secundare ale libertății profesate, iar reacțiile se pot înscrie inclusiv în tendințe de „revenire la origini”. Impactul secularismului mercantil, al libertinismului și exceselor de imagini generează însă și reculul delimitării sacralului de acest profan, prin construirea religiei și a preceptelor acolo unde Coranul și Hadith-ul nu oferă răspunsuri, iar edictele imamilor sunt adevărate surse de inspirație pentru violența pe baze religioase împotriva lumii noi, a modernității și libertății.

Ca și sectele apocaliptice și milenariste, fundamentalismul islamic are tendința de a fi excepționalist, de a sublinia propriile avataruri și relevanța unică, în fuga după identități „tari” și recunoscute ale tipului de credință practică. „Tradiționalismul inovativ” este rezultatul simbiozei fundamentalismului religios cu modernitatea seculară¹⁰. Aici rezidă și formula de radicalizare și „politizare a religiei” prin alegerea, selectarea unui precept, focalizarea atenției și ruperea sa din context și de restul regulilor, interpretarea sa și juxtapunerea semnificației sale peste un obiectiv politic sau o politică particulară. Astfel, în atingerea scopului, se utilizează forța simbolică și legitimitatea divină pentru a legitima politicile particulare și aspirațiile unui grup.

Jihadismul și legitimarea violenței religioase, inclusiv în religia islamică (sau preponderent în religia islamică), se bazează pe inovație extremistă, pe interpretare (*itjihad*) și nu pe textele clasice. Se întâmplă și în sunnism și în šiism. Ambele curente revendică, după schismă, rădăcinile martirului și recursul la imaginea „adevăratului Islam”, însă recursul la violență în extremismul sunnit al Al Qaeda sau în cel šiit al Hezbollah – partidul lui Allah este rezultatul „noilor religii” create, nu al preceptelor originare.

În modernitate, această versatilitate a religiei Islamice de a permite unui imam, unui emir sau ideolog de a da edicte cu rang de lege religioasă, care completează textele clasice, a dus la extinderea rolului de la ideologi și școli de gândire sau interpretare, de la jurisprudență islamică la luptători, oameni politici sau lideri, militanți, insurgenți care-și calibrează propriile aspirații în idei politice transcrise în ideologii și interpretări religioase islamice, pentru a le întări legitimitatea prin originea lor divină¹¹. Este și cazul Emirilor din Emiratul Caucaz – trecuți recent la Islam sau deveniți brusc practicanți deși știu doar câteva surate în arabă pe care le repetă în orice circumstanță – dar și al lui Ayman Zawahiri, ideologul Al Qaeda, care deturneză lupta pentru apărarea propriului popor islamic, a teritoriului tradițional, împotriva liderilor politici apostati – dictatorii și autoritarii lumii arabe – și creează lupta împotriva „inamicului îndepărtat” nu pe teritoriul arab, unde combaterea colonistului e legitimă și în wahabbism, și în salafism, ci chiar la el acasă, civilul inocent devenind, totodată, țintă legitimă. Jihadul generalizat a fost, astfel, pronunțat.

Radicalizarea și violența. Etapele transformării

Înclinația spre a cerceta legătura dintre radicalizarea islamică și violență este cu atât mai legitimă cu cât dincolo de numărul substanțial de cazuri, care ne permit să abordăm subiectul prin prisma statisticii relevante, avem în Islam astăzi toate elementele și ingredientele unui asemenea parcurs de radicalizare, fapt ce ne permite să observăm modele de radicalizare care pot duce la utilizarea violenței, la acceptarea terorii ca instrument, ba chiar a

sacrificiului de sine prin metodele suicidare pe care le utilizează.

Totuși, trebuie să păstrăm nuanțele căci, în ciuda faptului că există literatură în Islamul clasic și într-un număr de învățați ai Islamului pe această dimensiune, radicală, în ciuda apariției unor ideologi ai mișcărilor radicale „noi”, contemporane, ai jihadismului, radicalizarea nu duce, în mod automat, la violență, la pledoaria sau antrenarea pentru violență sau la utilizarea violenței împotriva semenilor. Aici metodologia e mult mai complexă și reclamă mult mai multe elemente.

Dacă este să judecăm în termenii lui Johan Galtung¹², declanșarea evenimentului, a conflictului are mai multe faze. Astfel, componenta de radicalizarea și predicarea violenței, fundamentarea religioasă, ideologică sau politică a violenței, formalizată în documente, cărți de învățătură sau instrumente directe de radicalizare modernă – e-jihad, site-uri – alcătuiesc motivații și acoperă etapa de

formare a contradicțiilor. Pregătirea potențialilor radicalizați și premeditarea acțiunii e echivalentă apariției componentei atitudinale, pentru că ea presupune și o gândire și pregătirea potențialei capacități care să recurgă la violență, pe baza radicalizării. Membrii radicali se antrenează în tabere sau se formează și dobândesc în format virtual abilitățile teoretice, practice, tactice pentru a duce la bun sfârșit un atac, dar și pentru a face saltul la condiționarea necesară acțiunii suicidare. Aici s-ar înscrie jihadismul, ca ideologie, și componenta sa aplicativă, de pregătire a potențialilor teroriști. În fine, cel de-al treilea moment care definește în fapt trecerea directă la utilizarea violenței, la acțiune, cel care asigură declicul de la virtual la comportament suicidar direct și acțiune ține de planificarea unei acțiuni, de punerea în teatru a

elementelor directe și capacităților necesare utilizării violenței, inclusiv atunci când e vorba despre un sinucigaș cu bombă, a cărui condiționare și voință trebuie să depășească nivelul banalei radicalizări sau a pregătirii pentru a deveni „martir”, și presupune deja alte resorturi. În unele cazuri e vorba de rețele, de formule consacrate, proprii fiecărei grupări, în alte cazuri e vorba despre radicalizare directă.

Acest proces e extrem de dificil de cuantificat și există numeroase metode și tentative de a-l clarifica, având la bază chiar procedeele utilizate de rețele sau de site-urile jihadiste, însă ele nu acoperă pe deplin paleta enormă de posibilități și motivații. Chris Heffelfinger¹³ realizează un model cu „patru pași ai radicalizării”, pe care îl utilizează Clint Watts în evaluarea modalității de recurs la terorism suicidar după radicalizare sau convertire a militarilor din Armata SUA și a metodelor de identificare a personalităților expuse unei asemenea proceduri¹⁴. Modelul are patru pași: *introducerea* – atunci când indivizii iau contact cu ideologia extremistă și literatura aferentă și cu modelul de abordare; *imersiunea* – presupune asumarea de către individ a gândirii extremiste și solidificarea tipului de gândire extremist (fapt ce ar corespunde nivelului apariției contradicțiilor între opțiunile persoanei ce va deveni terorist și va utiliza violența și societatea căreia îi aparține, semenii săi); *frustrarea* – manifestarea insatisfacției pentru lipsa de acțiune a celor cu care împarte aceeași credință radicală și dorință de a schimba lucrurile (aici ne situăm în stadiul apariției reacției atitudinale potrivit modelului clasic al lui Galtung); *rezoluția* – acțiunea individului radicalizat, condiționat și pregătit să treacă la acțiune violentă în susținerea ideologiei extremiste de la care se revendică.

Fiecare fază corespunde unor stadii și pot fi identificați numeroși indicatori care pot arăta fidel evoluția radicalizării și a progresului unui individ sau altuia spre momentul culminant de trecere la acțiune și utilizarea violenței, respectiv a actului terorist. Acești pași sunt deseori dublați de anumite evenimente semnificative din viața emoțională a persoanei în cauză, legate de familie, situația financiară, momente cu impact psihologic sau relevante profesional. În toate aceste faze există drum înapoi până la momentul

deciziei personale, respectiv a trecerii în faza în care comportamentul violent, rezoluția personală, dublează atitudinile și contradicțiile pe baza cărora s-a format.

Dacă în faza inițială doar recursul și căutarea literaturii legate de ideologia extremistă este un indicator al drumului, în faza imersiunii deja elementele lecturilor, citate și modele sau simboluri apar în dialogurile cu apropiații, cu cei în care persoana are încredere și pe care-i vizează ca posibili recruți sau parteneri, în timp ce participarea la activitățile grupului sau la ritualurile legate de ideologia sa pot fi identificate, ca și schimbarea aspectului fizic și a hainelor potrivit credințelor sale ideologice. Totuși, reciproca nu e adevărată, adică nu orice bărbat care își lasă barbă și îmbracă haina tradițională islamică e un viitor terorist și nici femeia care își ia broboada și își acoperă părul sau fața.

Momentele de alertă încep să apară în faza de manifestare a frustrării, când elementele atitudinale sunt clare, și ea este vizată deopotrivă de către cei ce recrutează pentru jihadiști și de către forțele de ordine. Disputele privind „adevărata” ideologie și discuțiile contradictorii privind inacțiunea sunt semnele frustrării și dorinței de acțiune, a pregătirii pentru saltul către violență. Autoizolarea crescândă și tendința de a obține acceptarea sau consimțământul cât mai larg pentru utilizarea violenței, sau investirea în propria pregătire – cu mersul în tabere de pregătire sau servicii ideologice la distanță de domiciliu sunt semnale palpabile. Dar nici acestea nu indică capacitatea de a trece la utilizarea violenței, chiar dacă persoana acceptă posibilitatea utilizării violenței pentru atingerea scopului.

Abia ultima etapă devine decisivă. Iar capacitatea de a percepe din timp saltul sau elementul emoțional care servește drept declanșator al saltului de la nevoia de acțiune, tolerarea violenței și dorința de a vedea lucrurile schimbându-se în sensul dorit la acțiunea directă propriu-zisă, la implicare, la comiterea acțiunii teroriste de dragul sau în favoarea obiectivelor ideologiei extremiste, este extrem de redusă și variază în funcție de situație și de individul implicat. Aici se procură arme, se planifică acțiuni, are loc donarea proprietăților către

prieteni sau crearea testamentelor, planificarea elementelor ce anunță dispariția iminentă, urmărirea unui tip de aprobare a violenței și propriului sacrificiu, dacă e cazul, pregătirea și repetarea acțiunilor pe care urmează să le execute la atacul propriu zis, amenințări violente deschise către terții virtual vizați.

Radicalizarea și motivele radicalizării. Tipologii ale radicalismului

Dacă abordarea psihologică privește cu precădere modul în care sunt identificabili indivizii ce parcurg pașii radicalizării spre utilizarea violenței din rațiuni ideologice, politice sau religioase extremiste, mersul spre jihadism sau comportament suicidal împotriva semenilor, o altă abordare e una de factură sociologică și vizează contextul social și condițiile ce împing spre radicalizare. Grupul de cercetare al psihologiei și religiei de la Universitatea din Cambridge¹⁵, într-un proiect condus de Mary Sharpe, a utilizat metodologia sociologiei pentru identificarea abordărilor potrivite pentru a determina ce componentă a societății noastre contemporane face indivizii să recurgă la radicalizare extremistă și la violență.

Pe dimensiune sociologică, abordările sunt diverse și merg de la impactul relocării emigranților, neadaptării la societățile moderne, la ruperea de religie și de referințele morale în societățile contemporane, la neadaptarea sau alienarea resimțită și respingerea de către societate după 11 septembrie, pentru faptul că ești musulman sau arab de origine, mergând până la elemente mai sofisticate. Mediatizarea excesivă, abundența de imagini și informații, alienarea în fața computerului și în spațiul virtual al individului, impactul globalizării, toate aduc elemente care sunt interpretate în cheia individualismului excesiv, al absenței spiritului comunitar și al tentației opțiunilor radicale.

Suma lecturilor și experiențelor în domeniu, alături de studiul privind resorturile teroriștilor suicidari cu bombe care au ratat, prin interviuri direct în închisori, studiu excelent realizat de o echipă condusă de Mary Sharpe¹⁶, ne-a făcut să identificăm o formulă la realizarea unei tipizări a radicalizării ce duce la acțiuni violente, pe care o prezentăm în cele ce urmează:

Radicalizarea în religie și continuarea mersului în sensul acceptării, ulterior a recursului la violență pe motive religioase – ca formă de ideologie, acoperind țeluri de natură politică, rezultat al recursului la capacitatea religiei de polarizare a grupurilor și mobilizare simbolică a credincioșilor și atractivitatea în

întărirea frontierelor și de protejarea în interiorul grupului a propriei lipse de identitate¹⁹.

Această realitate contrazice stereotipurile preexistente potrivit cărora persoana ce recurge la violență, terorism sau terorism suicidar pentru a se realiza în posteritate ar fi bolnav psihic sau atins de o boală incurabilă, care l-ar împinge

ființa supremă – are motivații în primul rând identitare¹⁷, care țin de nevoile fundamentale ale personalității umane de identitate proprie și de apartenența la o identitate de grup prestigioasă, care să completeze, iar deseori să compenseze lipsa unui dosar identitar propriu relevant. Astfel, principalii indivizi expuși căderii în spațiul terorismului suicidar sunt cei cu insatisfacții identitare și incapacitatea de a-și defini existența și scopul în viață sau cei care recurg la compensarea acestei componente, dată de ambiguitatea identitară personală, de insatisfacțiile legate de propria identitate sau propriile realizări, de propria personalitate, abandonându-se deplin identității de grup¹⁸ care o suplinește și apropiindu-se, tot mai mult, de miezul grupului din care fac parte, respectând cu sfințenie și chiar exagerând învățămintele și regulile grupului tocmai pentru că au nevoie de

spre un asemenea sfârșit. În mică măsură cei care recurg la această cale a radicalizării violente sunt bolnavi mintal, însă o mare parte dintre cei care sunt radicalizați provin din medii defavorizate și au pregătire precară. Există însă și autorii celor mai teribile acțiuni de terorism suicidar, vezi cazul 11 septembrie 2001, care au educație superioară, sunt deplin conștienți de ceea ce fac și au o acțiune deliberată.

Aceleași stereotipuri false ca și în cazul bolii psihice se înregistrează în privința sărăciei și provenienței din medii paupere a radicalizaților în religie care recurg la violență, autorii acțiunilor de la 11 septembrie sau ale atacurilor de la Londra fiind persoane fie cu o existență asigurată, fie trimiși cu burse la studii și cu o existență îndestulată, ale căror acțiuni nu au avut la bază motivații de natură financiară. Nu putem însă nega nici terorismul palestinian

istoric, având drept executanți oameni din taberele de refugiați cu puțină cultură, puțină instrucție și educație, slabi cunoscători ai Islamului, susceptibili la condiționare și radicalizare²⁰, sau celebrii luptători sinucigași ai Hezbollah ale căror portrete împodobeau străzile din Beirut și ale căror familii primeau uzufructul financiar al acțiunilor suicidare împreună cu onoarea de a avea un martir în familie.

Convertirea este un alt resort cu impact puternic asupra minții persoanei care face un asemenea salt, de obicei în spațiul radical al credinței către care s-a îndreptat²¹. Pe de altă parte și în acest domeniu sunt surprize și contra-exemple: convertirea după intrarea în grupurile mercenare sau în lupta politică sau în contestarea realității, formalism excesiv în adoptarea unei religii pe care, în fapt, nu o cunosc deloc, ci doar câteva elemente exterioare ca marcă a identității religioase și grupului radical din care aleg să facă parte. Militanții nepregătiți religios sunt deseori subiectele radicalizării căci opțiunea pentru violență este anterioară, iar radicalizarea și recursul la religie sunt doar hainele explicative și motivaționale ale comportamentului preexistent în raport cu terții.

Și mai grav, după cum am văzut, forma de religie adoptată este un nou tip de religie ferenda, care se revendică de la un curent preexistent, adaptat la nevoile ideologice, politice sau de acțiune ale grupului, grevat eventual pe conservatorism religios sau pe un fundamentalism care devine favorizant. Ideologia este însă posterioară creării grupului și definirii scopurilor sale, cristalizarea fiind necesară răspândirii principiilor și atragerii de noi adepți, de unde nevoia legitimării în „voința lui Dumnezeu” a propriilor acțiuni.

În final, putem să desprindem câteva motive de radicalizare violentă, cu recursul la acțiuni teroriste inclusiv suicidare:

- *radicalizarea ca protest*, apare acolo unde o religie considerată „oficială” a fost confiscată și e controlată de către autoritățile nedemocratice, iar trecerea la formulele radicale, fundamentaliste, extreme ale religiei respective marchează tocmai formula de protest față de autorități – cazul Caucazului de Nord.
- *radicalizarea ca bravadă* – o formă de radicalizare specifică celor tineri, generată de exhibiționismul și teribilismul vârstei, exact

cum alții au îmbrățișat ideologii extreme sau opțiuni politice radicale. Se poate vorbi aici de o formă care se regăsește și la tinerii islamici aflați în Occident și la cei din state islamice, dar și de o formulă de bază a convertirii unora dintre tinerii care devin cei mai angajați militanți, putând merge până la suicid, eventual prin antrenare în grupul de prieteni, din rațiuni sentimentale sau de familie.

- *radicalizarea ca aspirație* – atunci când religia și acțiunea violentă propovăduită de aceasta devin scopul vieții. Aici sunt cele mai grave probleme identitare sau soluțiile radicale

la perspectiva scopului în viață pentru cazul nerealizării reale sau percepute și formula de abandon a oricărei lupte din lipsa unor perspective posibile. E o formulă de *ultima ratio* a motivației personale pentru a conta în viață și se raportează la personalitățile orgolioase, dar acolo unde ambiția nu e dublată și de cunoștințe, capacități sau forță de a atinge un statut conform propriilor doleanțe.

- *radicalizarea identitară* se referă fundamental la lipsa unei identități personale definite și, din nevoia de identitate a persoanei aceasta e glisată către adoptarea identității de grup, căreia îi este subordonat individul radicalizat, cu trup și suflet, ajungând la exagerări tocmai prin nevoia întăririi acestei componente a identității de grup, ce-l protejează față de non-identitatea sau absența identității

personale substanțiate la care persoana să facă referință. Radicalizarea identitară duce la confundarea cu identitatea de grup și preeminența acesteia față de identitatea personală, situație pe care cei în cauză o pretind, sub pretextul adevăratului angajament, tuturor celor ce se află în grup.

- *radicalizarea din ignoranță* e o formulă care valorifică necunoașterea religiei în cauză, a ideologiei sau politicii respective, care este prezentată mistic, mediat și cu utilizarea unui număr mare de simboluri, cu recursul la resorturile emoționale și nu cognitive ale individului. În lipsa educației și a cunoașterii, în formula de ignoranță, un personaj cu autoritate militantă sau religioasă poate să antreneze sub forța voinței sale reacțiile celor din jur, „cu frica lui Dumnezeu” și care, din conformism, tocmai nu doresc să-și probeze ignoranța sau să iasă din rând, contestându-i liderului autoritatea. E cazul clasic al lui Ramzan Kadârov, președintele cecen, și în egală măsură al lui Doku Umarov, liderul Emiratului Caucaz, ambii fiind cunosători ai câtorva surate în arabă din Coran și utilizându-le la infinit, fără a avea cunoștințe sau pregătire, dar impunând luptătorilor proprii prin intermediul acestei situații.

- *radicalizarea pentru recompensă* – cu recursul la gestul suicidal fie pentru o recompensă directă, fie pentru promisiunea recompensei după moarte. Mary Sharpe²² a descoperit la cei care au ratat și se află în închisori că nu doreau nici jihadul, nici moartea necredincioșilor, nici distrugerea președinților apostatați, ci își doreau să ajungă la premiul celor 72 de virgine care-i așteptau la intrarea în rai pe martiri, în timp ce recompensa materială pentru familiile lor îi făcea martiri pe palestinienii din tabere finanțati de Hezbollah în acțiunile împotriva Israelului, la care se adăugau onorurile și portretele de pe străzi pentru martirii considerați eroi sau onorarea familiilor lor.

Concluzii

Radicalizarea și apelul la extremism nu sunt rezultatul direct sau exclusiv al neintegrării în societățile occidentale al migranților, pentru cazul radicalizaților din paradigma „inamicul în interiorul cetății”. În ciuda studiilor sociologice care vorbesc despre o componentă de neadaptare și „ciocnire a civilizațiilor”, formula nu poate explica gesturile unor imigranți la a treia sau a patra generație, complet integrați, profesori și vecini fără probleme, care brusc pleacă de acasă pentru a se arunca în aer cu mijloacele de transport în comun și concetățenii lor – cazul atacurilor de la Londra. Însă mecanismul și tentația regăsirii „credinței străbunilor”, revenirea la origini și căderea în mrejele propovăduitorilor formelor radicale ale religiei islamice poate fi o explicație incompletă, dar care se susține.

În ciuda tentativei de a crea modele, radicalizarea violentă naște dificultăți în a fi clasificată sau tipizată, fie și din cauza numărului relativ mic de cazuri ce cad în violență – respectiv a erorii statistice pe un asemenea număr relativ restrâns de radicali suicidari care ratează și ajung să fie evaluați de psihologi și sociologi în închisori. Rămâne punctul comun al tuturor persoanelor radicalizate ce adoptă o formă de credință exacerbată într-un anumit principiu / cauză / ideologie, dar și aici există amendamente și contraexemplul celor care se alătură acțiunilor, luptelor și „cauzei”, pentru a ajunge abia ulterior să se convertească sau să îmbrățișeze forma extremă a credinței care le și justifică acțiunea a posteriori, înclinația lor fiind mai degrabă de mercenariat, la origine, sau situată în spațiul bravadei sau al aspirației.

Totuși, componenta identitară rămâne de referință prin dezindividualizarea ca persoană a viitorului terorist și subordonarea identității proprii celei colective, respectiv a obiectivelor și credințelor grupului.

¹ Scott Stewart, „Norway: Lessons from a Successful Lone Wolf Attacker”, *Stratfor*, 28 iulie 2011.

² „Utoya attacks”, *Stratfor*, 23 iulie 2011.

³ Mark Juergensmeyer, *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence* (3rd ed.), Berkeley, CA: University of California Press, 2003, p. 220.

⁴ Gregory F. Treverton, Heather S. Gregg, Daniel Gibran, Charles W. Yost, *Exploring Religious Conflict*, The RAND Corporation 2005.

- ⁵ Organizație teroristă din Japonia celebră pentru atacul cu gaz sarin din 20 martie 1995, din metroul din Tokyo, soldat cu 13 morți și peste 6000 de răniți.
- ⁶ Larry Goodson, Thomas H. Johnson, „Parallels with the past - How the Soviets Lost in Afghanistan, How the Americans are Losing”, *FPRI*, April 25, 2011.
- ⁷ Mary Sharpe, *Suicide Bombers: The Psychological, Religious and Other Imperatives*, St. Edmunds College, University of Cambridge, ISO Press, Amsterdam, London, Washington DC, 2006.
- ⁸ Marc Gopin, *Between Eden and Armageddon*, Oxford University Press, Oxford New York, 2009.
- ⁹ R. Scott Appleby, *The Ambivalence of the Sacred. Religion, Violence and Reconciliation*, Rowman and Littlefield, Lanham-Boulder-New York-Oxford, 2000.
- ¹⁰ Emmanuel Silvan, *The Mythologies of Religious Radicalism: Judaism and Islam* in Mark Juergensmeyer ed., *Violence and the Sacred in the Modern World*, Harper and Row, San Francisco, 1989.
- ¹¹ Mihaela Matei, *Islamul politic și democrația. Între reformă, interpretare și jihad*, Editura Rao, București, 2011.
- ¹² Johan Galtung, „Violence Theory” în *Transformation by Peaceful Means (Transcend Method)*, United Nations Disaster Management Training Programme, United Nations, 2000.
- ¹³ Chris Heffelfinger, *Radical Islam in America*, Potomac Books, New York, 2011.
- ¹⁴ Clint Watts, *Major Nidal Hasan and the Fort Hood Tragedy: Implication for the US Armed Forces*, *FPRI*, June 27, 2011.
- ¹⁵ Jose Liht, Sara Savage, „Psychology and Religion Research Group, University of Cambridge, Identifying Young Muslims Susceptible to Violent Radicalization: Psychological Theory and Recommendations” în Mary Sharpe, *Suicide Bombers: The Psychological, Religious and Other Imperatives*, St. Edmunds College, University of Cambridge, ISO Press, Amsterdam, London, Washington DC, 2006.
- ¹⁶ Mary Sharpe, *Idem*.
- ¹⁷ Iulian Chifu, „Religie și conflict. Violență și radicalizare în Regiunea Extinsă a Mării Negre” în George Cristian Maior și Sergei Konoplyov Ed., *Cunoaștere strategică în Zona Extinsă a Mării Negre*, Harvard Kennedy School, Editura RAO, 2011, p. 223-230.
- ¹⁸ Iulian Chifu, „Influence of Religious Extremism on the Stability and Security of Democratic Societies in the Balkans”, în Sorin Butiri and Dusan Mihailovic Ed., *Evolving Asymmetric Threats in the Balkans*, NATO Science for Peace and Security Series, IOS Press, 2011, p. 37-54.
- ¹⁹ Iulian Chifu, „Religion and Conflict: Radicalism and Violence in the North Caucasus”, *Turkish Policy Quarterly*, vol. 10, 2011, p. 121 – 133.
- ²⁰ Iulian Chifu, „Religie și conflict. Violența motivată religios”, *Sfera Politicii*, vol XIX, nr. 10, 2011, p. 22-32.
- ²¹ Jahangir E. Arasli, *Violent Converts to Islam: Growing Cluster and Rising Trend*, in *Combating Terrorism Fellowship Program*, ISSN 2162-6421 (online), vol. 1, nr.1 CTX 1, 8/1/2011.
- ²² Mary Sharpe, *Ibidem*.

CE CAPITALISM VREM, ACEASTA ESTE ÎNTREBAREA

Prof. univ. Daniel DĂIANU*

Abstract

This article deals with the issues of the current financial crisis in the view of capturing the economic power and furthermore the decisional mechanisms.

In the author's opinion, the main causes of this crisis in the industrialized countries are the overfinancialization, the lost of the moral compass and the undervaluation of the need for the social cohesion.

The power rearrangement of global environment and the tremendous economic growth of Asia are pressing the Western countries in their economic and social structures. Few decades ago the global economic rivalry was just an Euro-Atlantic game, in the 21st century we may refer to an Asiatic game. This issue is being emphasized at Davos Economic Forum which took place in January 2012. In the light of all of these it is time to rethink the concepts and the economic and social models.

Keywords: capitalism, economic depression, crisis, middle-class erosion, economic and social models

La mai bine de trei ani de la erupția crizei financiare, deși până acum s-a evitat o implozie de magnitudinea *Marii Depresiuni*, întrebările și temerile obsedante s-au amplificat. Una se referă la **reziliența crizei**, dar, așa cum demonstrează istoria, precum și analize serioase,¹ o criză atât de adâncă durează mult. Altă chestiune are în vedere **complexitatea, profunzimea și întinderea** acestei crize. Criza financiară este întrucipată de o criză bancară, a supraîndatorării publice și private în numeroase țări. În Europa, criza Uniunii Monetare amenință întreg proiectul european. Redistribuirea puterii în spațiul global și ascensiunea economică a Asiei pun o presiune teribilă pe lumea occidentală, pe țesuturile ei economice și sociale. Până acum câteva decenii, rivalitatea economică globală era un joc euro-atlantic (Japonia fiind excepția de la regulă), însă acum datele problemei s-au modificat radical. Se și vorbește despre secolul XXI ca fiind unul asiatic. Forumul Economic de la Davos, din ianuarie 2012, a avut ca tematică generală regândirea conceptelor și a modelelor economice și sociale; s-a folosit ca generic sugestiv titlul unei lucrări faimoase a lui Karl Polanyi, „Marea transformare”², o lectură

necesară pentru sociologii, politologii și economiștii care se respectă.

Dimensiunea socială a acestei crize îngrijorează tot mai mult. De mai bine de două decenii, erodarea clasei mijlocii a fost ocultată de îndatorare (credit ieftin) și inflație scăzută. O inegalitate accentuată a veniturilor în creștere corodează fundamentele sociale ale democrației, întrucât șansele (oportunitățile) egale fac parte din regulile de bază ale unei societăți civilizate. Sunt date³ care atestă fără tăgadă această erodare, ce reprezintă o bifurcare în evoluția socială a capitalismului după al Doilea Război Mondial⁴. La creșterea inegalității se adaugă șomajul mare, mai ales în rândurile tinerilor⁵, în unele țări se vorbește de o “generație pierdută”.

S-a accentuat o disonanță cognitivă între structurile de guvernământ și cetățeni, care pune în discuție însuși procesul politic democratic. În UE se vorbește demult despre “deficit democratic”. Acum, însă, este vorba despre ceva mai profund, care privește *politicul* în interiorul contextului național, *contractul social* între stat și cetățean. Dacă în regimuri autoritariste (dictatoriale) asemenea proteste sunt de așteptat, mai devreme sau mai târziu, în democrații liberale ele intră într-un registru explicativ aparte; ceva scârțâie în relația între cetățeni și

*Daniel DĂIANU, fost ministru de finanțe (1997-1998) și fost membru al Parlamentului European (2007 – 2009), este, în prezent, profesor universitar în cadrul Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative. Articolul de față reprezintă un fragment din introducerea la volumul “Când finanța subminează economia și corodează democrația”, Editura Polirom, 2012.

guverne alese prin scrutin democratic. De aceea, temerile sunt mari; se și fac analogii cu perioada interbelică a secolului trecut, având în vedere dificultățile economice fără precedent după al Doilea Război Mondial. La puțini ani după căderea Zidului Berlinului și în pofida avansului globalizării ca proces și a *globalismului* ca filosofie a relațiilor economice internaționale⁶, unii au anticipat o resurrecție a spiritului național în Europa și în lume⁷. Criza de acum aduce o revoltă a cetățenilor în prim plan; în mod surprinzător, ea are loc atât în democrații, cât și în regimuri autoritariste. Revista *Time* a considerat, de altfel, cetățeanul (ipostaziat de proteste) ca fiind principalul actor politic al anului 2011.

Unii ar spune că mersul tehnologiilor, redistribuția puterii economice în lume (în favoarea Asiei) explică “decăderea” unor categorii de “gulere albe” și “gulere albastre” în economiile mature. De exemplu, în presa americană se spune că “Apple ilustrează de ce China devine fabrica lumii”⁸ – ideea fiind că firme americane mari maximizează profitul prin expansiune globală în detrimentul menținerii/creării de locuri de muncă acasă. Dar aceasta este o abordare unilaterală a situației, în opinia mea; nu mai puțin relevantă este dinamica politicilor publice, dominanța în ultimele

decenii a paradigmei care a propovăduit dereglementarea piețelor și a favorizat capitalul în mecanica distribuțională a veniturilor⁹, a subestimat rolul politicilor industriale¹⁰ și a neglijat aspecte esențiale de echitate (*fairness*). Nu întâmplător, cunoscuta revistă americană *Foreign Affairs* a publicat în 2011 un articol despre *policy drift* (alunecarea politicilor publice), care ar fi fost determinată de influențe ideologice și capturarea politicii publice de grupuri de interese¹¹. De aici și preocuparea tot mai vizibilă de a repune în funcțiune măsuri de politică industrială și educațională. În SUA, Michael Spence, laureat al premiului Nobel pentru economie, conduce un comitet național pentru competitivitate. În UE avem agenda Europa 2020, ca resuscitare a Agendei Lisabona. În Marea Britanie, guvernul condus de David Cameron decide înființarea unor universități tehnice, axate pe știință și tehnologie, implicit până la nivelul de studii doctorale. În cazul în care “corectarea” politicilor publice, în sensul revigorării industriale a producției, nu va avea succes, este de anticipat o accentuare a protecționismului în multe țări industrializate, inclusiv din UE.

Este un reflex să se considere că influența nefastă a grupurilor de interese se manifestă, ca fenomen structural, doar în economii emergente

(sau subdezvoltate), presupuse a nu avea instituții solide și mecanisme de control reciproc instituționalizat (*checks and balances*). Criza din acești ani dovedește că țările industrializate, cu economii mature, nu sunt imune la sindromul de acaparare a politicii publice și a statului. Aforismul lordului Acton, „puterea absolută corupe în mod absolut”, este valabil și pentru ele. Statutul privilegiat pe care îl are industria financiară în angrenajul economic actual dovedește această stare de fapt; finanțele extrag o rentă necuvenită de la restul economiei și au creat riscuri sistemice mari; de asemenea, finanțele nereglementate au funcție de destabilizator intern în economiile moderne. Din acest punct de vedere, este relevantă analiza lui Hyman Minsky¹². Criza a obligat unele guverne să salveze marile entități financiare, afectând astfel în mod negativ coeziunea socială prin accentuarea sentimentului că lucrurile sunt strâmbe. Și, cum ar putea fi altfel, când pierderile unor organizații private sunt socializate (din rațiuni de risc sistemic), în mod repetat, în timp ce veniturile multor cetățeni se erodează?

În capturarea politicii publice, cu efecte asupra mersului economiei, găsim o explicație pentru impasul politicii ca proces (*politics*) în țări dezvoltate. Neîncrederea în guverne, de-a lungul spectrului politic, grăiește și ea în acest sens. *Tea Party* în SUA și agregări politice similare în Europa acuză și recuză guverne pentru că nu s-au opus ca *big business* (grupuri de afaceri mari) să abuzeze de poziții dominante pe piață. La stânga spectrului politic, resentimentele sunt amplificate de ceea ce este perceput drept incapacitatea establishment-ului de a formula politici care să nu favorizeze cercurile de afaceri în dauna salariaților. Se observă un numitor comun aici, deși punctele de pornire sunt diametral opuse, fiindcă unii doresc un stat minimal, iar alții un stat mai puternic. Numitorul comun este dat de abuzul de putere pe care grupurile de afaceri mari îl exercită în economie și în politică – prin influențarea, deseori neîngrădită, a politicilor publice. Și unii și alții vor o democratizare a procesului de decizie, guverne mai aproape de interesele cetățenilor. Dar aceste interese diferă, în funcție de înclinații ideologice, statut social și economic.

Sindromul „Too big to fail” (prea mari pentru a eșua) arată cât de viciate sunt piețele

financiare și ce riscuri aduc în economie și în funcționarea democrației. Otmar Issing, fost economist șef al Băncii Centrale Europene, remarcă faptul că acest sindrom subminează credința în economia de piață.¹³ Trebuie spus că Issing este un cunoscut promotor al *Ordnungspolitik*, care îmbină piața liberă cu reguli stricte și care a stat la succesul economic al Germaniei după al Doilea Război Mondial. Altfel spus, partizan al dreptei să fii, într-o democrație nu poți închide ochii la pervertirea piețelor indusă de concentrarea puterii economice și de „captura” mecanismelor decizionale. O asemenea evoluție s-a produs în Marea Britanie prin „*Big Bang-ul*” din industria financiară în 1986, în SUA prin dereglementarea reprezentată de abolirea Glass Steagal Act, în 1999, și alte acte normative.

Trăim criza unui tip de capitalism care merge dincolo de fenomenologia specifică mișcării ciclice a economiei de piață, cu suișuri și coborâșuri inerente, uneori de amploare. Criza din țările industrializate este legată de suprafinanciarizare, subestimarea nevoii de coeziune socială, pierderea unui compas moral în lumea afacerilor (criza se vede în toate compartimentele societății, inclusiv în lumea bisericii), neglijarea problemelor ecologice¹⁴,

aroganța în relațiile internaționale și zelul mesianic în promovarea unui model ca soluție la orice problemă socială, oriunde în lume. Această criză este accentuată de redistribuția puterii economice în spațiul global. Viața arată simplitatea viziunii de tip „sfârșitul Istoriei”¹⁵.

Lumea economică nu trebuie să fie judecată într-o logică binară, simplificatoare: capitalism *versus* socialism. De aici ar rezulta o inferență cvasi-automată: că tot ceea ce ține de capitalism, bun și rău, trebuie să fie acceptat fără discuție. Sunt câteva probleme cu această logică. Astfel, ceea ce numim capitalism ființează într-o varietate semnificativă. A doua problemă este de înțelegere a funcționării piețelor, cu imperfecțiuni și externalități, cu apariția de „echilibre rele”. De aici decurg implicații pentru politica publică. Ca să nu mai subliniez nevoia de bunuri publice (avem nevoie de un sector public). În fine, este problema dinamicii capitalismului, în sensul înțelegerii legăturii între raționalitate, alias capacitatea de a învăța, și viața organizațională, politicile economice.

Marea întrebare este, în opinia mea, alta: ce tip de capitalism dorim? Intrarea în Uniunea Europeană nu dă un răspuns automat la această întrebare. Mai ales că UE se confruntă cu dileme și probleme existențiale. Poate fi reformat statul asistențial astfel încât modelul de capitalism civilizat să fie preservat? Poate fi asigurată competitivitatea Uniunii (deci nu numai a Germaniei și a câtorva țări din arcu nordic) în condițiile în care progresul economic al Asiei pare de neoprit? Fiindcă, potrivit unor teze, *forța propulsivă a setului actual de tehnologii nu ar putea asigura o creștere economică durabilă în Vest*, care să permită gestionarea datoriilor publice fără măsuri de austeritate¹⁶. Și dacă avem în vedere analize care spun că trecerea datoriilor publice de un prag de 90-100% din PIB ar amputa din potențialul de creștere economică¹⁷, deslușim temeiul pentru care unele guverne se opun măsurilor de susținere a cererii agregate. Dar intervin aici două contra-argumente, în opinia mea. Se aplică regula „pragului” datoriei publice și în perioade

excepționale? Și cum se aplică o asemenea regulă într-o uniune monetară, care are aranjamente instituționale și de politici defectuoase și unde *gap*-urile de competitivitate sunt mari? Deci, pot fi atenuate decalaje în zona euro și în Uniune, astfel încât tensiunile dintre țările membre să se estompeze? Poate fi reformată structura de guvernare a zonei euro pe calapodul modelelor viabile de uniune monetară (SUA, Canada etc.)? Poate fi oprită erodarea clasei mijlocii, care slăbește baza socială a democrației? Sunt liderii politici capabili să reinjecteze proiectul european cu adrenalina optimismului?

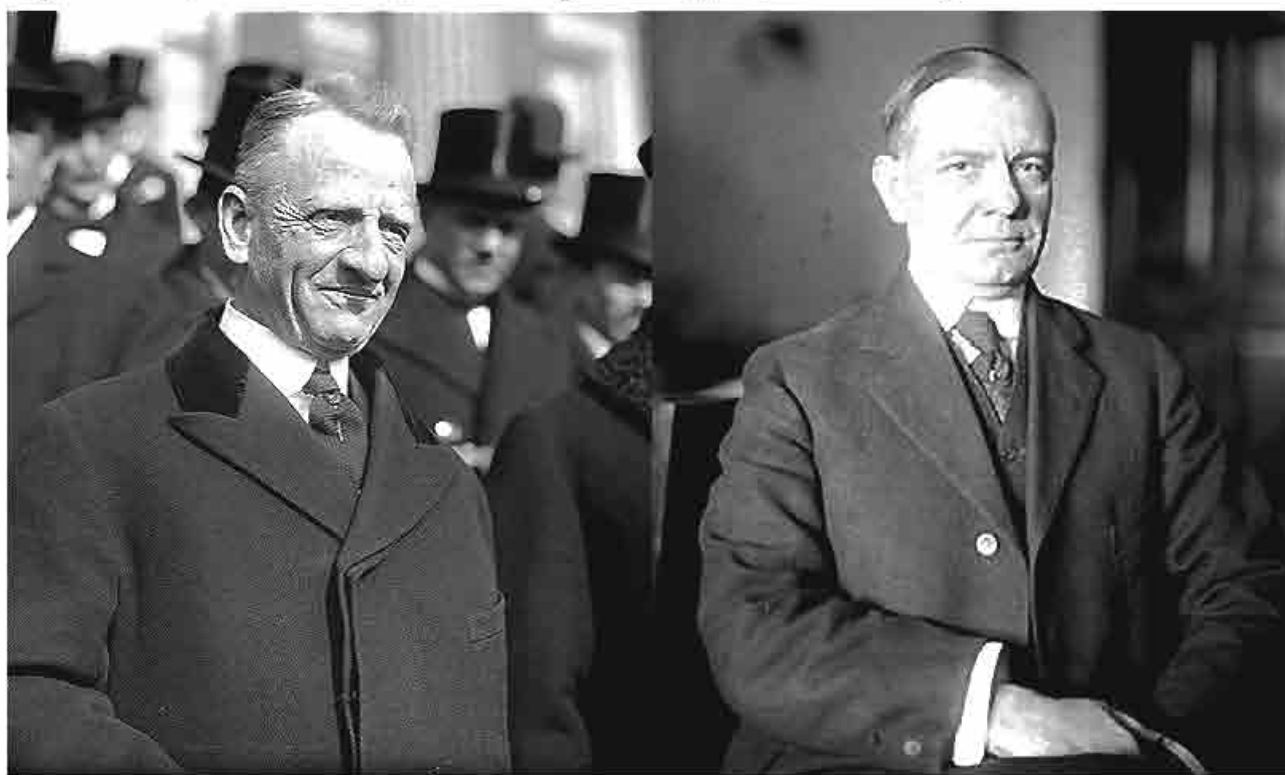
Europesimismul provocat de criza actuală este mai profund decât alte valuri de „depresie” din istoria Uniunii Europene¹⁸. Cu decenii în urmă, competiția globală era definită esențialmente de rivalitatea între SUA și țările vest-europene. Acum este altfel, odată cu apariția puterilor globale emergente (China, India, Brazilia)¹⁹. În plus, financiarizarea a vulnerabilizat Vestul. În ultimul deceniu al secolului trecut, liderii europeni și președintele american Bill Clinton au promovat „calea a treia” (The Third Way²⁰), prin care se dorea adaptarea modelului capitalismului din țările industrializate la provocările globalizării și ale noilor tehnologii. Marea carență a acestei viziuni, în opinia mea, este că s-a mizat pe industria financiară și a fost neglijată importanța menținerii acasă a unei baze industriale de producție solide. Este drept că această încercare a fost mai prezentă în țările „anglo-saxone” (SUA și Marea Britanie). Pe de altă parte, modelul „continental” al Germaniei își arată acum superioritatea. Dar poate fi extinsă experiența germană înăuntrul Uniunii Europene?

Slăbirea economică a Vestului modifică parametrii de bază în geopolitica globală, fiindcă are impact asupra competiției pentru controlul de resurse epuizabile și pentru influența în organizații internaționale și nu în cele din urmă, pentru că mărește suprasolicitarea²¹ țărilor cu interese și politici globale.

INFOSFERA

Capitalismul autentic are nevoie de spirit etic pentru a fi susținut de cât mai mulți indivizi. Căutarea profitului impune logica sa implacabilă și fără eficiență nu se poate

impune ca un obiectiv major al politicilor publice (al băncilor centrale). Așa s-a făcut după *Marea Depresiune*, când s-a introdus legislația Glass Steagall.

progresă. Dar a fi dispus să vinzi și să cumperi aproape orice, inclusiv sufletul, nu ajută binele; când tot mai mulți fac așa ceva, când sentimentele de *rușine* și *vinovăție* ies din matricea comportamentului în societate, o față hidoasă își arată colții. Pactul faustic face parte din registrul de gândire și conduită al omului, dar când el caracterizează comportamentul de masă este rău. Amintesc că Adam Smith a scris *Teoria Sentimentelor Morale* (el a fost, de altfel, profesor de științe morale la Universitatea din Glasgow) și că Max Weber a pus în relație capitalismul și etica protestantă. Eu prefer capitalismul lui Bill Gates și Steve Jobs celui reprezentat de un Ivan Boesky, Michael Milken, Kenneth Lay (Mr. Enron) și exponenți ai capitalismului de tip *casino*, fără scrupule și morală. Criza de acum arată că buna guvernare (*good governance*) intră pe agenda publică în SUA și Europa. O politică publică lucidă, responsabilă, înseamnă să te ocupi de părți mai puțin bune ale funcționării piețelor. Industria financiară trebuie redimensionată și readusă într-o matcă a serviciului pentru restul economiei. Stabilitatea financiară se

Aspectele de coeziune socială, de ocupare a forței de muncă nu trebuie să fie neglijate de guverne, întrucât echilibre rele pot aduce instabilitate economică și socială. Întreprinderile au nevoie de un management care să fie mai puțin obsedat de perspectiva imediată și să fie mai responsabil din punct de vedere societal. Relațiile industriale (modelul economic) din Germania și țările scandinave sunt o pildă pentru alte țări europene. Este necesară o legislație anti-trust severă, care să pedepsească abuzurile monopolurilor indiferent de sector economic (deci și industria financiară, energia). *Bunurile publice nu trebuie să fie sacrificate orbește, de dragul consolidării fiscale; nu orice trebuie să fie privatizat.* Este nevoie de asigurarea bunurilor publice la nivel global (inclusiv cele de ordin ecologic și înblânzirea piețelor financiare)²².

Într-o lume atât de frământată și cu o perspectivă, pe continentul european, încetșată, România trebuie să găsească resorturi interne pentru a apăra achizițiile democrației și pentru a trece prin această criză cu limitarea daunelor. Sunt necesare eforturi de reformare a statului; să

se aplice reforme inteligente în domeniul învățământului și sănătății, care să aibă susținere populară și sprijin intelectual/civic cât mai larg. Trebuie luptat fără menajamente contra corupției, risipei banului public, mai ales că anii ce vin vor fi dominați de cumpătare, fie și în mod forțat. Este nevoie de *respect* față de cetățean, care se validează printr-o împărțire echitabilă a poverii induse de austeritate. Într-o democrație, conceptele de „compasiune”, „capital social”, „solidaritate” nu aparțin unei anumite filosofii politice, ci definesc însăși democrația.

Ca să tragem linie, marea întrebare este cum să fie reparat capitalismul în lumea industrializată, pornind de la preceptul conform căruia un sistem economic liber nu poate

funcționa fără piețe. Pentru că fără libertate economică nu avem creație, dezvoltare și democrație²³. Dar economia liberă poate fi mai bună sau mai rea, fiind nevoie de un sector public, de reglementări, care să țină cont de imperfecțiunile piețelor, de imperative de ordin social și ecologic. Reinventarea capitalismului devine o problemă de meditație, interogație sociologică și politologică nu atât pentru mediul academic, cât mai ales pentru cei care guvernează în democrație. Dacă nu vor fi găsite răspunsuri politice care să liniștească cetățenii, va prolifera anomia, democrația va pierde tot mai mult teren în defavoarea tentațiilor autoritariste, reînviind astfel „strigoi” ai trecutului²⁴.

¹ Vezi Carmen Reinhart și Kenneth Rogoff, *This Time Is Different*, Princeton, Princeton University Press, 2009.

² Karl Polanyi, *The Great Transformation*, Boston, Beacon, 1957 (prima ediție în anul 1944).

³ OCDE a publicat date elocvente în această privință pentru țările industrializate.

⁴ Primele decenii după al Doilea Război Mondial au cunoscut o creștere a clasei mijlocii în SUA și Europa necomunistă, ca pondere în populația totală; veniturile reale ale oamenilor au crescut în mod constant. Robert Reich vorbește despre „marea prosperitate” dintre anii 1947-1975 (*Aftershock. The Next Economy & America's Future*, New York, Vintage Books, 2011).

⁵ În Spania, șomajul a atins 23% din populația aptă de muncă în ianuarie 2012, cifra pentru tineri fiind în jur de 50%! Și în Grecia șomajul între tineri s-a apropiat de 50% la finele lui 2011.

⁶ Vezi Thomas Friedman (*The Lexus and the Olive Tree. Understanding Globalization*, New York, Anchor Books, 2000), Kenichi Ohmae (*The End of the Nation State. The Rise of Regional Economies*, New York, Free Press, 1995) etc.

⁷ William Pfaff, unul dintre comentatorii de vârf ai New York Times vorbea despre „mania națiunilor” (*The Wrath of Nations*, New York, Simon&Schuster, 1993).

⁸ Charles Duhigg și Keith Bradsher, „2 Sides of Apple's cutting edge”, *International Herald Tribune*, 23 ianuarie 2012, p.16.

⁹ De pildă, în SUA veniturile mari din fructificarea capitalului beneficiază de tot felul de „portite” (*loopholes*, precum „the carried interest”) care fac ca taxarea să fie mult inferioară (în jur de 15%) față de cea aplicată veniturilor clasei mijlocii. Mulți deținători de averi considerabile își plasează resursele în paradisuri fiscale, sustrăgându-se de la obligația lor civică (să ne gândim că ei consumă bunuri publice acolo unde sunt rezidenți).

¹⁰ Se vorbește de un „sindrom chinezesc”, care ar afecta mai ales lucrătorii din industrie (Christa Freeland, „US workers pay as jobs go global”, *International Herald Tribune*, 3 februarie 2012).

¹¹ Robert Lieberman, „Why the rich are getting richer”, *Foreign Affairs*, ianuarie 2011.

¹² Hyman Minsky, *Stabilizing an Unstable Economy*, New York, McGraw-Hill, 2008 (1986).

¹³ Otmar Issing, „Too big to fail undermines the free market faith”, *Financial Times*, 20 ianuarie 2011. Pe aceeași linie este și Simon Johnson, fost economist șef la FMI (cu James Kwak, *13 Bankers. The Wall Street takeover and the next financial meltdown*, New York, Pantheon Books, 2010).

¹⁴ Este de notorietate incapacitatea piețelor de a internaliza restricții de ordin ecologic (această miopie se vede și în deficiențe ale modelelor de echilibru general).

¹⁵ Francis Fukuyama, *The End of History*, New York, Free Press, 1990. Trebuie spus însă că Fukuyama a revenit asupra acestei viziuni în alte scrieri.

¹⁶ Raghuram Rajan, „A Crisis in Two Narratives”, Project-Syndicate, 27 ianuarie 2012.

¹⁷ Carmen Reinhart și Kenneth Rogoff, *op. cit.*

¹⁸ În anii '60 și '70 ai secolului trecut a fost teama față de multinaționalele americane (vezi și JJ. Servan Schreiber, *Le défi américain*, Paris, Denoel, 1967). Mai târziu s-a vorbit de o competiție între modelul anglo-saxon și cel „continental” (Michel Albert, *Capitalism vs. Capitalism*, New York, Four Walls Eight Windows, 1993).

¹⁹ Pentru modul cum percep asiaticii Europa azi a se vedea analiza lui Kishore Mahbubani, decanul Școlii de Politici Publice din Singapore, *The New Asian Hemisphere. The Irresistible Shift of Global Power to the East*, New York, Public Affairs, 2008; Mahbubani este una dintre cele mai ascultate voci din Asia în circuitul internațional de conferințe.

²⁰ „Guru” în lumea academică fiind sociologul britanic Anthony Giddens (*The Third Way*, Cambridge, Polity Press, 1998). El a și fost consilier al lui Tony Blair.

INFOSFERA

²¹ Ceea ce Paul Kennedy a numit în cazul SUA ca fiind „overstretch” (*The Rise and Fall of Empires*, New Haven, Yale University Press, 1992). Într-o lucrare din anii '90 am utilizat conceptul de “vitalitate economică” examinând rivalitatea pe piețe dintre SUA, Europa, de o parte, și țări din Asia (D. Dăianu, “Economic Vitality and Viability. A Dual Challenge for European Security”, *Frankfurt am Main*, Peter Lang, 1996).

²² Vezi și Martin Wolf, „Seven ways to fix the system’s flaws”, *Financial Times*, 23 ianuarie 2012.

²³ *The Economist* din 21 ianuarie 2012 examinează capitalismul de stat în economiile emergente.

²⁴ Când Robert Kaplan a scris despre „Anarhia care vine” acum mai bine de un deceniu nu a avut în vedere o criză precum cea de acum și dificultățile cu care se confruntă procesul politic în SUA și Europa (*The Coming Anarchy. The Shattering Dream of the post Cold War World*, New York, Random House, 2000).

ASIA CENTRALĂ - MIZE GEOPOLITICE ȘI GEOSTRATEGICE ÎN ACTUALUL CONTEXT DE SECURITATE

Constantin FIȚĂ*

Abstract

The geopolitical and geostrategic importance of the Central Asia is determined by its significant resources (mainly hydrocarbons) and raw material reserves, by its geographic nearness to Middle East and Afghanistan, and also by the potential of the transit status in case of the full reactivation of the "Silk Road" as main trading route for the exchange of the goods between the West and the Far East.

Within the present global security context, Central Asia represents a high stake for Russian Federation and for China, as well as for Occident (USA, NATO, EU).

The stability and viability of the Central Asian states and an unstrained security regional situation could assure the achieving of the success in implementing the economic projects (including the best way to develop the energy resources) and make efficient the conduct of operations and the measures against the asymmetric threats.

It seems that, unlike the Occident, Russian Federation and China have already understood this and they exert a higher and higher influence on bilateral relation and also through the regional organizations such as the Collective Security Treaty Organization (CSTO), Customs Union Russia-Kazakhstan-Belarus, or the Shanghai Cooperation Organization (SCO).

A suitable external support and assistance can determine a progressive ascension to development, by ensuring the state and good governance, within the conditions of a maximal transparency of the local national political regimes. This way, it will be assured on the medium and long terms a buffer area against the expansion of Islamic extremism, illegal migration and drug trafficking that are targeting the Russian, the Chinese and the European territories.

Keywords: geopolitics, geostrategic, security, global trends, resources and raw materials, financial crisis, asymmetric threats, interethnic conflicts, energy security

1. Direcții geopolitice și geostrategice în actualul context global de securitate cu impact asupra Asiei Centrale. Implicații regionale

Actualul context global de securitate este influențat, în principal, de turbulențele din MENA¹, operațiunile din Afganistan, evoluția dosarului nuclear iranian, intensificarea competiției dintre state pentru controlul zonelor cu resurse² și materii prime și al rutelor strategice de transport ale acestora³, asigurarea accesului la resursele de apă în condițiile încălzirii globale, precum și de intensificarea amenințărilor transnaționale convenționale și asimetrică⁴.

Se constată, totodată, o tendință de regionalizare, statele creându-și, după modelul UE, comunități economice regionale, care să le

asigure condițiile progresului și creșterii economice, să le protejeze economiile și piețele și care să le permită o abordare comună a efectelor globalizării.

Pentru asigurarea securității, aceste comunități de state au început să-și construiască, după modelul NATO, și structuri de securitate regionale. Pe de altă parte, politicile de apărare, doctrinele militare și strategiile de securitate ale statelor și alianțelor iau în calcul, tot mai mult, protejarea cetățenilor și entităților lor economice, a drepturilor și a intereselor lor, în detrimentul spațiilor naționale, deoarece acestea sunt într-o continuă migrație, în funcție de cerințele piețelor muncii și de desfacere. În plus, într-o lume globală, provocările, riscurile și

*Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

amenințările se manifestă și se dezvoltă într-o rețea, de asemenea, globală, devenind fenomene transnaționale. Sub impactul acestor trei aspecte se constată și tendința de transformare a alianțelor politico-militare în organizații de securitate.

În Asia Centrală, aceste tendințe se materializează în plan economic prin crearea, dezvoltarea și extinderea teritorială a Uniunii

pentru a constitui alianța cu influență decisivă în planurile militar și securitar, care să asigure stabilitatea internă a statelor membre. Pentru preservarea rolului său, la Summit-ul OTSC din decembrie 2011, s-a adoptat decizia ca amplasarea unor baze militare străine în Zona de Responsabilitate a OTSC să fie efectuată numai cu aprobarea tuturor statelor membre ale organizației. Desigur că există și posibilitatea de intervenție în

Vamale F. Rusă – Kazakhstan – Belarus (ca o primă etapă a Uniunii Eurasiatice), iar în plan militar și securitar prin transformările și adaptările principalei alianțe politico-militare din spațiul ex-sovietic, Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC)⁵. În pofida reticenței unor state membre ale OTSC din Asia Centrală care doreau ca această organizație să rămână exclusiv o alianță politico-militară îndreptată împotriva unei agresiuni externe, s-a reușit transformarea într-o organizație de securitate prin extinderea mandatului misiunilor, în special privind intervenția în situații de criză în zona sa de responsabilitate (intervenția la dezastre și alte situații de urgență, cum ar fi: atacurile teroriste sau conflictele inter-etnice). Astfel, OTSC urmărește nu numai adaptarea la noile provocări și amenințări (în special de natură asimetrică), ci și să obțină suficientă consistență

Zona de Interes a OTSC, însă intervenția în spațiile adiacente Zonei de Responsabilitate se poate face în baza unei Rezoluții a ONU. De asemenea, reformarea este în direcția creării în comun a apărării aeriene, în cadrul căreia radarul de avertizare de la Gabala (Azerbaidjan) va ocupa un rol central. OTSC consideră că ONU trebuie să dețină, în continuare, un rol central în cadrul arhitecturii globale de securitate, iar la Summit-ul din iunie 2011, statele membre au hotărât să-și alinieze pozițiile.

În plan intern, globalizarea are ca efect fragmentarea socială prin apariția în plan intern a unor grupuri cu interese politico-economice divergente, subminând și îngustând solidaritatea națională.

În plan politico-militar, la nivel global, în ultimii ani, se constată un proces de accentuare a tensiunilor în relațiile dintre diversele centre

de putere, din cauza unor puncte de vedere diferite privind modalitățile de soluționare a conflictelor și gestionare a crizelor, precum și a competiției în promovarea propriilor interese.

Această tensionare este vizibilă în special în spațiile maritim, cosmic și cibernetic, din cauza faptului că acestea sunt mai puțin supuse reglementărilor, normelor și înțelegerilor internaționale privind utilizarea acestora de către diverși actori statali și non-statali.

În actualul context global, în primul rând datorită importanțelor sale resurse energetice și rezerve de materii prime, Asia Centrală reprezintă o miză geopolitică deosebită atât pentru F. Rusă și R.P. Chineză, pe de o parte, cât și pentru Occident (SUA, NATO, UE), pe de altă parte.

Deși nu se pot compara ca volum cu rezervele de hidrocarburi din Orientul Mijlociu, statele din Asia Centrală pot reprezenta o alternativă⁶ în condițiile în care frământările social-politice din Orientul Mijlociu și Africa de Nord și dosarul nuclear iranian pot avea consecințe nedorite pentru consumatori, în ceea ce privește producția și transportul acestora. De exemplu, numai în zona Mării Caspice există rezerve de hidrocarburi estimate la 40 – 44 mld. de barili de petrol și aproximativ 3500 mii mld. m³ de gaze naturale. Valoarea petrolului, singură, depășește valoarea de 12 mld. USD. Pe considerentul acestui potențial, zona este deosebit de atractivă nu numai pentru concernele energetice rusești, care dețin cea mai mare parte din infrastructura și facilitățile de transport a hidrocarburilor, cât și pentru marile companii energetice de top din SUA, UE, China, Japonia, etc. Statele central-asiatice dezvoltă programe atractive pentru companiile străine în direcția industrializării și a construcției infrastructurii (finanțate de câștigurile aduse din valorificare resurselor și materiilor prime). În același timp, efectele sociale ale crizei economico-financiare și lipsa perspectivelor privind ameliorarea condițiilor de trai impulsionează ascensiunea islamismului extremist, existând pericolul „talibanizării” statelor, ceea ce ar putea transforma întreaga regiune într-un real „butoi cu pulbere” al Eurasiei.

Stabilitatea și viabilitatea statelor central-asiatice, precum și o situație de securitate

regională detensionată implică obținerea succesului în implementarea proiectelor economice (inclusiv modului de valorificare a resurselor energetice), cât și desfășurarea cu eficacitate a operațiilor și măsurilor împotriva amenințărilor asimetrice adoptate în plan militar și securitar. Se pare că, spre deosebire de Occident, F. Rusă și China au înțeles mai devreme acest lucru și își exercită o influență tot mai mare în Asia Centrală atât în plan bilateral, cât și prin intermediul organizațiilor regionale – OTSC, Uniunea Vamală Rusia – Kazahstan – Belarus, dar și a Organizației de Cooperare de la Shanghai⁷.

2. Factori de risc și vulnerabilități la adresa securității și stabilității regionale și efecte în plan militar

În perioada sovietică, ramurile industriale și agricultura din fostele republici au fost dezvoltate în dependență față de republica sovietică rusă, iar fluxurile financiare și comerciale treceau obligatoriu prin Moscova. Astfel, după dezintegrarea URSS, industria în aceste state s-a oprit treptat, agricultura a pierdut o mare piață de desfacere, iar economiile acestor state au intrat în colaps, inducând și o gravă criză socială.

Criza economică globală a avut un impact sever asupra exporturilor energetice și de materii prime ale statelor din Asia Centrală (grâne, bumbac și minereuri). Ca urmare, situația economico-socială s-a agravat, mai ales că majoritatea populației trăia, încă dinainte de criză, sub pragul minim de sărăcie. De exemplu, în Kârgâzstan și Tadjikistan, țări mai puțin bogate în resurse, se conturează tot mai mult pericolul transformării în „state eșuate”. Nemulțumirile sociale oricând pot degenera și determina anarhie, un exemplu fiind criza din Kârgâzstan din aprilie 2010, care a condus la înlăturarea regimului lui Kurmanbek Bakiev și a degenerat într-un conflict interetnic. Un alt exemplu ar fi protestele muncitorilor kazahi petroliști (mai 2011) care au degenerat în lupte de stradă, regimul Nazarbaiev instaurând starea de urgență în unele localități.

Pe de altă parte, se constată o ascensiune a fenomenului islamist în statele central-asiatice, favorizat de difuzia autorității și porozitatea granițelor, a populației eterogene, dar și a

sărăciei. Se poate afirma că statele din Asia Centrală se află pe una din direcțiile principale ale extinderii „Primăverii Arabe”, existând riscul ca în unele din aceste state să se instaureze „democrații islamice”.

Principalele efecte se materializează în plan militar în faptul că statele nu au reușit implementarea reformelor și a programelor din domeniul apărării și s-au orientat spre centrele de putere exterioare (F. Rusă, R.P. Chineză), acordându-le tot mai multe concesiuni politico-economice, în schimbul asumării de către acestea a unor responsabilități în domeniile apărării și securității. În plus, Kârgâzstanul și Tadjikistanul, având în vedere potențialul lor militar inferior Uzbekistanului, urmăresc intensificarea prezenței militare rusești în contrapondere, iar Turkmenistanul (stat cu neutralitate constituțională) s-a orientat spre R.P. Chineză, în contrapondere la creșterea profilului regional al OTSC. Referitor la Kazahstan, acesta se pliază tot mai mult la cerințele și proiectele Moscovei în plan politico-militar, pentru a obține condiții cât mai avantajoase în cadrul contractelor de concesiune a câmpurilor petrolifere către firmele occidentale.

Principalele riscuri și provocări pentru securitatea și stabilitatea regională sunt: gestionarea inadecvată a crizei economico-financiare; nerezolvarea diferendelor teritoriale; eliminarea tensiunilor interetnice și depășirea rivalităților pentru controlul resurselor de apă; neutralizarea amenințărilor asimetrice; competiția pentru promovarea intereselor potrivit obiectivelor politicilor energetice naționale; acțiunile și demersurile unor actori internaționali majori.

2.1. Gestionarea crizei economico-financiare și asigurarea condițiilor de dezvoltare

Implementarea proiectelor regionale de creare și protejare a unei piețe regionale comune (cum ar fi, de exemplu, Comunitatea Economică Central - Asiatică sau Sistemul Energetic Unic) au fost sortite eșecului din cauza tensiunilor și rivalităților regionale.

De mai multă aderență se bucură proiectele regionale în care leadership-ul este asigurat de F. Rusă. Lansarea oficială a Uniunii Vamale

F. Rusă – Kazahstan – Belarus a avut loc la Summit-ul EurAsEc (Astana, 06-07 iulie 2010)⁸. Etapa următoare a fost desființarea frontierelor vamale (01.07.2011). Kârgâzstanului i-a fost aprobată cererea de aderare la Uniunea Vamală (Summit-ul CSI din octombrie 2011), iar Tadjikistanul și-a anunțat intenția de a adera la această uniune (ambele au semnat, la același summit, Acordul de Liber Schimb/ALS în cadrul CSI). Deocamdată, Uzbekistanul și Turkmenistanul au refuzat semnarea ALS și nu intenționează să adere la Uniunea Vamală, probabil din cauza disensiunilor cu F. Rusă: Uzbekistanul nu este de acord cu unele proiecte de reformare ale OTSC, susținute de F. Rusă (referitoare la intervenția OTSC în cazul unor conflicte inter-etnice sau dislocarea de noi baze militare ale OTSC), iar Moscova se opune construirii gazoductului transcaspic (care i-ar permite Turkmenistanului să exporte gaze naturale direct către piața europeană).

Următoarea etapă a fost formarea Spațiului Economic Unic (31.12.2011), guvernat de reguli comune. Pentru o integrare economică și mai accentuată a fost înființată, la Summitul CSI din octombrie 2011, Comisia Economică Euro - Asiatică (CEEAA), care se va ocupa de stabilirea regimurilor comerciale cu alte state, a regimului valutar, a politicii macroeconomice, energetice și concurențiale, de reglementarea monopolului de stat, de problemele subvențiilor industriale și agricole, de achizițiile de stat, de transport, migrație, piețele financiare și altele. CEEAA va asigura integrarea economică și va fi urmată, probabil, de crearea altei structuri supranaționale care să asigure și integrarea politică, materializându-se, astfel, proiectul Uniunii Euroasiatice (care ar putea presupune și formarea „Zonei Rublei”, similară Zonei Euro). Această a treia etapă de evoluție, pe baza nucleului inițial constituit de Uniunea Vamală, a fost prezentată de premierul rus Vladimir Putin, cu ocazia anunțării intenției de a-și depune candidatura pentru un nou mandat prezidențial.

O integrare politică, care să transforme Uniunea Euroasiatică într-o organizație similară UE, va fi dificil de realizat, deoarece disputele, disensiunile, interesele divergente și resentimentele încă persistă între statele ex-sovietice după dezintegrarea URSS.

Pe de altă parte, conform sondajelor, majoritatea cetățenilor din statele ex-sovietice resping ideea recreării URSS și vor considera proiectul drept o tentativă în această direcție. Astfel, pe măsura asigurării unor alegeri libere și democratice, regimurile politice din aceste state vor deveni tot mai reticente în implementare, pentru a nu fi amendate de propriile electorale.

În al treilea rând, economia rusă încă nu-și poate asuma rolul de „motor” al Uniunii. Economia rusă nu poate ocupa această poziție nici în viitorul apropiat, chiar în condițiile unei rețehnologizări în urma implementării „pactului pentru modernizarea” cu UE sau a proiectelor economice cuprinse în cadrul „resetării” relațiilor cu SUA, precum și a unor infuzii substanțiale de capital, respectiv a atragerii de investiții, ambele urmând a fi asigurate de exporturile sale energetice spre Occident și Orientul Îndepărtat.

Un alt proiect regional viabil, aflat în stare avansată de implementare, îl reprezintă deschiderea coridorului regional Nord - Sud (Kazahstan - Turkmenistan - Iran)⁹, deoarece statele din Orientul Mijlociu au devenit unele din principalele importatoare ale bumbacului central-asiatic.

2.2. Diferende teritoriale, tensiuni inter-etnice, dispute pentru controlul resurselor de apă

După destrămarea URSS și apariția noilor state riverane M. Caspice (Azerbaidjan, Kazahstan și Turkmenistan), au apărut neînțelegeri privind definirea statutului juridic al acestei mări, pe baza căruia să fie împărțit platoul continental și delimitate zonele economice exclusive (miza fiind asigurarea unor drepturi cât mai mari de proprietate și exploatare a zăcămintelor off shore de hidrocarburi, dar și pescuitul sturionilor). F. Rusă, Kazahstan și Azerbaidjan au semnat trei documente privind împărțirea sectoarelor din acvatoriul M. Caspice, pe baza principiului liniei mediane (mare deschisă). Potrivit acestei formule, 19% din platoul continental i-ar reveni F. Ruse, 18% Azerbaidjanului, 27% Kazahstanului, diferența de 36% urmând a se împărți între Iran și Turkmenistan. Ultimele două state nu sunt de acord cu criteriul folosit pentru împărțirea platoului continental și susțin că M. Caspică este o mare interioară (lac) și

fiecare stat riveran are dreptul la 20% din acvatoriul acesteia. Efectele acestor disensiuni politice se materializează în plan militar prin sporirea prezenței forțelor navale ale statelor

riverane în acvatoriul M. Caspice (în anii '90 prezența acestora era mai mult simbolică) și derularea unor programe de achiziții și modernizare a tehnicii și armamentelor¹⁰. În ceea ce privește pregătirea și instruirea, state precum Kazahstanul și-au înființat școli de marină, iar forțele dislocate în porturile caspice desfășoară periodic exerciții și antrenamente. În cadrul aplicațiilor sunt exersate inclusiv scenarii în care acestea primesc sprijin din cadrul celorlalte categorii de forțe (aeriene și terestre). Forțele navale execută permanent misiuni în sprijinul gărzilor de coastă, care, de asemenea, au fost întărite cu noi efective și echipate cu armament și tehnică modernă. F. Rusă are ca obiect păstrarea supremației prin modernizarea și dezvoltarea Flotei Caspicii, precum și a infrastructurii portuare militare.

Există tensiuni între statele central-asiatice și din cauza granițelor terestre deoarece, încă din perioada stalinistă, acestea au fost trasate arbitrar, fără a ține seama de particularitățile și comunitățile etnice și culturale etc.¹¹. Principalul diferend, încă nesoluționat, îl constituie delimitarea granițelor între Uzbekistan, Kârgâzstan și Tadjikistan în Valea Fergana.

În plan intern, persistă tensiunile, care uneori degenerază în conflicte mai mult sau mai puțin izolate declanșate de grupuri etnice considerate ca minoritare și care doresc drepturi cât mai mari: în Kârgâzstan situația este tensionată de statutul enclavelor uzbece (Sokh, Shah-I-Mardan), dar și de cea tadjică (Vorukh), iar în Uzbekistan de enclava kârgâză (Barak).

În plan militar, la Summitul OTSC din decembrie 2010 au fost adoptate o serie de

inițiative privind măsuri de intervenție în cazul izbucnirii unor conflicte interetnice. Decizia de a interveni va fi luată în cadrul Consiliului de Securitate Colectivă¹² fără a fi necesar consensul deplin și la cererea expresă a șefului statului respectiv. În urma insistențelor Uzbekistanului, care nu dorește prezența bazelor militare ale OTSC pe teritoriul său, s-a stabilit ca celelalte state membre să nu fie obligate să participe militar, se va interveni numai cu forțe din cadrul contingentelor de menținerea păcii din cadrul Forțelor Colective de Securitate ale OTSC care se vor subordona operațional numai șefului statului respectiv.

Resursele de apă din Asia Centrală sunt limitate, iar zona riscă să intre într-o criză gravă și într-un proces de deșertificare sub impactul încălzirii globale, în cazul unei folosiri nejudicioase a apei lacurilor și a celor curgătoare¹³. Pentru asigurarea accesului la resursele de apă (respectiv controlul debitelor), există litigii și disensiuni care par insurmontabile între Uzbekistan, Turkmenistan și Kazahstan, pe de o parte, și Kârgâzstan și Tadjikistan, pe de altă parte (ultimele două dețin 90% din resursele regionale de apă). Statele din amonte au un potențial energetic deosebit și doresc să îl valorifice, beneficiind inclusiv de sprijin politic și financiar extern (F. Rusă, respectiv Iran)¹⁴. Tadjikistanul dorește, în continuare, să construiască noi hidrocentrale care să fie legate la proiectul „CASA 1000”¹⁵.

2.3. Amenințări asimetrice

Țările Asiei Centrale continuă să reprezinte o zonă vulnerabilă atât în ceea ce privește traficul, cât și consumul de droguri (numărul narcomanilor se cifrează la câteva sute de mii).

Situate în proximitatea Afganistanului, principalul producător mondial de opiu și heroină, țările Asiei Centrale, se află pe una din principale rute de trafic de droguri, dinspre Afganistan spre F. Rusă și, ulterior, spre statele Europei Occidentale (așa-numita „rută nordică”).

În prezent, amenințările extremist/teroriste în statele Asiei Centrale se situează la un nivel mediu, determinat de activitățile grupărilor indigene („Mișcarea Islamică din Uzbekistan”, „Uniunea Jihadului Islamic”, „Jamaat Ansarullah”, „Hizb ut-Tahrir”). Aceste grupări

își concentrează efortul, în special, pe asigurarea suportului logistic al forțelor militante de opoziție din Afganistan, dar și sporadic, pe executarea de atacuri asupra forțelor de securitate din țările Asiei Centrale. Intensificarea activității acestor organizații se constată în special în Valea Fergana (principala ocupație este agricultura de subzistență favorizată de o fertilitate mai crescută a solului, comparativ cu celelalte zone).

Referitor la implicațiile în plan militar, modificările care au loc la nivelul OTSC vizează transformarea organizației într-o structură de securitate multirol, care acționează în domeniul combaterii terorismului, traficului de droguri, comerțului ilegal cu arme și crimei organizate transnaționale, dar și în operațiuni de menținere a păcii și de intervenție în situații de urgență¹⁶. Intervenția la dezastre și crize va fi asigurată de către Forțele Colective de Reacție Operativă / FCRO¹⁷.

OTSC desfășoară deja activități de combatere a traficului de droguri afgane începând din anul 2003, când a lansat operația internațională „Kanal”. OTSC a semnat (14.06.2011) un Protocol cu OCS privind lupta împotriva terorismului. Pentru o mai bună monitorizare a Văii Fergana, OTSC are în plan înființarea unui centru antiterorist la Osh (Kârgâzstan).

2.4. Promovarea intereselor potrivit obiectivelor politicilor energetice naționale

Kazahstanul, Turkmenistanul și Uzbekistanul dețin rezerve însemnate de hidrocarburi, însă întâmpină mari greutăți în a le exporta, din cauza slabei dezvoltări a infrastructurii de exploatare și transport (de exemplu, Uzbekistanul, deși deține rezerve de petrol este nevoit să importe, cererea internă de 104 mii barili fiind mai mare decât producția).

În Asia Centrală există două câmpuri petrolifere foarte importante: Tengiz și Kashagan (offshore) în Kazahstan și patru zăcăminte gazifere: Iujnâi Yoloten și Dauletabad (în nord-estul, respectiv sud-estul Turkmenistanului), Karachaganak (în nord-vestul Kazahstanului) și Gazli (în zona centrală și de sud a Uzbekistanului).

INFOSFERA

Fiind dependente de veniturile aduse din comercializarea acestora (necesare gestionării crizei economico-sociale și a asigurării unui ritm de dezvoltare durabilă), în cadrul politicilor energetice naționale, statele din Asia Centrală au elaborat planuri de creștere a exporturilor.

Kazahstan. Prin deschiderea Caspian Pipeline Consortium, care transportă petrolul din câmpul petrolifer Tengiz spre M. Neagră, și-a ridicat disponibilitățile de export la 1,429 mil. bp/zi. Pe lângă transportul maritim prin Bosfor, Kazahstanul a optat pentru oleoductul Baku –

Țara	Resursa	Rezerve dovedite (mld barili petrol/ mld mc gaz)	Producție actuală /exporturi (mil bpz/mld mc pe an)	Producție viitoare (2020) /exporturi (mil bpz/mld mc pe an)
Kazahstan	Petrol	39,8	1,6 / 1,5	2,30 / 2
	Gaz	1,8	40 /19	80 / 42
Turkmenistan	Petrol	0,6	0,2 /0,1	1/0,9
	Gaz	8	65/ 43,7	140/ 96,1
Uzbekistan	Petrol	0,6	0,087 /	0,120
	Gaz	1,6	59,1 /15	70/20

Pentru a asigura o creștere a exporturilor nu este necesară numai creșterea producției, ci și dezvoltarea și diversificarea rutelor actuale de transport, aspect care presupune transferuri de tehnologie și investiții majore în facilitățile de exploatare și transport. Proiectele interregionale de transport, necesită tranzitarea mai multor state și au un însemnat impact în plan politico-militar, din cauza intereselor uneori divergente, a rivalităților și tensiunilor regionale, ecuație în care sunt implicate, de o parte și de alta, unii actori internaționali majori.

Tbilisi – Ceyhan (BTC), efectuează exporturi prin oleoductul Kazahstan-China (200 mii bpz) și intenționează implicarea în dezvoltarea unor rute spre porturile din Golful Oman (construcția unui oleoduct până în Iran, apoi pe calea ferată pentru tranzitarea Iranului) și mai departe, pe mare, spre Asia de Sud și de Sud-Est. Referitor la gazele naturale, acestea sunt livrate Chinei prin gazoductul Turkmenistan-Uzbekistan-Kazahstan-China și se intenționează o creștere a volumului acestora.

Figura nr. 1 - Sistemul actual de transport al petrolului și proiecte

Turkmenistan. Principalii săi beneficiari sunt China (30 mld mc/an), GazProm (10 mld mc/an, prin gazoductul Centru-Asia Centrală¹⁸) și Iran. Acest stat are în vedere ca volumul sporit de gaz să-l direcționeze spre China prin construirea de noi tronsoane la gazoductul Turkmenistan - Uzbekistan - Kazahstan - China, spre GazProm prin Centru – Asia Centrală (sau gazoductul „Pricaspic”) spre Asia de Sud prin Tapi¹⁹, iar spre Europa prin gazoductul Transcaspic, mai departe Transanatolia (TANAP) și apoi Coridorul Sudic de gaz.

Uzbekistan. Intenționează să-și mărească exporturile de gaz²⁰ și susține în parteneriat proiectele de dezvoltare a rețelei împreună cu Turkmenistanul.

dezvoltarea scăzută a actualului sistem de transport al hidrocarburilor, precum și ritmul lent de dezvoltare a noi rute de transport, fac obligatorie utilizarea Coridorul Sudic²¹ al UE ca vector de transport al exporturilor, dezvoltarea unor rute transcaspice până în Azerbaidjan jucând un rol decisiv în această ecuație.

2.5. Acțiuni și demersuri ale unor actori internaționali majori în Asia Centrală

F. Rusă. La nivelul concernelor energetice rusești, americane, europene și asiatice există o concurență în ceea ce privește exploatarea și transportul resurselor regionale de hidrocarburi, acestea reclamând, uneori, sprijinul politicului în promovarea propriilor interese. Pe de altă parte, referitor la geopolitica

Figura nr. 2 - Sistemul actual de transport al gazelor naturale și proiecte

Tendința generală a acestor state este de a-și diversifica potențialii cumpărători, prin promovarea, independent de F. Rusă, a unor politici energetice orientate multivectorial. Ca urmare, prin diversificarea rutelor le crește și numărul potențialilor beneficiari, iar prin menținerea unei rivalități la nivelul cererii le sunt garantate volumele de export, dar și prețuri de livrare cât mai ridicate. În prezent,

energiei, o eventuală direcționare spre Occident și Orientul Îndepărtat a resurselor energetice, în afara controlului rus, ar amenința, într-o anumită măsură, realizarea obiectivului F. Ruse de a deveni unul dintre principalii furnizori de resurse și materii prime (din cauza lipsei controlului asupra ofertei, ar scădea veniturile din volumul și prețul mărite ale resurselor ruse). În acest context, F. Rusă ofertează permanent

statele central asiatice pentru dezvoltarea unor proiecte alternative la cele oferite de Occident sau Orient (un exemplu ar fi Gazoductul Pricaspic). Un demers mai recent în această direcție ar fi inițiativa rusă privind crearea unui „club energetic”, în componența căruia să intre atât statele membre ale OCS, cât și statele partenere²².

R.P. Chineză. În ultimii ani, pentru a-și asigura securitatea energetică prin acces la imensele resurse de hidrocarburi din Asia Centrală (prin gazoductul Uzbekistan - Turkmenistan - Kazahstan-China și oleoductul Kazahstan - China), China a desfășurat o serie de investiții în infrastructură (peste 10 mld. USD), dar a și acordat asistență pentru dezvoltare, precum și garanții de securitate în cadrul OCS.

Turcia. Acționează pentru asigurarea securității energetice prin diversificarea aprovizionării și intensificarea rolului și influenței pe piețele regională și globală de energie²³. În această direcție, acordă asistență și sprijin în toate domeniile, atât în format bilateral, cât și în cadrul Organizației statelor vorbitoare de limbă turcă (Turcia, Azerbaidjan, Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Kârgâzstan).

Iran. Acțiunile sale vizează obținerea unei Zone Economice Exclusive cât mai extinse în M. Caspică, dezvoltarea unor coridoare regionale de transport al mărfurilor și hidrocarburilor care să-i tranziteze teritoriul și ieșirea din izolarea internațională, prin dobândirea statutului de stat membru OCS²⁴. Iranul are o influență tradițională în Tadjikistan și are, din punct de vedere istoric, relații încordate cu Uzbekistan și Turkmenistan. Pe fondul politicii tot mai incisive a Turciei de susținere a statelor vorbitoare de limbă turcă, Iranul susține în regiune, în contrapondere, Tadjikistanul, ca stat vorbitor de limbă persană²⁵.

Afganistan. Acțiunile sale vizează integrarea în OCS și implementarea unor proiecte regionale care să-i asigure calitatea de beneficiar și de zonă de tranzit: proiectul privind alimentarea cu energie electrică „Casa 1000”, gazoductul TAPI, proiectul chinez privind dezvoltarea „Drumului Mătăsii” sau cele ale Kârgâzstanului și Kazahstanului privind extinderea rețelelor de transport pe cale ferată spre Tadjikistan – Afganistan – Iran.

Bibliografie

1. www.itar-tass.com
2. www.sam.gov.az
3. www.telegraf.com
4. www.kremlin.ru
5. www.vesti.ru
6. www.caspinfo.net
7. www.itopf.com
8. www.eurasianet.org
9. www.stratfor.com
10. www.bp.com
11. www.resourcesecurityinstitute.com
12. www.gwu.edu
13. www.css.ethz.ch
14. www.res.ethz.ch/analysis/cad
15. www.nezavisimaiagazeta.ru
16. www.kremlin.ru
17. www.csto.com
18. www.rbkdaily.com
19. www.president.gov.ua
20. www.rt.com
21. www.rosyskaya gazeta.com
22. www.en.rian.ru
23. www.gazeta.uz
24. www.uzdaily.com
25. www.belta.by
26. www.turkmenistan.tk
27. www.en.trend.az
28. www.regnum.ru
29. www.new.ifx.ru

¹ MENA – Middle East and North Africa (Orientul Mijlociu și Africa de Nord).

² Ne referim aici la resursele energetice (în special la hidrocarburi) în contextul unei oferte globale mai reduse determinate de instabilitatea Orientului Mijlociu și creșterea galopantă a cererii din partea economiilor emergente ale Chinei, Indiei și Braziliei.

³ Asigurarea unui volum constant și la prețuri cât mai scăzute de resurse energetice și materii prime este unul din factorii care stau la baza unei dezvoltări economice durabile și a unei rate de dezvoltare constante.

⁴ Terorism, crimă organizată și traficul de droguri, proliferarea armelor de distrugere în masă și o potențială cursă a înarmărilor cu rachete, revigorarea mișcărilor separatiste, extinderea fundamentalismului islamic.

⁵ Armenia, Belarus, Kazahstan, Kârgâzstan, F. Rusă, Tadjikistan și Uzbekistan.

INFOSFERA

⁶ În 2010, în urma exploatării zăcămintelor din zona M. Caspice, Kazhastanul, Turkmenistanul și Azerbaidjanul au exportat peste 2.5 milioane de barili de petrol/zi (bpz) și aproximativ 100 mld mc/an de gaz, adică aproximativ 3% din exporturile globale de petrol, respectiv de gaze naturale.

⁷ OCS este un organism regional, din care fac parte R.P. Chineză, F. Rusă, Kazahstan, Kârgâzstan, Tadjikistan și Uzbekistan, ca state fondatoare, iar Mongolia, Iran, Pakistan și India au statut de observator. OCS vizează cooperarea în domeniile politic, militar, economic, energetic și cultural.

⁸ A intrat în vigoare codul vamal unic.

⁹ Este vizat coridorul de cale ferată Kazahstan - Turkmenistan - Iran, respectiv calea ferată Uzbekistan (Karakul) - Turkmenistan (Turkmenibashy - Mary) - Iran (Mashad - Tabas - Bafq - Bandar Abbas - G. Persic, sau Sarahs - Chabahar - G.Oman).

¹⁰ În componerea Flotei intră, în prezent, aproximativ 148 de vase de patrulare și apărare de coastă, constituind cea mai importantă forță prezentă în bazinul M. Caspice.

¹¹ În plus, deportările din perioada stalinistă au crescut ponderea populației aduse din partea europeană a URSS. De exemplu, în Kazahstan, numai 63% din populație este de origine locală (kazahă), restul fiind ruși (24% din populație, cel mai important grup etnic), unguri, ucraineni, tătari și germani.

¹² Este format din șefii statelor membre, Secretarul General al OTSC și comandantul Comandamentului Întrunit al Forțelor Colective de Securitate.

¹³ Cele mai importante râuri din zonă sunt Amu Daria și Sâr Daria care se varsă în M. Aral.

¹⁴ Kârgâzstanul intenționează să construiască două noi hidrocentrale („Kambarata I” și „Kambarata II”), în timp ce Tadjikistanul se află în faza de finalizare a hidrocentralei de la „Rogun”.

¹⁵ Linia de electricitate „CASA 1000” va lega rețelele kârgâze, tadjice și afgane oferind posibilitatea de export până în Pakistan. Costurile estimate ale proiectului se ridică la aproximativ 6,5 mld. USD.

¹⁶ Potrivit Declarației Finale Comune, adoptate la Reuniunea Consiliului de Securitate Colectivă al OTSC (20.12.2011, Moscova).

¹⁷ Compuse din unități din cadrul Forțelor Colective de Securitate gata de luptă permanent și rapid dislocabile, aflate în cadrul Grupărilor Regionale, a Forțelor Colective de Reacție Rapidă – Asia Centrală (FCRR-AC) și a Forțelor Colective de Menținere a Păcii.

¹⁸ Acesta are o capacitate proiectată de transport de 100 mld mc/an, însă din cauza problemelor tehnice și a stării avansate de uzură nu poate transporta mai mult de 10 mld mc/an în prezent.

¹⁹ Proiectul, dezvoltat de Banca Asiatică pentru Dezvoltare, este destinat transportului gazului turkmen prin Afganistan către Pakistan și India, ca o continuare modernă a „Drumului Mătăsii”. Guvernului afgan îi vor reveni 8% din câștigurile proiectului (cel puțin 160 milioane USD anual). Din capacitatea inițială de 27 mld. mc / an, 2 mld. vor fi furnizate Afganistanului și câte 12,5 mld. Pakistanului și Indiei.

²⁰ Principalul beneficiar este Gazprom, care distribuie gazul uzbek în Tadjikistan și Kârgâzstan, dar are și un contract cu China de 10 mld mc.

²¹ Coridorul Sudic de gaz cuprinde: gazoductele Nabucco (capacitate 31 mld mc pe an, finalizare în 2017), ITGI – Interconnector Turkey-Greece-Italy (compus din Turkey-Greece Interconnector, capacitate 11,8 mld mc/an și conducta submarină Poseidon între Grecia și Italia, capacitate 8- 10 mld mc pe an, termen de finalizare este 2017) , TAP - Trans Adriatic Pipeline Greece-Albania-Italy (capacitate de aprox. 10 mld mc/an). Referitor la petrolul caspic, o soluție pentru cel kazah ar fi oleoductul Constanța-Trieste (PEOP - Pan European Oil Pipeline), proiect inclus în cadrul Programului INOGATE (Interstate Oil and Gas Transportation to Europe), care asigură ocolirea Strâmtoarei Bosfor (Turcia se opune unui trafic nerestricționat și cu tancuri petroliere mai mari de 160 mii tone).

²² Inițiativa are ca obiectiv asigurarea comunicării și schimbului de informații de afaceri în sectorul energetic între membrii Clubului și este posibil ca lansarea noii structuri să aibă loc la începutul anului 2012, cu participarea agențiilor guvernamentale și a companiilor specializate, care pot utiliza această platformă informală și pentru discutarea și dezvoltarea de proiecte noi.

²³ Prin dezvoltarea Coridorului sudic, Turcia ar deveni a patra arteră principală de furnizare a gazului natural pentru UE (după F. Rusă, Norvegia și Algeria), dar și de tranzit pentru petrolul caspic spre M. Mediterană.

²⁴ Deocamdată își menține statutul de observator al OCS, dobândirea statutului de membru fiind împiedicată de prevederea adoptată la Summitul OCS din iunie 2010, potrivit căreia un stat sub sancțiuni ONU nu poate deveni membru cu drepturi depline.

²⁵ La Summit-ul Persan (Teheran, 05.08.2010), la care au participat liderii din Tadjikistan și Afganistan, au fost puse bazele unei colaborări în format trilateral pentru implementarea unor proiecte regionale.

ASCENSIUNEA CHINEI ÎN NOUA CONFIGURAȚIE A LUMII

*Ambasador Romulus Ioan BUDURA**

Abstract

The Chinese Communist Party, founded in 1921, does not follow in many ways the same pattern as the Bolshevik Communist Party, although it seeks to conquer the political power.

Mao Zedong had conferred to the "Great Cultural Revolution" (1966-1976) the strategic goal of drawing China out of the alliance with the SSRU and normalizing the foreign relations with the US and the Western countries. Therefore, in 1971, China regains its place at the UN, it establishes diplomatic relations with the US and the Sino-Soviet alliance became obsolete since 1969, when military clashes take place between the two countries.

The leadership of the People's Republic of China works out since 1978 to its own model of economic and social development, stated to be a Chinese socialism.

In the '80s and the '90s, China was preoccupied to normalize and enhance its foreign relations with the US and the Western countries and concluded a border treaty with the SSRU, which had considerably reduced the animosities and the tensions between the two states.

The People's Republic of China recognizes the existence of the globalization phenomenon, through which it understands a deep and extended dependence between the world's economies. It also sustains a multipolar world from a political and military point of view and supports the cultural and spiritual diversity. All these find their support in the ancient political thinking of the Zhonghua nation.

Keywords: *Zhonghua nation, Chinese Communist party, Chinese socialism, multipolar world*

Națiunea *zhonghua* nu este numai una dintre cele mai vechi comunități umane, ale cărei prime formațiuni statale datează de acum aproape cinci mii de ani, ci și una dintre puținele națiuni ale lumii care își păstrează continuitatea milenară neștirbită din vremurile începutului.

Una dintre ideile înrădăcinate în mentalul chinez este aceea că „noi trebuie să fim mai buni decât strămoșii noștri, pentru ca aceștia să fie mândri de noi”. Or, națiunea *zhonghua* s-a situat de-a lungul mileniilor în fruntea civilizației umane, până când, în secolul al XVIII-lea, europenii s-au implicat în mod brutal, China confruntându-se cu numeroase intervenții militare în urma cărora a fost înfrântă și umilită. Tratatelor încheiate după sfârșitul acestor conflicte conțineau prevederi care știrbeau nu numai demnitatea chinezilor, ci și teritoriul statului, atribuțiile sale suverane, independența,

precum și patrimoniul inegalabil cultural și spiritual al unei străvechi formațiuni umane.

Inteligența chineză, conștientă de dramatismul situației, căuta cu asiduitate soluții de ieșire din situația nefericită în care se găsea Imperiul de Mijloc și constata că cea mai realistă soluție era cea adoptată de bolșevicii

**Diplomat de carieră, Romulus Ioan BUDURA este unul dintre cei mai cunoscuți sinologi din România și a fost ambasador al României în R. P. Chineză, în perioada 1990 – 1995. În prezent, este vicepreședinte al Asociației Ambasadorilor și Diplomăților de Carieră din România.*

conduși de Lenin. Partidul Comunist Chinez, constituit în 1921, nu urma rețetele Partidului Comunist bolșevic în multe privințe fundamentale, dar persevera în concepția potrivit căreia trebuia cucerită puterea politică și înfăptuit metodic programul care îngloba idealurile și năzuințele naționale și sociale ale poporului, fundamentate de altfel de gândirea politică a vremii.

Spre sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, când nu numai triumful puterilor aliate se arăta la orizont, ci și victoria revoluției poporului chinez condus de Partidul Comunist Chinez, Stalin și Roosevelt, reuniți la Yalta în aprilie 1945, cădeau de acord, în secret, asupra unui aranjament strategic, menit să saboteze instaurarea puterii populare în China. În schimbul unor avantaje (autoritate în Europa Centrală și de Est, desprinderea Mongoliei Exterioare de China, dobândirea bazelor militare la Lushun - Port Arthur și Dalian, reinstalarea administrației ruse în sistemul căilor ferate transmanciuriene), Stalin promitea implicarea Armatei Roșii în războiul din Pacific, la trei luni de la încheierea războiului în Europa, și acceptarea includerii Chinei în sfera de influență a Statelor Unite ale Americii și a consecințelor ce decurgeau din acest statut. Administrația americană obligă guvernul naționalist al Chinei să accepte acest aranjament, guvern care, în august 1945, încheie un tratat de prietenie și colaborare cu guvernul sovietic. La primirea scrisorii lui Stalin – semnată Filatov, care îi recomanda imperativ să renunțe la războiul civil și să accepte integrarea Partidului Comunist Chinez și a bazelor și trupelor de rezistență administrate și conduse de comuniști în administrația naționalistă a țării, conducerea reprezentată de Mao Zedong accepta formal cerințele liderului sovietic: Congresul Partidului Comunist Chinez convocat în acea vreme a dezbătut raportul privind guvernul de coaliție, o delegație a Partidului fiind trimisă la Moscova spre a face schimb de informații, iar mai apoi o delegație condusă de Mao Zedong se angaja în negocieri cu conducerea naționalistă, reprezentată de Jiang Jieshi. După cum ni s-a relatat ulterior, premisa atitudinii sovietice ar fi fost neîncrederea în triumful revoluției populare. În același timp însă, conducerea Partidului Comunist Chinez a consolidat bazele de rezistență din Nord-Est, a întărit conducerea

acestora și apoi, dat fiind faptul că războiul civil nu încetase, Armata de Eliberare a Poporului Chinez a eliberat treptat, până în primăvara anului 1949, întregul teritoriu al Chinei la nord de Fluviul Yangzi. În acele împrejurări, când devenise și mai evidentă victoria revoluției populare, Kremlinul îl trimitea la sediul Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez, de la Xibopo, pe Mikoian, care a avut întrevederi prelungite cu conducerea Partidului reprezentată de Mao Zedong. În urma acestor întrevederi, era promovată faimoasa orientare a „*înclinării într-o parte*”. Astfel, Mao Zedong declara că Noua Chină se alătură lagărului păcii, democrației și socialismului, în frunte cu URSS. Nu ne este greu să ne imaginăm starea de spirit

a liderului chinez, care, în perspectiva imediată a triumfului revoluției chineze, s-a aflat confruntat cu aranjamentul sovieto-american. Ambasadorul american al vremii s-a deplasat urgent spre Nord cu intenția de a-l întâlni pe Mao Zedong, având și misiunea de a-i oferi cinci miliarde de dolari drept ajutor nerambursabil, dacă accepta relația specială cu SUA. Întâlnirea nu a avut loc. De altfel, în următoarele luni, întregul teritoriu al Chinei continentale a fost eliberat (excepție făcând Tibetul, care va fi eliberat pașnic, ca urmare a unor negocieri, în primăvara anului 1950), ambasadorul sovietic deplasându-se până în Sud odată cu autoritățile naționaliste, deși în Nord-Est armata de eliberare primise în înzestrare echipamentul și armamentul armatei japoneze capturat de sovietici. La 1 octombrie 1949, la Beijing, era proclamată în mod solemn Republica Populară Chineză, stat dispus să stabilească relații pe

baza principiului egalității cu toate țările lumii. Fusese cucerită puterea politică; urma înfăptuirea programului de emancipare și dezvoltare a țării, într-o lume bipolară, în care ralierea la un bloc sau altul era un imperativ al vremii.

În această ordine de idei, este bine să ne amintim că, până la „*înclinarea într-o parte*”, gândirea politică a Partidului Comunist Chinez era călăuzită de scrierea lui Mao Zedong *Despre noua democrație*, care nu promova ceea ce în 1949 va fi acreditat de către cuvântarea *Despre dictatura democrației populare*, ca și de credința că statul chinez va reuși să stabilească relații de egalitate cu toate statele lumii. În anul 1949, când se va deplasa la Moscova spre a-l întâlni pe Stalin și a încheia Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală, Mao Zedong va fi șocat să se afle în fața pretențiilor sovietice ce fuseseră impuse guvernului naționalist. Încheierea tratatului este tergiversată și doar venirea la Moscova a premierului Zhou Enlai a salvat negocierile și a condus la succesul acestora. Însă în 1954, pretențiile Moscovei, cu excepția detașării Mongoliei Exterioare, au fost abolite.

Acceptând servituțile lumii bipolare, altele decât cele ce i se oferiseră la Yalta, conducerea chineză îmbrățișase modelul sovietic de dezvoltare economico-socială și încerca să fructifice la maximum avantajele colaborării cu URSS. Progresele înregistrate de Republica Populară Chineză, atât în planul dezvoltării economico-sociale, cât și în planul afirmării internaționale, erau substanțiale și evidente. Totuși, Mao Zedong și cei pe care îi reprezenta, nu erau mulțumiți. O dovadă în acest sens nu este numai dezvăluirea făcută de Mao Zedong lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în anul 1956, cum că modelul sovietic era mai bun decât cel anterior, deși nu era desăvârșit, ci și existența inițiativelor de tipul „marelui salt înainte” sau „comunelor populare”, pe un plan, și concursul dat „mișcării țărilor în curs de dezvoltare” sau „mișcării țărilor nealineate”, pe alt plan. Principiul independenței era adânc înrădăcinat în gândirea politică chineză, principiu care presupunea – între altele – refuzul de a participa la vreo alianță cu vreo mare putere sau bloc de puteri și disponibilitatea de a se angaja într-o colaborare prietenească sau coordonare strategică cu țările lumii, inclusiv cu

marile puteri. Așa se face că, după dureroase experiențe, Mao Zedong a conferit „marii revoluții culturale” (1966-1976) și menirea strategică de a scoate China din alianța incomodă cu URSS și de a-i facilita normalizarea relațiilor cu Statele Unite ale Americii și cu țările Occidentului. Astfel, în 1971, Republica Populară Chineză își redobânda locul la ONU, în 1979 stabilea relații diplomatice cu SUA, în condițiile în care alianța sino-sovietică devenise caducă încă din 1969, când au avut loc primele ciocniri armate între cele două țări.

Conducerea Republicii Populare Chineze declanșa, începând din anul 1978, conceperea unui model propriu de dezvoltare economico-socială.

Acest nou model de dezvoltare economico-socială, rod al „politicii de reformă și deschidere”, declarat socialism cu specific chinez, a asigurat Chinei, de-a lungul a peste trei decenii, o dezvoltare spectaculoasă. China devine a doua putere economică a lumii, a cărei vitalitate contrastează cu efectele crizei economico-financiare mondiale actuale. Deși sunt voci care prezic o „aterizare dură” a economiei chineze, autoritățile guvernamentale și academice chineze prevăd o adaptare calmă a dezvoltării Chinei la condițiile actuale ale economiei mondiale. Creșterea de 8,5% prevăzută pentru anul 2012 ia în considerare mai puțin exportul, a cărui pondere este diminuată considerabil, și se sprijină cu precădere pe investiții și consum intern. Este incontestabil faptul că performanța Chinei nu contribuie numai la o medie mai bună a ritmului de dezvoltare a economiei mondiale, ci și la soluționarea problemelor cu care se confruntă în prezent economiile multor țări.

Odată cu conștientizarea ascensiunii Chinei și a modificării structurii de putere în lume, conducerea chineză s-a dovedit profund preocupată de a asigura acestor procese o desfășurare pașnică. China și-a propus să facă tot ce îi stă în putință spre a nu se implica într-o confruntare militară și a se concentra asupra dezvoltării economico-sociale. Nu întâmplător, la începutul anilor '90, liderul chinez Deng Xiaoping a recomandat prudență conducerii chineze în abordarea și tratarea problematicei internaționale, astfel încât Republica Populară

INFOSFERA

Chineză să nu apară ca „ Purtător de stindard” sau „lider”.

Conform noii concepții, în anii '80 și '90, China s-a preocupat activ de normalizarea și dezvoltarea relațiilor cu SUA și cu țările

vigoare, astfel că, în ultima vreme, China își afirmă cu mai multă fermitate punctele de vedere pe arena internațională.

Afirmarea internațională a Republicii Populare Chineze are drept premise statura țării

occidentale, deschizându-și noi perspective în raporturile cu acestea: odată cu diminuarea restricțiilor și cu reducerea tensiunilor, s-a înregistrat disponibilitatea spre schimburi și colaborare – recuperarea jurisdicției Chinei asupra teritoriilor Xianggang (Hong Kong) și Aomen (Macao) face dovada incontestabilă a noilor raporturi. Concomitent, China a procedat la negocierea și încheierea unui tratat privind frontiera cu URSS, împrejurare care a redus considerabil animozitățile și tensiunile dintre cele două țări, pentru ca, după schimbările profunde intervenite în lume în 1989 și 1990, conducerea chineză să inițieze convorbiri cu conducerea Federației Ruse – așa cum, de altfel, prevedea Mao Zedong în 1965 – în vederea stabilirii unui parteneriat strategic amplu. Din acel moment, conducerea Chinei s-a plasat în sistemul de relații la care aspirase încă de la proclamarea Republicii Populare Chineze. Relațiile cu SUA sunt întreținute cu asiduitate, iar parteneriatul a evoluat cu

posesoare a unui teritoriu de 9.600.000 km², ce deține resurse naturale importante și în cantități însemnate; a țării ce adăpostește 1.370.000.000 de locuitori, număr ce va mai crește în următorii ani, în pofida politicii de planificare familială; a țării care extrage cca. 2.000.000.000 tone de cărbune, produce cca. 600.000.000 tone de oțel și recoltează cca. 600.000.000 tone de cereale; a țării ce întreține în școli peste 20 de milioane de studenți, peste 180 de milioane de elevi și peste 20 de milioane de cursanți ai școlilor profesionale; a țării care a trimis echipaje umane în spațiu și se pregătește de operațiuni vizând Selena și Marte; a țării apărute de 2.300.000 de militari, înzestrați cu arme nucleare și rachete strategice; a țării gestionate și călăuzite de un regim dedicat obiectivelor revoluției chineze, beneficiar al unei culturi străvechi de guvernare a unui stat.

Republica Populară Chineză recunoaște globalizarea economiei, în sensul extinderii și adâncirii dependențelor între economiile lumii,

optează pentru o lume multipolară, în planurile politic și militar, și se pronunță pentru respectarea diversității culturale și spirituale a lumii.

Aceste poziții își găsesc suportul în gândirea politică străveche, perpetuată de-a lungul mileniilor, a națiunii *zhonghua*: națiune aplecată spre agricultură și meșteșuguri, călăuzită de o intelectualitate laică provenită din diverse pături sociale, dar bine instruită, profesând valori primordiale ca datoria și onoarea, fidelitatea față de comunitate și pietatea filială, chinezii s-au dovedit a fi o comunitate interesată să-și apere pământul și bunurile; nu sunt națiuni care să își poată ilustra această predispoziție mai bine decât o fac chinezii arătând spre Marele Zid, o construcție care, prin tot ceea ce o definește, demonstrează soliditatea predispoziției națiunii *zhonghua*. Și încă ceva. Când, la începutul secolului al XV-lea, chinezii încep să străbată mările, ajungând – potrivit unor cercetători, care invocă hărți convingătoare – să traverseze Atlanticul și Pacificul, aceștia nu înțeleg să înfigă vreun steag și să ia în posesia Imperiului de Mijloc teritoriile pe care puneau piciorul: relațiile stabilite cu localnicii învederau nu doar respectul pentru comunitatea dată, ci și disponibilitatea de a proceda la schimburi prietenești, conform practicii *chaogong*; iar când o asemenea practică s-a dovedit prea costisitoare pentru Dinastie, ea a fost curmată, iar documentele relevante au fost arse. Tocmai o asemenea predispoziție a făcut din Imperiul de Mijloc o victimă a puterilor coloniale în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea. Liderii Chinei au dezvăluit nu o dată că, sensibili fiind la aceste învățăminte ale istoriei, vor fi gata întotdeauna să protejeze așa cum se cuvine atributele statului chinez și vor evita să recurgă la practici care să afecteze demnitatea partenerilor internaționali. Semnificativă în acest sens este și inițiativa chineză vizând acreditarea celor cinci principii ale coexistenței pașnice: suveranitate națională, independență de stat, egalitate în drepturi, neamestec în treburile interne, avantaj reciproc. Extinderea și adâncirea cunoașterii reciproce între națiuni reprezintă – în concepția chineză – modalități de a statornici o lume a armoniei, de a cultiva respectul mutual, de a întări încrederea reciprocă, de a stimula conlucrarea benefică

tuturor și de a asigura dezvoltarea în comun. Republica Populară Chineză se pronunță pentru democratizarea raporturilor internaționale, pentru consultări pe picior de egalitate, astfel ca cei puternici să nu se impună celor slabi, iar majoritatea să nu se impună minorității, fiecare partener de dialog beneficiind de respectul pentru identitatea sa, sistemul său socio-politic și calea fundamentală de dezvoltare.

Recunoscând globalizarea economiei lumii, Republica Populară Chineză recunoaște interdependența dintre economia sa și economia altor țări. Se știe că atitudinea responsabilă a Chinei a diminuat efectele nefaste ale crizelor financiare din Asia de acum câteva decenii. Nu întâmplător, China, depozitară a peste 3.000 de miliarde de dolari, a furnizat și furnizează sprijin financiar SUA și țărilor aflate în dificultate din Uniunea Europeană. China este conștientă de faptul că, prin diminuarea exporturilor sale și prin sporirea importurilor, oferă ajutor economiilor afectate de criză. În același spirit, China se arată gata să-și crească investițiile în țările ale căror conduceri apreciază că se impune o reindustrializare a economiei, o creștere a ponderii economiei reale. Pe de altă parte, China pretinde să fie tratată echitabil, conform prevederilor OMC, și să nu fie victima măsurilor ostile, invocându-se pretexte ca prețurile mici ale mărfurilor chineze, subevaluarea yuan-lui în raport cu dolarul ori suspiciunile alimentate de ascensiunea Chinei în lume.

La scară mondială, China – alături de alte țări în curs de dezvoltare – pretinde reformarea sistemului financiar internațional, astfel ca el să fie expresia realităților contemporane. Modificările în ierarhia stabilită de FMI, care – între altele – aduc China pe locul trei după SUA și Japonia, nu sunt satisfăcătoare, în concepția Chinei. Nu este agreată nici tratarea dolarului american ca valută unică și, de aceea, China – împreună cu alte țări – a lansat deja practica depozitelor comune de valute naționale prin care își reglează plățile. China se pregătește ca, în cadrul G20 și al altor organisme, să promoveze cu perseverență reformarea sistemului financiar internațional, și la nivelul instituțiilor și la cel al practicilor. Reformarea sistemului, printre promotorii căreia – alături de China – sunt și celelalte state BRICS (Brazilia, Rusia, India și Africa de Sud), se întrevide a fi un

proces mai lung, datorită rezistenței țărilor care, până mai deunăzi, au dominat lumea.

Lumea multipolară este în devenire. Nu se poate preciza cu certitudine câți poli se vor prefigura în lume și nici care vor fi aceia. Cert este însă că Republica Populară Chineză va fi unul din acei poli. Recunoașterea acestui fapt reprezintă încă un proces în desfășurare. China ține sub control litigiile teritoriale cu India, Japonia și țările pretendente la unele insule din arhipelagul chinez Nansha și zone maritime din Marea de Sud a Chinei, indicând disponibilitatea Beijing-ului de a le reglementa prin convorbiri, fără imixtiunea unor puteri din afara regiunii. China a reușit, de-a lungul ultimelor decenii, să discrediteze suspiciunile și să înlăture temerile statelor mai mici din Asia de Sud-Est în legătură cu ascensiunea sa și cu creșterea influenței sale în lume. China se vadește a fi un membru respectat al APEC, al Forumului Asiei de Est, al Parteneriatului cu țările membre ASEAN etc. Deosebit de

Este neîndoielnic faptul că statul chinez se va alătura țărilor care vor promova reformarea Organizației Națiunilor Unite. În consens cu gândirea ce îi este proprie, China s-a opus și se va opune folosirii ONU în scopurile egoiste ale unei puteri sau alteia, ale unei grupări de state sau alteia, în afara normelor de drept internațional și a principiilor moralității internaționale. Sunt tentat să cred că Republica Populară Chineză ar fi înclinat mai degrabă spre veto în ceea ce privește rezoluția prin care s-a aprobat intervenția militară în Libia (martie 2011), dar a optat pentru secundarea Federației Ruse pentru a nu se erija în lider de opinie.

China dispune de forțe armate puternice, dotate cu echipament, armament și muniție moderne. Ele sunt forțe de apărare, formate în scop defensiv. Dacă până în 2010 s-a pus o bază solidă construirii apărării naționale și forțelor armate, până în 2020 va fi înfăptuită mecanizarea de bază și se vor înregistra progrese majore în aplicarea tehnologiei informatice, iar până la

apreciată este participarea Chinei la Organizația Conferinței de la Shanghai, în care are alături Federația Rusă, Kazahstanul, Uzbekistanul, Kârgâzstanul și Tadjikistanul, cărora li se adaugă ca observatori sau invitați India, Pakistan, Iran, Afganistan și Mongolia.

mijlocul secolului va fi realizată modernizarea apărării naționale și a forțelor armate. Semnificativă pentru înzestrarea forțelor armate chineze este declarația care anunță construirea a cinci portavioane ce vor patrula mările în vederea asigurării păcii regionale și mondiale.

Disponibilitatea structurii militare chineze de a întreține relații și de a colabora cu forțele armate din alte state este ilustrată și de faptul că Beijing-ul a participat la 18 misiuni de pace ale ONU cu peste 14.000 de militari.

China nu-și propune să se angajeze în vreo cursă a înarmărilor și vede întărirea capacității de apărare a țării drept o parte integrantă a dezvoltării economico-sociale. Din acest motiv, cheltuielile militare se situează, de regulă, la 6% din bugetul de stat sau la 1,4% din PIB. Anunțul SUA că „*se vor întoarce în Asia*” nu va modifica această politică, deși „avertismentul” Washington-ului nu va fi neglijat.

Respectarea diversității culturale și spirituale a lumii reprezintă pentru China o trăsătură definitorie a atitudinii sale față de lumea din afară, atitudine consecventă de veacuri. În actualele împrejurări internaționale această atitudine capătă câteva vocații. Validată de dreptul internațional și de moralitatea internațională, ea se constituie în premisa firească și rodnică a oricărui dialog internațional, a oricărei înțelegeri și colaborări între națiuni. Respectarea acestei diversități presupune considerația față de creațiile umanității de pe toate meridianele globului, fără ierarhizare și fără discriminare; ori, civilizația *zhonghua* este astăzi încă puțin cunoscută în afara spațiului lumii chineze (Japonia, Coreea, Vietnam, Mongolia, comunitățile chineze din Asia etc.) și se cuvine ca și ea să fie apreciată pe măsura valorii ei.

Difuzarea cunoștințelor despre valorile culturale și spirituale chineze și câștigarea

considerației și respectului față de acestea reprezintă temeiuri esențiale ale înțelegerii națiunii chineze cu celelalte popoare ale lumii, șanse incontestabile ale percepției corecte ale ascensiunii Chinei în lumea contemporană. Din acest motiv, China desfășoară o amplă și perseverentă activitate de răspândire a cunoștințelor de limba chineză, a cunoștințelor despre cultura și spiritualitatea națiunii *zhonghua*, activitate ce-și găsește expresie în amploarea și intensitatea schimburilor culturale, în numărul mare de studenți și cursanți străini care studiază în China și de studenți chinezi care studiază în străinătate, în sporirea continuă a numărului institutelor și claselor Confucius înființate în mai toate țările lumii, în frecvența tot mai mare a anilor culturii chineze în diverse țări și, în reciprocitate, a anilor culturilor țărilor partenere în China etc. În această succesiune mai poate fi adăugată și răspândirea empirică a cunoștințelor despre China în spațiile șantierelor și proiectelor de mare anvergură operate în cooperare cu statul chinez pe diverse continente. Certă este creșterea interesului față de cultura și spiritualitatea Chinei în întreaga lume, proces ce se va amplifica pe măsura ascensiunii Chinei.

În noua configurație a lumii, marcată puternic de ascensiunea Chinei și a celorlalte state emergente, ca și de criza ce afectează țările dezvoltate, este de sperat – dată fiind complexitatea procesului și interesele majore, naționale sau de grup, ce sunt în joc – ca guvernele lumii să se călăuzească, mai mult decât oricând, după idealurile și valorile superioare ale umanității, să profeseze înțelegerea și pacea, dezvoltarea și prosperitatea tuturor.

PROBLEMATICA RELAȚIILOR UNIUNEA EUROPEANĂ - CHINA

Liviu CICĂNESCU*

Abstract

The legal framework for developing relations between European Union and People's Republic of China is stipulated through a series of accords and cooperation agreements in the commercial, scientific research, telecommunications, tourism and financial fields. The European Union perceives the developing relations with Beijing and the Chinese participation to the foreign affairs as fundamental and it constantly encouraged this state to assume a constructive role in finding solutions to settle regional crises.

The Chinese political and military leadership aims at diminishing the anxiety created at international level as a consequence of China's economical, diplomatic and military growing influence, through displaying the slogan "the peaceful development of the country" and through developing multilateral cooperation within World Trade Organization or other organizations in Asia. Regarding the military cooperation with the EU, the Chinese counterpart is yet reluctant towards a further approach in this field, due to the political, technical and military reasons and the lack of interoperability.

Keywords: regional policy, cooperation, military policy, economy, investments, security, embargo, threats, diplomacy, infrastructure, European Union, China

Liniile directoare ale „Strategiei UE pentru Asia de Est” vizează intensificarea cooperării cu China, în special pentru contracararea amenințărilor și provocărilor globale, cum ar fi neproliferarea armelor de distrugere în masă, prevenirea conflictelor, schimbările

climatice și abordări strategice față de Africa, unde ambele părți au interese proprii, în unele cazuri divergente. Implicarea Chinei în afacerile internaționale, este, în opinia oficialităților UE, fundamentală și de aceea Beijingul este încurajat, în mod constant, să joace un rol constructiv în căutarea de soluții pentru rezolvarea crizelor regionale.

Cadrul juridic de desfășurare a relațiilor bilaterale dintre Uniunea Europeană și R.P.

Chineză este reglementat de o serie de acorduri și tratate, după cum urmează:

- Acordul de cooperare economică și comercială dintre Comunitatea Economică Europeană și R.P. Chineză, aprobat prin Reglementarea nr. 2616/85 din 16 septembrie 1985 a Comisiei Europene;
- Acordul de cooperare științifică și tehnologică dintre UE și R. P. Chineză aprobat prin Decizia din 2 decembrie 1998 a Comisiei Europene;
- Memorandumul de înțelegere dintre UE și Administrația Națională a Turismului a R.P. Chineze, privind acordarea vizelor și regimul de călătorie a grupurilor turistice chineze în spațiul european, aprobat prin Decizia Comisiei Europene din 8 martie 2004;
- Acordul de cooperare în domeniul realizării sistemului de navigație prin satelit – Galileo, între Uniunea Europeană și statele membre pe de o parte și R. P. Chineză pe de altă parte (2004);
- Acordul dintre UE și R.P. Chineză de cooperare și asistență mutuală în domeniul

*Liviu CICĂNESCU este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

problemelor vamale, adoptat prin Decizia Comisiei Europene din 16 noiembrie 2004;

- Acordul dintre UE și R.P. Chineză pentru Parteneriat și Cooperare, aflat în negocieri din anul 2008.

Dezvoltarea relațiilor dintre UE și China este centrată pe următoarele direcții de acțiune:

- dezvoltarea cooperării economice (echilibrarea balanței comerciale);
- cooperarea în domeniul securității, focalizată asupra dosarelor iranian și nord-coreean (respectarea de către China a rezoluțiilor ONU de aplicare a sancțiunilor împotriva celor două state cu privire la interzicerea dezvoltării armelor nucleare). China insistă asupra necesității intensificării dialogului diplomatic cu Teheranul și Phenianul, pentru a se ajunge la o soluție politică acceptată de comun acord;
- cooperarea în Africa;
- cooperarea în domeniul protecției mediului și utilizării unor tehnologii nepoluante de către Beijing;
- cooperarea în cadrul misiunii „Atalanta”¹;
- continuarea dialogului privind respectarea drepturilor omului². UE a recunoscut progresele făcute de China în această direcție, dar a insistat asupra necesității de a acționa pe linia asigurării libertății presei, a eliminării pedepsei cu moartea și asigurării pluripartitismului politic;
- intensificarea dialogului privind dezvoltarea zonelor rurale din China (unde condițiile de viață sunt mult sub standardele europene acceptabile).

În ceea ce privește relațiile China - Taiwan, UE a încurajat ambele părți să își soluționeze diferendele în mod pașnic, prin intermediul dialogului. Credibilitatea UE, în calitate de partener al Chinei, este subminată însă de pozițiile și demersurile individuale ale unor state membre UE în ceea ce privește problema Tibetului (întâlnirile unor oficiali europeni cu liderul spiritual Dalai Lama și acordurile comerciale bilaterale).

Abordarea chineză în relațiile cu Uniunea Europeană

China a devenit o putere pragmatică și abilă în relațiile internaționale, în special în relațiile cu UE. Politica externă a acestei țări este însă determinată de prioritățile de ordin intern, cum ar fi necesitatea susținerii dezvoltării economice și a legitimității politice, în paralel cu

evitarea atragerii unor reacții din partea celorlalte state ca urmare a sporirii puterii sale.

Activitățile comerciale la nivel global ale Beijing-ului, fluxurile sale financiare și tehnologice, precum și interesele sale față de resursele energetice și de materii prime au transformat R.P. Chineză într-un actor major la nivel internațional, din Africa până în America Latină. R.P. Chineză a devenit prea bogată și prea puternică pentru a continua să opereze sub monitorizarea atentă a altor țări, iar implozia de capital financiar occidental pare a avea mari șanse să amplifice tendințele de afirmare din cadrul politicii externe a Beijingului.

Conducerea politico-militară chineză încearcă să reducă preocuparea, tot mai mare la nivel mondial, generată de sporirea puterii sale economice, diplomatice și militare, prin sloganul „Dezvoltarea pașnică a Chinei”, motiv pentru care politica externă se concentrează asupra creșterii economice, utilizării puterii diplomatice și a cooperării multilaterale în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului (OMC), ONU, G-20 și a unei diversități de organizații regionale din Asia.

Există două principii de bază care definesc și direcționează întreaga politică regională și globală a Chinei și de la care guvernul chinez nu se va abate: „un singur stat chinez” (China nu va accepta să-i fie pusă sub semnul întrebării integritatea teritorială și autoritatea, fie că este vorba despre Tibet, Hong Kong sau Taiwan) și „nevoia Chinei de dezvoltare accelerată și creștere economică”. Conform acestui din urmă principiu, China trebuie să fie un stat guvernat de un singur partid, a cărui legitimitate depinde de garantarea prosperității țării. Niciun alt domeniu din sfera politică nu va prima în fața necesității de creștere continuă și toate politicile UE față de China trebuie să ia în considerare acest imperativ.

Prin urmare, politica R.P. Chineze față de UE rămâne, în cea mai mare parte, determinată de obiectivele economice: Beijingul dorește acces deplin pe piețele și la investițiile UE, schimburi în domeniul tehnologic, contribuții financiare ale UE și ale altor parteneri la lupta împotriva schimbărilor climatice și solicită, de asemenea, ca UE să renunțe la criticile exprimate la adresa sa privind Taiwanul și Tibetul.

În momentul în care R.P. Chineză a dat publicității primul document privind politica sa față de UE, în anul 2003, atitudinea era una pozitivă. Documentul a fost considerat drept un punct de răscruce în relația UE - China, deoarece părea a marca o schimbare a modului de abordare a acestei țări, trecând de la relațiile tradiționale stat-stat la cele la nivel China-instituții UE. În prezent însă, această abordare s-a nuanțat, iar importanța politică a UE a scăzut în mod semnificativ în opinia Beijingului. Eșecul înregistrat de Uniunea Europeană în a ajunge la un acord în privința unei politici externe coerente și disputele continue dintre statele membre au creat impresia că UE își pierde relevanța și că autoritățile chineze ar trebui să revină la negocierile directe cu fiecare stat membru, chiar și în probleme comerciale. Momentul în care R.P. Chineză percepea UE drept un partener politic serios, posibil chiar o contrapondere pentru SUA, a trecut, iar acum pare să considere UE, tot mai mult, nu un partener egal, ci un spațiu economic care poate fi folosit pentru propria sa dezvoltare. Din acest motiv, „Parteneriatul strategic de cooperare” a devenit un simplu parteneriat de colaborare, China neconsiderând UE un actor strategic major (inclusiv din cauza lipsei angajamentelor europene militare în Asia de Est).

Uniunea Europeană are cele mai multe pretenții în cadrul relației cu Beijingul, însă are foarte puțină influență. Pe de altă parte, R.P. Chineză are mai puține solicitări concrete, dar are puterea de a se opune, având în vedere că Uniunea este cea care crede în puterea angajamentului. Astfel, autoritățile chineze pot influența condițiile acestei relații în funcție de interesele lor. De exemplu, acest dezechilibru a fost etalat la Praga (2009), cu prilejul summit-ului UE – R.P. Chineză care fusese programat inițial în decembrie 2008, dar care a fost anulat la cererea Beijing-ului, după ce președintele francez, N. Sarkozy, s-a întâlnit cu Dalai Lama.

Problemele cu care europenii se confruntă în privința unor astfel de tactici sunt accentuate și de accesul limitat și cunoașterea insuficientă a modului de adoptare a deciziilor în cadrul sistemului politic chinez. Pe de altă parte, aparatul politic din R.P. Chineză și organizațiile de cercetare cunosc foarte bine UE și fiecare stat membru în parte – ceea ce conferă Beijingului posibilitatea de a exploata divergențele dintre

statele membre sau tensiunile din cadrul instituțiilor UE. China este foarte aproape și, uneori, este chiar în interiorul organismelor de la Bruxelles, și a reușit să atragă de partea sa unele state membre (care deseori acționează în favoarea sa în cercurile decizionale ale UE). De cealaltă parte, UE dispune de foarte puține informații legate de procesul executiv de la Beijing, iar statele membre nu fac schimb de informații cu privire la R.P. Chineză.

Din punct de vedere economic, statul chinez este al doilea partener al Uniunii Europene, după SUA. Balanța comercială dintre cele două părți este dezechilibrată, exporturile chinezești în Uniune fiind cu mult mai mari decât cele europene în China.

Pentru China, UE reprezintă cel mai mare partener comercial și cea mai extinsă piață externă. Beijing-ul recunoaște importanța economiei și tehnologiilor europene avansate pentru modernizarea proprie, dar consideră că interesele economice ale UE sunt adesea blocate de interesele individuale ale unora dintre statele membre. Prin urmare, China s-a axat pe stabilirea de relații în domeniul comercial și al investițiilor la nivel bilateral cu statele membre și mai puțin direct cu Bruxelles-ul.

2010

Domeniile care fac obiectul schimburilor comerciale dintre UE și R.P. Chineză sunt, cu preponderență, de natură industrială (mașini și utilaje, echipamente de transport, produse chimice etc.), valoarea schimburilor comerciale efectuate în anul 2010, pe categorii de bunuri și servicii, fiind: exporturile UE în China - 113,1 mld. euro (+38% față de 2009); exporturile Chinei în UE - 281,9 mld. euro (+31% față de 2009); serviciile UE în China - 20,2 mld. euro, iar ale Chinei în UE - 16,3 mld. euro; investițiile directe ale UE în China - 4,9 mld. euro, iar cele ale Chinei în UE - 0,9 mld. euro.

În ultima perioadă, firmele și băncile

chineze au încheiat cu țările europene înțelegeri comerciale și de investiții în valoare de 64 de miliarde de dolari (mai mult de jumătate din întregul volum al fluxului financiar din 2008 până în 2011). Circa 25% din rezervele valutare ale Chinei sunt evaluate ca fiind în monedă europeană, iar 30% din investițiile în Europa s-au concentrat în Portugalia, Italia, Grecia și Spania (PIGS), cel mai greu încercate țări din punct de vedere economico-financiar.

Ca elemente sensibile în relația R.P. Chineză - UE, identificate și în cadrul dialogului la nivel bilateral cu unele state membre ale Uniunii, pot fi enumerate: interesul crescut al părții chineze privind ridicarea embargoului³ impus vânzării de armament european în China, creșterea investițiilor chineze în firme europene din domeniul electronic, de transport rutier, feroviar și aerian, precum și disputele dintre cele două părți privind viziunile politice și diplomatice de reformare a ONU și influența asupra exploatării resurselor din Africa.

În pofida fluxurilor financiare mari și a domeniilor de interes variate, ofensiva economică a R.P. Chineze este strategică și metodică. În timp ce „curtarea” țărilor „PIGS” vizează crearea unui climat favorabil Chinei pe termen scurt, obiectivul pătrunderii pe piețele Europei Centrale are o orientare pe termen mediu și lung. În acest scop, Beijingul pare să fi lansat o campanie susținută de investiții în Ungaria, dar și în celelalte țări membre ale grupului de la Vișegrad - Cehia, Polonia și Slovacia.

Aspecte privind politica externă a Republicii Populare Chineze

În afacerile internaționale, R.P. Chineză rămâne un actor pragmatic care încearcă, în mod gradual, să-și precizeze nivelul angajamentelor internaționale și să-și definească atitudinea, din ce în ce mai pro-activă. Deși, în mod oficial, Beijingul se angajează la dialog, relații și cooperare, acesta evită angajamentele internaționale care ar putea delimita sfera sa de acțiune și dezvoltă o identitate internațională independentă. Astfel, R.P. Chineză poate deveni activă fără a fi implicată în dispute internaționale sau fără să acționeze de o manieră care afectează aspecte internaționale sensibile.

Angajamentul internațional al Chinei a fost un factor substanțial al succesului dezvoltării economice, această țară fiind considerată una dintre forțele centrale ale globalizării.

tării economice, această țară fiind considerată una dintre forțele centrale ale globalizării.

Câteva dintre investițiile Chinei		
Țara	Valoare (mil. euro)	Domeniu
Portugalia	4-5	obligațiuni de stat
Spania	5,67	16 contracte economice
Spania	6	obligațiuni de stat
Grecia	5	obligațiuni de stat

Sursa: Financiarul

Pe de altă parte, problema integrării internaționale a R.P. Chineze, precum și deschiderea piețelor sale a reprezentat constant un aspect controversat. Accesul, în anul 2001, la Organizația Mondială a Comerțului a fost primit cu o puternică opoziție pe plan intern, principalul argument fiind că R.P. Chineză a renunțat la independență în favoarea unei organizații care nu acționează în interesul său.

R. P. Chineză și-a propus crearea unei identități internaționale proprii. Întrebarea care se pune este cum se poate adapta mediului de afaceri internațional în afara luării de măsuri menite să-i consolideze poziția pe piața mondială. În același timp, alternativele la ordinea mondială actuală reprezintă încă o problemă de dezbatere pe plan intern.

În scopul asigurării cantităților de materie primă și energie necesare creșterii economice, R. P. Chineză trebuie să dezvolte o industrie viabilă. În prezent, cea mai mare corporație națională chineză este cea din sectorul resurselor energetice. Pentru R. P. Chineză accesul pe piața internațională energetică este încă dificil deoarece trebuie să concureze cu firme multinaționale superioare din punct de vedere tehnologic și care domină piețele de zeci de ani. În acest context, tentativele Beijingului de a avea acces la resursele și piețele internaționale tind să fie bazate pe așa-zisa strategie „soft”. Astfel, strategia chineză bazată pe „puterea diplomatică”, care implică împrumuturi necondiționate și ajutoare, precum și donații către state din Africa, Asia și Europa, a intrat în centrul atenției în ultimii ani, ca pilon de bază al politicii economice a Beijingului, mai ales în contextul actualei crize financiare.

Pe de altă parte, unele state mici din Africa, Asia Centrală și de Sud-Est au căutat să își

diversifice relațiile în scopul evitării dependenței crescute față de China sau de alte state.

R.P. Chineză nu a promovat până acum strategii active prin care să devină un lider mondial. Totuși, actualele tendințe se îndreaptă într-o nouă direcție, pașii mult mai activi pe piețele fiscale și în afacerile militare indicând faptul că Beijingul este interesat în crearea unui profil mai proeminent și vizibil în economia și politica internațională.

Cooperarea militară și în domeniul securității

Apelurile lansate de statele europene de angajare a R.P. Chineze în rezolvarea problemelor internaționale de securitate sau a celor legate de schimbările climatice au fost primite favorabil la Beijing.

China a stabilit relații militare bilaterale cu unele state membre ale UE, dar nu există o definire clară sau un acord comun în privința intereselor sale strategice militare cu organismul european. Pentru menținerea contactului militar la nivelul UE, China a înființat un birou la Bruxelles. Este foarte posibil ca UE să vizeze numirea unui reprezentant militar al UE la Beijing în semn de reciprocitate față de demersul chinez și ca dovadă a voinței politice de dezvoltare a cooperării militare cu China.

Totuși, partea chineză este încă reținută în ceea ce privește cooperarea pe linie militară cu UE din considerente politice și tehnico-militare (respectarea drepturilor omului, proceduri și tactici diferite de cele ale UE/NATO, lipsă de interoperabilitate cu UE).

În cadrul misiunii „Atalanta”, desfășurată de UE în scopul combaterii pirateriei maritime pe coastele estice ale Africii (în special în largul coastelor somaleze), schimbul de informații cu China este sporadic, iar nivelul de cooperare și coordonare este redus, Beijingul preferând să nu se implice cu forțe și mijloace militare, evitând astfel o subordonare națională sub comanda UE, NATO sau SUA, în cazul derulării în comun a unor operații anti-piraterie. China nu agreează conceptul „culoarului de securitate” implementat de UE, NATO și SUA și continuă să pledeze pentru utilizarea de zone de responsabilitate și convoaie escortate⁴ de nave militare.

Embargoul UE, condiționările puternice ale F. Ruse și atitudinea refractară a unor țări aliate în mod tradițional cu SUA (ex. Israel)

au determinat China să-și dezvolte gradual industria de apărare, astfel încât să facă față nevoilor de înzestrare a propriilor forțe armate și să exporte tehnologie și sisteme de armamente către alte state interesate. Astfel, liderii politici și militari chinezi au optat pentru soluția ca majoritatea tehnicii militare chineze să se producă în China, pentru a reduce, astfel, dependența de alte puteri străine (piese de schimb, subansambluri sau chiar echipamente complete).

Firmele chinezești de echipamente militare au devenit din ce în ce mai recunoscute pe piața internațională, ocupând treptat segmente de piață deținute anterior de companii occidentale sau rusești. În prezent, China produce toate categoriile de arme, de la cele ușoare la cele foarte complexe, care acoperă toate mediile de acțiune: subacvatic, acvatic, terestru, aerian și cosmic. Multe dintre aceste echipamente sunt la nivelul tehnologic al celor occidentale.

În ultima perioadă este vehiculată, cu prudență, ideea ridicării totale a embargoului UE privind vânzările de armament către China, aspect care ar permite experților chinezi accesul la o zonă tehnologică de vârf, fără a implica achiziții masive de echipamente militare occidentale. China este conștientă că, pentru realizarea unui produs militar sau civil performant, este necesară cooperarea internațională, cu atât mai mult în domeniul militar, iar experiența europeană în acest domeniu este semnificativă. Exemplul oferit de Franța, în cooperarea cu F. Rusă, pentru realizarea unor nave militare de înalt nivel tehnologic, poate fi citat ca un model de cooperare, imposibil de imaginat acum zece ani.

În situația în care statele membre UE vor anula embargoul asupra vânzărilor de arme, în pofida opoziției SUA, cooperarea dintre China și Europa va cunoaște, probabil, o creștere semnificativă. În aceste condiții, F. Rusă nu va pierde piața chineză, dar cu siguranță va fi nevoită să o împartă, în condiții de competitivitate, cu statele europene.

Evoluții recente ale economiei chineze

Șocul cauzat de criza economică mondială a fost resimțit în China din a doua jumătate a anului 2008, însă executivul chinez a adoptat din timp măsuri eficiente pentru contracararea efectelor acesteia. Efectul

acestor măsuri nu s-a lăsat așteptat, iar la începutul anului 2009 a fost oprită tendința de scădere a creșterii economice. Începând din iunie 2009, producția industrială chineză a înregistrat o creștere rapidă, întreprinzătorii obținând beneficii mai mari, iar prețurile produselor industriale au reînceput să crească.

În anii 2008-2010, guvernul chinez a adoptat o serie de măsuri menite să stimuleze economia națională, sporind alocațiile bugetare pentru extinderea cererii interne și promovând ajustarea și perfecționarea structurii industriale. Astfel, domeniul industrial chinez a înregistrat o tendință clară de îmbunătățire.

Principala preocupare a economiei chineze, în anul 2011, a reprezentat-o dificultatea de a combina, fără reforme radicale, obiective contradictorii precum: activitatea economică

durabilă, o inflație scăzută - sub 4%, o balanță de plăți excedentară și o apreciere moderată a ratei de schimb față de dolarul american (5% pe an).

Totodată, devine din ce în ce mai vizibil că R.P. Chineză a început o campanie de creștere a influenței economice în Europa, achiziționând active din zone-cheie, precum infrastructura (porturi, autostrăzi, căi ferate), firme-simbol din domeniul construcției automobilelor (MG, Volvo) și companii care activează pe piața IT.

Ținând cont de actuala situație de criză, în care se află majoritatea statelor UE, este dificilă adoptarea unei strategii coerente a Uniunii Europene față de R.P. Chineză, pe fondul concurenței pe piețele comerciale și financiare internaționale.

Bibliografie

1. *** *Paper-Forum on China-EU Strategic Partnership*, Beijing, 19-20 noiembrie 2009
2. *** „Previziuni pentru cel de-al patrulea trimestru al anului 2011”, *STRATFOR*
3. *** Project Syndicate, South Asia Analysis Group, coleurope.eu, *EU Institute for Security Studies*
4. <http://www.qmagazine.ro/coverstory/china-cum-am-ratat-o/>
5. http://eeas.europa.eu/china/index_en.htm
6. http://eeas.europa.eu/delegations/china/eu_china/political_relations/pol_dialogue/
7. <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/countries/china/>
8. <http://www.incont.ro/externe/china-va-continua-sa-sprajine-europa-impotriva-crizei>
9. <http://www.lefigaro.fr/international/2010/12/29/01003-20101229ARTFIG00486-l-ue-fait-miroiter-a-pek-in-la-fin-de-l-embargo-sur-les-armes.php>
10. <http://www.european-council.europa.eu/home-page/highlights/a-constructive-dialogue-with-china>
11. <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-9187255-china-inceput-cumpere-europa-care-sunt-optiunile-romaniei.htm>
12. http://www.ecfr.eu/content/entry/advisory_the_scramble_for_europe
13. http://www.infochina.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=570:china-atrage-investitii-straine-cat-sua-si-europa-la-un-loc
14. http://www.puterea.ro/articol/china_castiga_europa_in_dauna_sua_echilibrul_geostrategic_in_schimbare
15. http://hirszerzo.hu/hirek/2011/11/9/20111109_fellegi_tamas_kinaban_targyal
16. <http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/rareearth.pdf>
17. http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/subjects/r/rare_earths/index.html?inline=nyt-classifier
18. <http://www.minyanville.com/businessmarkets/articles/rare-earths-china-gold-gold-price/6/6/2011/id/34951>
19. http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/subjects/r/rare_earths/index.html?inline=nyt-classifier
20. <http://2blackjack1.wordpress.com/al-iii-lea-razboi-mondial-superputeri/china-china-isi-face-rezerve-strategice-de-metale-rare/>
21. <http://www.romanalibera.ro/exclusiv-rl/documentar/razboiul-metalelor-rare-204061.html>
22. <http://www.descopera.ro/stiinta/5746678-avatar-pe-terra-pamanturile-rare-sunt-seva-civilizatiei>

¹ Misiunea „Atalanta” (inițiată la 08.12.2008) are ca scop contracararea pirateriei în zona Golfului Aden și a apelor din largul coastelor Somaliei (rezoluțiile nr. 1814, 1816, 1838 și 1846 ale Consiliului de Securitate al ONU).

² UE apreciază că se poate amesteca în politica internă a unui stat dacă acesta nu respectă principiile de drept, se produc crime la adresa umanității sau acțiuni împotriva comunității internaționale, în timp ce R. P. Chineză respinge această abordare.

³ UE a decis sistarea cooperării militare cu Beijingul și furnizarea de armament către acest stat (27.06.1989), după înăbușirea revoltei din piața Tienanmen. Ridicarea embargoului necesită votul unanim al celor 27 de state membre UE. Franța și Spania militează pentru ridicarea embargoului, însă Olanda, Marea Britanie și Germania se opun.

⁴ Ministrul chinez al apărării, Liang Guonglie, a subliniat pe timpul întrevederii (24.10.2011, Beijing) cu șeful diplomației UE, Catherine Ashton, faptul că acțiunile de escortă fac parte din cooperarea militară dintre China și UE.

ASPECTE PRIVIND MANAGEMENTUL COMUNITĂȚII INFORMATIVE

*Dr. Tiberiu TĂNASE**

Abstract

This article deals with the issues of the informative community management that consists in whole activities, ideas, methods, principles, rules and techniques that are specific to the leadership, executive and organizational structure of an entity (political, economic, social) and aims to gear the human element in design, achieving and managing the request means in order to support the decisions.

The intelligence community management is the managerial and decision-making process that aims the identification of the harmonization modalities of the intelligence activities and, furthermore, the national security assurance.

The informative community management consists in concrete appliance of some strategies in the intelligence field with relevance for national security as part of national security strategy. This managerial strategy is achieved by the structures specialized in predictions (diagnosis, prognosis, and planning), organization, management, direction and coordination, control and evaluation from the national security field.

Keywords: *Intelligence Community, management, prediction, coordination, national security*

Introducere

Diversitatea de definiții acordate termenului de management scoate în evidență preocuparea pentru elaborarea acestui concept din perspectiva imaginii mentale. Această imagine rezultă din generalizarea particularităților care operează într-un mediu organizațional/ instituțional condiționat de timp și spațiu și care oferă libertate de acțiune în funcție de mediul informațional. Percepțiile diferite asupra managementului au evidențiat necesitatea explicării modului de acțiune practică a managerilor.

Managementul reprezintă, în esență, ansamblul activităților, ideilor, metodelor, principiilor, regulilor și tehnicilor care încorporează sarcinile conducerii, administrării și organizării unei entități (politice, economice ori sociale) și vizează angrenarea factorului uman în proiectarea, producerea și gestionarea resurselor necesare fundamentării deciziilor. De asemenea, managementul a fost definit și ca ansamblul deciziilor și activităților de previziune, planificare, organizare, comandă, cooperare, îndrumare și control cu privire la

perfecționarea și trecerea unui sistem dintr-o stare în alta, în măsură să asigure îndeplinirea unui scop, prin folosirea unui complex logic de instrumente, metode, procedee și reguli și prin respectarea cerințelor legilor obiective, generale sau specifice domeniului condus.

În esență, managementul este o metodă de conducere flexibilă, a cărei finalitate constă în atingerea, pe căile cele mai eficiente, a unor înalte performanțe în activitate, cristalizate în nivelul de îndeplinire a obiectivelor particulare și generale ale unei structuri organizaționale, în cazul de față comunitatea informativă de informații (*Intelligence Community*).

1. Managementul comunității informative - considerații generale

Managementul comunității informative reprezintă procesul de organizare și conducere care urmărește identificarea modalităților de armonizare a activităților structurilor de informații – și realizarea obiectivului fundamental al comunității de informații – asigurarea securității naționale.

**Dr. Tiberiu TĂNASE este în prezent coordonatorul rubricii „Istoria Intelligence-ului” din cadrul revistei INTELLIGENCE, editată de Serviciul Român de Informații.*

Pe de altă parte, managementul comunității informative constă în aplicarea concretă a unor strategii în domeniul informațiilor cu relevanță pe planul securității naționale, ca parte a strategiei naționale de securitate. Această strategie managerială este realizată de structuri specializate în activitatea de previzionare (diagnoză, prognoză, planificare), organizare, conducere, coordonare, control și evaluare din domeniul securității naționale.

2. Funcțiile managementului comunității informative

Managementul comunității informative poate fi asimilat, la toate nivelurile ierarhice, cu un șir de operațiuni, de elemente cu caracter programat, desfășurate într-o anumită succesiune, care conferă procesului respectiv un caracter ciclic și care îl ajută pe conducător/structura de conducere în rezolvarea tuturor problemelor de conducere.

Procesul managerial al comunității informative are un caracter ciclic și se declanșează odată cu stabilirea obiectivelor, continuă cu activitatea operațională de îndeplinire a acestora și se încheie cu evaluarea rezultatelor.

Acest ciclu presupune existența anumitor *funcții ale managementului* sau momente specifice exprimate într-un algoritm general, care cuprinde șirul de operații absolut necesare rezolvării problemelor pe care le impune

activitatea managerială și anume: *previziunea (prevederea), organizarea, conducerea, antrenarea, coordonarea, comunicarea și controlul-evaluarea*¹ subsumate deciziei², care este elementul central al activității manageriale.

2.1 Previziunea / prevederea

Previziunea (prevederea) constituie o funcție importantă pentru activitatea managerială, întrucât contribuie, în mod decisiv, la prevenirea și înlăturarea erorilor decizionale. Pe baza ei sunt *estimate tendințele de evoluție ale procesului informațional – decizional, conform unor ipoteze și variante pe baza cărora se stabilesc direcțiile de acțiune, măsurile și resursele informaționale necesare comunității pentru cunoașterea, prevenirea și contracararea riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale*³.

Previziunea se materializează într-un ansamblu de acțiuni pentru:

- determinarea tendințelor de evoluție și orientarea acestei evoluții în direcția dorită, cu maximă eficiență;
- anticiparea evoluției sistemului (informațional – managerial al comunității de informații), pentru a pregăti soluții și a corecta evoluția fenomenelor pe măsura derulării lor.

Orice previziune se bazează pe valoarea integrală, sigură și precisă a informațiilor, pe cunoașterea principiilor generale aplicabile

tuturor sistemelor sociale și pe calitățile personale ale **resurselor umane** (manager, echipă managerială, personal angrenat în realizarea de produse informaționale, beneficiari / utilizatori).

Formele previziunii în cadrul comunității de informații pot fi: *prognozele, proiectele de acțiuni sau de sisteme, modelele și alternative de acțiune, strategiile, programele, directivele și planurile operaționale, estimările informative*⁴.

Previziunea depinde de stilul, formele și metodele utilizate de conducător (manager) în analizele efectuate și determinările realizate și cuprinde patru etape⁵:

1. *analiza previzională sau prospectivă* a condițiilor concrete ale stării securității naționale, a evoluțiilor pe plan intern și internațional de care depinde capacitatea de a gestiona resursele informaționale;
2. *stabilirea variantelor posibile de evoluție a sistemului informațional-managerial*, pe baza intercodiționarilor și interpretării datelor / informațiilor și rezultatelor cu care s-a finalizat analiza previzională;
3. *determinarea variantei cu cel mai înalt grad de probabilitate*, pentru care urmează să se stabilească măsurile necesare în vederea asigurării gradului maxim de certitudine (varianta aleasă devine plan și se transformă într-una din variantele de prognoză);
4. *stabilirea obiectivelor de realizat de către sistemul informațional-managerial și evaluarea evoluției acestuia*, în scopul obținerii și gestionării resurselor informaționale.

În exercitarea funcției de previziune se folosesc următoarele categorii funcționale: *diagnoza, prognoza și planificarea / programarea*.

Diagnoza reprezintă ansamblul operațiunilor de diagnosticare a situației existente la un moment dat în domeniul resurselor informaționale. Ea oferă informațiile necesare conducătorului (manager) pentru definirea bazei de pornire în proiectarea și stabilirea obiectivelor viitoare.

Principalele obiective ale diagnozei vizează delimitarea și studierea realităților ce formează obiectul său de studiu, stabilirea unor ipoteze de lucru și a tehnicilor de investigație, culegerea datelor și informațiilor, prelucrarea și

analiza datelor și informațiilor, interpretarea și evaluarea rezultatelor⁶.

Prognoza semnifică ansamblul de măsuri ce decurg din analiza necesităților de resurse informaționale, prin care conducerea comunității (manager) poate identifica tendințele prezente și poate anticipa fenomenele și procesele care pot avea loc pe termen scurt, mediu sau lung⁷. Aceasta cuprinde evaluarea științifică a evoluției componentelor cantitative și calitative ale sistemului informațional-managerial pentru o perioadă delimitată de timp și ajută, în primul rând, la stabilirea deciziilor curente și de perspectivă, precum și la fundamentarea obiectivelor strategice ale comunității de informații.

Prognoza reprezintă rezultatul unor investigații (cercetări) complexe prin intermediul cărora sunt estimate stările probabile ale securității naționale prin produsele informaționale, dar și posibilitățile de acțiune în vederea realizării obiectivelor date în competență.

Elaborarea prognozelor este o etapă necesară a activității de planificare, căreia îi stabilește obiectivele de îndeplinit. Deciziile (hotărârile) care se iau pe baza prognozelor, trebuie să țină seama de erorile posibile și gradul de veridicitate a previziunii. Odată elaborate, prognozele necesită a fi verificate în mod periodic pentru a stabili valabilitatea lor în raport cu condițiile în care s-au elaborat și a înlătura eventualele erori.

Planificarea reprezintă ansamblul activităților prin care conducătorul (managerul), împreună cu echipa managerială, stabilește modalitățile concrete, în timp și spațiu, de aducere la îndeplinire a deciziei adoptate în privința obținerii, gestionării și valorificării resurselor informaționale și detaliază pe obiective parțiale și stabilește modalități concrete de îndeplinire a acestora prin activități, acțiuni, etape și termene, metode, forțe și mijloace, responsabilități de conducere și execuție.

Planificarea integrează, pe termen scurt, mediu și lung, acțiunile de realizare și de exploatare a resurselor informaționale existente, precum și a celor care urmează să se dezvolte, și trebuie să asigure stabilitatea misiunilor structurilor sau comunității de informații⁸.

INFOSFERA

Cel mai important tip de planificare pentru comunitatea de informații este „planificarea integrată”, care trebuie să stabilească:

- a) locul și rolul structurilor în cadrul sistemului de asigurare a securității naționale - se urmărește realizarea celor mai bune produse informaționale și informarea corectă și în timp optim a beneficiarilor / utilizatorilor;
- b) diagnosticul sistemului informațional-

Rezultatul activității de diagnosticare oferă imaginea de ansamblu sau diagnosticul comunității, în funcție de care se poate elabora un plan de perfecționare pe termen scurt, care poate permite remedierea acelor vulnerabilități sau disfuncții ce nu necesită o modificare de structuri (componente), produse, echipamente sau resurse umane.

- c) obiectivele generale ale comunității, care să

managerial, care urmărește:

- evaluarea ansamblului sistemului informațional din punct de vedere organizațional / funcțional;
- valoarea produselor informaționale, sub aspectul volumului, calității, actualității, utilității și costului;
- procedurile de realizare a produselor informaționale, sub aspectul productivității, dotării tehnice și tehnologice și de constatare a eventualelor disfuncții;
- resursele umane angrenate în gestionarea resurselor informaționale necesare comunității, sub aspectul capacităților fizice și intelectuale;
- structura comunității, sub aspectul posibilităților de a se adapta mutațiilor intervenite în situația informativ-operativă.

permită identificarea instrumentelor de măsurare sau de cuantificare a capacității de obținere și gestionare a resurselor informaționale pe termen scurt, mediu și lung;

d) strategiile (planurile de acțiune) elaborate de structura de planificare a comunității de informații, care pot fi: planuri de producere și de circulație a produselor informaționale, planuri de relații între structurile comunității și între structurile de coordonare și cele de execuție (serviciile de informații), planuri de investiții și de dotare a sistemului informațional-managerial, planuri de pregătire și instruire a resursei umane.

Dezvoltarea structurilor componente ale comunității sunt vizate de planificarea strategică⁹, care este axată pe relațiile acestora cu mediul specific de realizare a securității naționale și necesită o analiză aprofundată a

oportunităților și riscurilor previzibile. Pornind de la oportunitățile mediului informațional, determinate de studii de specialitate, se fixează obiectivele specifice: calitatea, volumul și structura produselor informaționale obținute și valorificate, costul acestora, în vederea realizării misiunilor structurilor / componentelor comunității de informații.

Planificarea strategică se materializează în *strategii de acțiune* pe termen lung, menite să asigure dezvoltarea și viabilitatea structurilor componente ale comunității, fiind un proces ce cuprinde: *fundamentarea*¹⁰, *analiza*¹¹ și *decizia*¹². Prin implementarea strategiei se realizează repartizarea concretă a sarcinilor pe departamente și unități strategice, încadrarea în timp și elaborarea programelor de acțiune.

2.2 Organizarea și funcționarea comunității de informații

Sub raportul conținutului, organizarea desemnează „*procesul operațional prin care se delimitează după criterii economice, tehnologice și sociale concrete necesare realizării obiectivului, relațiile între posturi, funcții, locurile de muncă și persoanele respective, odată cu precizarea responsabilităților*”¹³.

Organizarea presupune:

- identificarea atribuțiilor personalului implicat în gestionarea resurselor informaționale ale comunității de informații și formularea lor clară;
- repartizarea atribuțiilor și transferul concomitent de autoritate pentru realizarea lor;
- determinarea activităților necesare îndeplinirii

obiectivelor stabilite și gruparea acestora într-o structură logică;

- repartizarea grupurilor de activități pe funcții, compartimente și lucrători;
- realizarea unui sistem informațional corespunzător care să permită informarea operativă și completă a managerilor;
- fixarea de atribuții și responsabilități pentru fiecare manager și includerea lor în regulamente de organizare și funcționare;
- asigurarea unei corelări între organizarea conducerii și realizarea produselor informaționale.

Organizarea, ca funcție a managementului, creează condițiile pentru îndeplinirea obiectivelor și pentru realizarea deciziilor, în funcție de previziune, asigurând:

- ordinea necesară desfășurării activităților;
- gruparea resurselor umane în structuri operaționale și compartimente funcționale;
- precizarea funcțiilor (de comandă, de execuție) și a atribuțiilor funcționale;
- stabilirea legăturilor necesare cooperării structurilor comunității;
- fixarea raporturilor ierarhice, de autoritate, de comunicare și cooperare;
- crearea unor structuri specializate eficiente, formale și informale.

În cadrul comunității de informații organizarea se prezintă sub dublă ipostază:

- *organizare de sistem* (sistemică)¹⁴ - cu caracter general, prin care se stabilesc componentele sistemului și este caracteristică sistemului informațional din domeniul securității naționale, din care rezultă necesitatea unei bune organizări structurale (la nivelul componentelor comunității), în funcție de domenii și competențe¹⁵;
- *organizare structurală* - cu caracter sectorial, dependentă de structurile formale și informale ale sistemului informațional-managerial, care funcționează, în același timp, ca structură ierarhică, funcțională și ierarhico-funcțională.

Structura formală impune concepția de organizare și ierarhizare în cadrul sistemului informațional-managerial, iar structura informală instituie relațiile interpersonale la nivel de execuție și la nivel de conducere (coordonare), precum și cele interinstituționale. Componentele de bază ale structurii organizatorice sunt: *postul*,

*funcțiile, ponderea ierarhică, compartimentele, nivelul ierarhic și legăturile organizatorice*¹⁶.

Această activitate își găsește exprimarea și reprezentarea în documente specifice, precum regulamente de organizare și funcționare, organigrame, diagrame de relații¹⁷ sau fișele posturilor¹⁸.

2.3. Comanda (conducerea)

Comanda (conducerea) se află în centrul oricărui proces managerial, întrucât presupune declanșarea de către manager, a acțiunii de gestionare a resurselor informaționale ale comunității pe baza deciziei transmise către șefii structurilor (darea ordinului), antrenarea acestora în executarea sarcinilor date în competență și responsabilitatea pentru aplicarea deciziei¹⁹.

Mecanismul comenzii cuprinde activități, măsuri și tehnici necesare:

- aplicării deciziei conform obiectivelor generale și specifice fiecărei componente a sistemului informațional-managerial;
- conștientizării șefilor structurilor componente asupra necesității și obligației de a îndeplini atribuțiile și sarcinile stabilite;
- conștientizării acestora asupra responsabilității modului în care își îndeplinesc atribuțiile funcționale.

Conducerea se poate realiza prin utilizarea unui sistem²⁰ în funcție de:

- obiectivele urmărite - *conducerea prin obiective*²¹;
- realizarea unor proiecte - *conducerea prin proiecte*²²;
- simplificarea procesului managerial - *conducerea prin excepții*²³;
- evaluarea obiectivelor sub raport financiar - *conducerii prin bugete*²⁴;
- stabilirea și aplicarea consecventă a unor strategii inovative - *conducerea prin inovare*²⁵;
- marea varietate a produselor informaționale - *conducerea prin produs informațional*²⁶;
- adoptarea deciziilor pe baza acordului dat de personal în problemele abordate - *conducerea prin consens*²⁷.

Managementul comunității de informații presupune o comandă asimilată deciziei (hotărârii), întrucât funcționează pe baza principiului unității de comandă, exprimată prin darea ordinelor, a dispozițiilor și prin precizarea modalităților concrete de aducere la îndeplinire a

sarcinilor date în competență. Această echivalență asigură operaționalitate în actul decizional, contribuie la aplicarea măsurilor previzionate și asigură funcționalitate și continuitate sistemului organizațional-managerial²⁸.

În domeniul securității naționale, pentru structurile componente ale comunității de informații, principala formă prin care decizia (hotărârea) se comunică executanților este *ordinul*, care ocupă un loc important în structura actului de comandă, întrucât rezultatul activității date în competență depinde, în mare măsură, de claritatea, precizia și concretețea acestuia²⁹.

2.4. Coordonarea

Coordonarea reprezintă *acea funcție a managementului, care în activitatea informativ - operativă asigură unitatea de decizie și de execuție, sincronizarea în timp și spațiu a personalului*³⁰.

Coordonarea implică asigurarea armoniei între componentele sistemului / subsistemului, menținerea și perfecționarea stării de ordine a sistemului conducător și a celui condus, ca și a tuturor legăturilor dintre ele pe baza unor activități specifice: armonizarea, sincronizarea, echilibrarea, proporția, ordonarea, integrarea, ritmicitatea, reglarea, corelarea, colaborarea, coeziunea, convergența, simetria, dirijarea și controlul situației.

Coordonarea în cadrul activității manageriale este determinată de faptul că sistemele în evoluția lor și procesele manageriale în dinamica lor tind spre dezorganizare și dezordine, dacă sunt afectate de factori perturbatori și dacă nu sunt gestionate eficient și adecvat. Rolul principal al coordonării îl constituie menținerea și perfecționarea stării de ordine a sistemului managerial, precum și a tuturor legăturilor dintre componentele acestuia.

Realizarea unei coordonări eficiente presupune desfășurarea mai multor activități specifice, precum:

- armonizarea (gr. *harmonio* = angajament, acord, consonanță);
- sincronizarea - caracteristică pentru activitățile care evoluează în timp;
- echilibrarea - starea de liniște, de armonie;
- proporționalitatea;

- ritmicitatea - desfășurarea uniformă fără întreruperi, în succesiune ordonată a două sau mai multe activități;
- reglarea - realizarea sau refacerea stării unui sistem;
- ordonarea - dispunerea componentelor unui sistem în structura lui;
- corelația - angajarea tuturor elementelor și posibilităților - umane și materiale;
- colaborarea;
- cooperarea;
- coeziunea;
- convergența - a tinde împreună spre același punct (de la latinescul *convergo*);
- concordanța - asemănătoare cu convergența, are sens de acord, potrivire, exprimând sinteza.

O largă aplicabilitate o are coordonarea în domeniul securității naționale (deci și pentru comunitatea de informații), care reprezintă funcția prin care se asigură păstrarea legăturilor și proporțiilor necesare între elementele sistemului de securitate, în special a componentei (subsistemului) informațional-manageriale.

Prin coordonare în cadrul unei comunități de informații se urmărește:

- realizarea unității de acțiune a sistemului informațional;
- menținerea proporțiilor acționale optime între structurile de informații;
- corectarea disfuncțiilor pe timpul îndeplinirii sarcinilor și misiunilor;
- asigurarea ritmicității, oportunității, eficienței și utilității în îndeplinirea planurilor de acțiune;
- corelarea eforturilor la nivelul componentelor sistemului managerial.

În domeniul securității naționale, suportul coordonării îl formează comunicarea, respectiv transmiterea de mesaje informaționale, în interiorul sistemului, pe orizontală și pe verticală, sub formă de decizii și, respectiv, de operaționalizare a deciziei în mediul de comunicare³¹.

Coordonarea contribuie la înfăptuirea actului decizional întrucât oferă, în timp util, elemente privind:

- volumul, complexitatea și diversitatea sarcinilor și misiunilor ce revin la nivelul sistemului și componentelor acestuia;

INFOSFERA

- diversitatea și ineditul situațiilor ce pot apărea în procesul de îndeplinire a deciziilor (hotărârilor);
- gradul de participare/implicare a subsistemelor.

În consecință, sensurile funcției de coordonare sunt legate de armonizarea, reunirea,

aplicând variantele de acțiune studiate și pregătite, fie adoptând noi decizii.

În actualul context de securitate, „comunitatea de informații” trebuie să funcționeze pe baza principiului interdependenței și a competi-

reglarea și sincronizarea acțiunilor resurselor umane în vederea realizării obiectivelor date în competență în cadrul sistemului de securitate națională. Coordonarea se exercită prin ordine, dispoziții suplimentare și precizări menite să elimine disfuncționalitățile. În raport de situațiile create, se poate proceda³² la:

- acordarea unui sprijin mai consistent factorilor de decizie;
- reorganizarea cooperării între componentele sistemului național de securitate;
- renunțarea la unele obiective inițiale, în conformitate cu situația operativă, fapt ce implică și modificarea misiunilor.

Eficiența coordonării este condiționată de cunoașterea operativă a situației reale din subsistemele care trebuie coordonate, de capacitatea șefilor de a reacționa foarte rapid și adecvat la schimbările bruște ale situației, fie

ției analitice dintre structurile/organele ce o compun. Acesta presupune ca structurile „comunității de informații” să asigure un schimb reciproc de informații, deplin și liber, în vederea realizării cu operativitate și eficiență a misiunilor privind securitatea națională.

Principiul competiției analitice impune ca structurile de execuție (informații) ale „comunității de informații” să se afle în raporturi de concurență exclusiv în privința furnizării celor mai bune analize ale informațiilor de care dispun către beneficiarii de informații legal abilitați³³.

Componentele comunității de informații trebuie coordonate de autoritățile desemnate, la nivelul instituțiilor sistemului național de securitate, din care trebuie să facă parte conducătorii structurilor informative, autonome și departamentale, potrivit competențelor. De asemenea sunt necesare și structuri care să

asigure schimbul de informații între componentele „comunității de informații”, care să analizeze și să rezolve orice fel de probleme ce apar în raporturile dintre acestea. Problemele nesoluționate în acest cadru vor putea fi supuse atenției autorității legal abilitate, ca organism de coordonare a întregii activități de informații care privește securitatea națională.

Orice „comunitate de informații” trebuie să funcționeze pe principiile coordonării unitare, execuției descentralizate, cooperării și complementarității, oferind organismului de coordonare următoarele posibilități³⁴:

- să analizeze datele și informațiile furnizate de componentele comunității de informații” și să evalueze starea de securitate³⁵;
- să stabilească principalele direcții de activitate și să aprobe măsurile generale obligatorii pentru înlăturarea amenințărilor la adresa securității naționale;
- să stabilească modalitățile de valorificare a informațiilor referitoare la securitatea națională;
- să aprobe structurile organizatorice, efectivele și regulamentele de funcționare ale componentelor „comunității de informații”;
- să asigure coordonarea activității componentelor „comunității de informații” și buna colaborare a acestora cu alte autorități ale administrației publice;
- să avizeze proiectele de buget ale componentelor „comunității de informații”;
- să aprobe și să verifice cheltuielile operative destinate asigurării securității naționale;
- să aprobe stabilirea de relații între instituțiile publice cu atribuții în domeniul securității naționale și organismele similare din străinătate.

2.5. Controlul / evaluarea

Controlul / evaluarea reprezintă ansamblul proceselor prin care se urmărește și se măsoară rezultatele obținute în comparație cu prevederile legale, reglementările, normele, planurile și programele, în vederea adoptării de măsuri corective și de dezvoltare a unei organizații³⁶.

Controlul reprezintă și activitatea prin care se urmărește modul de îndeplinire a sarcinilor repartizate, trasate în conformitate cu deciziile și cu cerințele sistemului informațional-managerial, prevenirea apariției unor disfuncții și vulnerabilități și introducerea unor măsuri corective necesare.

Controlul este o prelungire a coordonării care permite managerului să constate dezechilibrele survenite în relațiile dintre compartimente, necorelările organizatorice, alocarea incorectă a resurselor și să folosească abaterile de la performanțele preconizate ori de la obiectivele planificate pentru adoptarea măsurilor manageriale ulterioare.

Controlul are caracter anticipativ, complex, de mare întindere în timp și spațiu, urmărind aplicarea strategiei în domeniu, obținerea de rezultate scontate, anticiparea și prevenirea fenomenelor negative, fiind, în același timp, un instrument și mijloc permanent de analiză a activității, de aplicare a legilor în domeniu, de îmbunătățire prin îndrumare, de corectare a deciziei anterioare și de pregătire a deciziei următoare.

Din aceste rațiuni, activitatea de control parcurge o succesiune de etape, precum: planificarea; organizarea și programarea în detaliu; pregătirea și desfășurarea; centralizarea datelor, analiza și stabilirea aprecierilor, bilanțul sau analiza³⁷.

Tematica și modalitățile de efectuare a controlului sunt stabilite de către manager, pe baza informațiilor deținute despre funcțiile și vulnerabilitățile sistemului managerial³⁸.

Evaluarea reprezintă activitatea managerială care constă în obținerea de informații prin verificare, măsurare și apreciere, în scopul diagnosticării sistemului informațional-managerial și a luării deciziilor privind activitatea viitoare.

Pentru comunitatea de informații este necesară o evaluare integrată a informațiilor de

către structurile specializate în vederea determinării utilității și valorii de destinație a acestora.

Funcția de control / evaluare cuprinde activitățile de monitorizare și evaluare permanentă și completă a modalităților de îndeplinire a obiectivelor, strategiilor și a planurilor de acțiune stabilite în domeniul gestionării resurselor informaționale și încheie ciclul managerial susținut de funcțiile „previziune – organizare – comandă (antrenare) – coordonare”³⁹.

2.6. Informarea factorilor abilitați

Informarea, semnificând acțiunea „de lămurire a unei probleme”, „de a continua ceva”, „de a constata”, „a pune la curent”, „a face cunoscut”; în sens mai larg și în context etimologic, informarea este o însușire naturală a omului, un „vehicul” de transportat cunoștințe, parte inseparabilă a unui proces decizional.

Funcția de informare urmărește, de regulă, realizarea următoarelor obiective fundamentale:

- determinarea necesităților informaționale ale diverșilor beneficiari ai informației, pe baza scopurilor prestabilite;
- identificarea caracteristicilor informațiilor utile în prezent și într-un viitor previzibil;
- identificarea surselor informaționale fiabile, în ordinea de prioritate a scopurilor propuse;
- selectarea modalităților optime de difuzare a informației, în funcție de beneficiarii ei și de rolul atribuit acesteia;
- identificarea și selectarea furnizorilor de informații posibili, în funcție de fiabilitatea acestora și de compatibilitatea costurilor necesare;
- selectarea (în ordinea de prioritate stabilită) a documentelor ce vor fi achiziționate (colecționate) și a celor ce vor trebui să fie doar prelucrate;
- stabilirea, în consecință, a metodelor optime de lucru pentru colectarea, prelucrarea și difuzarea documentelor și informațiilor;
- evaluarea, pe această bază, a mijloacelor (resurselor) necesare, incluzând personalul, echipamentele, materialele consumabile, spațiul etc.;
- calcularea costurilor aferente în varianta maximă și, eventual, minimă;
- alegerea soluției fezabile (realiste), în funcție de resursele financiare, materiale și umane care pot fi alocate pentru această funcție;

- aplicarea soluției identificate și evaluarea riguroasă și periodică a rezultatelor obținute (cantitative și calitative).

De aici rezultă că sarcinile specifice „funcției de informare” sunt:

- evaluarea utilității pentru instituție / organizație (în ansamblul ei) a întregului volum de informații disponibile;
- gestionarea tuturor proceselor de colectare, prelucrare, stocare, selectare, difuzare și valorificare a informației în interiorul instituției / organizației;
- evaluarea rezultatelor obținute în activitatea de informare.

Îndeplinirea obiectivelor menționate impune o individualizare a „funcției de informare”, conform domeniilor avute în competență, a scopului și obiectivelor propuse, ceea ce presupune existența unui responsabil, a unui buget propriu și a unui plan (program) de lucru propriu, stabilite la nivelul conducerii.

Concluzii

Managementul comunității de informații reprezintă, în esență, un proces de organizare și conducere care implică identificarea modului de armonizare a activităților de informații (intelligence) ale structurilor de informații (de intelligence) și realizarea obiectivelor comunității de informații indispensabile asigurării securității naționale. Pentru atingerea obiectivelor sale, procesul de organizare și conducere necesită conceperea unor sisteme, metode și tehnici de management, care să conducă la coordonarea eficientă a activităților și acțiunilor desfășurate de structurile de informații pentru securitate națională (Intelligence security structures).

Bibliografie

1. Arădăvoaice, Gheorghe, *Managementul organizației și acțiunii militare*, Editura „Sylvi”, București, 1998
2. Avram, Ion, *Management juridic*, Editura „Eficient”, București, 2001
3. David, Aurel, Virgil Pasca, Tiberiu Tănase, *Resursele informaționale din domeniul siguranței naționale și managementul acestora*, București, octombrie 2002
4. Marin, Ionel, *Comunitatea de informații, soluția problemelor de securitate*, Editura ANI, 2004

5. Mathis, Robert L., Nica Panaite, Costache Rusu, *Managementul resurselor umane*, Editura Economică, București, 1997, p. 441-453
6. Mihuleac, Emil, *Știința managementului. Teorie și practică*, Editura „Tempus”, București, 1999
7. Mureșan, Mircea, Gheorghe Ilie, Tudor Niculescu, Alexandru Mihalcea, *Sisteme Mari, Complexitatea, structuralitatea și funcționalitatea sistemelor militare*, Societatea Scriitorilor Militari, București, 2004
8. Nicolaescu, Ovidiu, Ion Verboncu, *Management*, Editura Economică, București, 1999
9. Purcarea, Anca, Cristian Niculescu, Doina Constantinescu, *Management. Elemente fundamentale*, Editura Niculescu, București, 2000
10. Romanoschi, Constantin, Ion Popescu, *Management*, Editura Institutului Național de Informații, București, 2000
11. Stoica, Constantin, *Fundamente ale deciziei în managementul activității de realizare a securității naționale*, Editura ANI, București, 2005
12. Tănase, Tiberiu, „Puncte de vedere privind organizarea și funcționarea componentelor sistemului de securitate al României”, în volumul *România și consolidarea rolului acesteia ca furnizor de securitate*, vol. I, p. 94, a XI-a sesiune de comunicări, Editura ANI, 2005
13. Toma, Gheorghe, Corneliu Baltă, *Secretul Managementului. Abilitatea conducerii*, Editura „Ceres”, București, 2001
14. Toma, Gheorghe, *Managementul schimbării*, Editura UNAP, Carol I, București – 2006
15. *** Doctrina Națională a Informațiilor pentru Securitate, adoptată în ședința CSAT din 23 iulie 2004

¹ Se pot vedea diferitele percepții asupra funcțiilor managementului la Ion Avram, în *Management juridic*, Editura Eficient, București, 2001, p. 83; vezi și dr. Constantin Romanoschi, dr. Ion Popescu, *Management*, Editura Institutului Național de Informații, București, 2000, p. 18-25.

² Vezi pe larg, „Fundamentarea și optimizarea deciziilor manageriale în sistemul de securitate națională” cf. dr. ing. Constantin Stoica, *Fundamente ale deciziei în Managementul activității de realizare a securității naționale*, Editura ANI, București, 2005 p. 138-193.

³ Definiția generală în *Glosar cu noțiuni, termeni, concepte utilizate în activitatea de informații pentru securitate*, p. 44, autori, Aurel David, Virgil Pașca, Vasile Deliu.

⁴ *Ibidem*, p. 24.

⁵ Dr. Aurel David, Virgil Pașca, Tiberiu Tănase, *Resursele informaționale din domeniul siguranței naționale și managementul acestora*, București, octombrie, 2002, p. 108.

⁶ Dr. Aurel David, Virgil Pașca, Tiberiu Tănase, *op. cit.*, p. 109.

⁷ *Ibidem*, p. 109.

⁸ *Doctrina Națională a Informațiilor pentru Securitate*, p. 22.

⁹ Aceasta poate fi clasică – cuprinzând abordarea globală și sistematică a tuturor posibilităților strategice și pe proiecte, când sunt avute în vedere anumite proiecte prioritare pentru întreaga activitate a comunității, cf. dr. Aurel David, Virgil Pașca, Tiberiu Tănase, *op. cit.*, p. 112.

¹⁰ Pe baza acesteia sunt stabilite obiectivele structurilor comunității și sunt fixate strategiile necesare obținerii nivelului de performanță ce trebuie realizat (n.a.).

¹¹ Aceasta cuprinde evaluarea mediului extern, a resurselor interne, se stabilesc opțiunile și se iau deciziile privind implementarea măsurilor stabilite (n.a.).

¹² Decizia este rezultatul identificării și evaluării opțiunilor, în funcție de resursele disponibile, de viabilitatea structurii organizatorice, din care se alege varianta optimă, care va fi pusă în aplicare (implementarea), ca opțiune strategică, vezi pe larg, dr. ing. Constantin Stoica, *op. cit.*, p. 167.

¹³ Emil Mihuleac, *Știința managementului, Teorie și practică*, Editura „Tempus”, București, 1999, p. 118.

¹⁴ Conform căreia oricare sistem reprezintă un subsistem al unui sistem mai complex, Mircea Mureșan, Gheorghe Ilie, Tudor Niculescu, Alexandru Mihalcea, *Sisteme mari, complexitatea, structuralitatea și funcționalitatea sistemelor militare*, Societatea Scriitorilor Militari, București, 2004, p.15.

¹⁵ Tiberiu Tănase, Centrul de Studii și Cercetări pentru Siguranța Națională, „Puncte de vedere privind organizarea și funcționarea componentelor sistemului de securitate al României”, în volumul *România și consolidarea rolului acesteia ca furnizor de securitate*, a XI-a sesiune de comunicări, vol. I, p. 94, Editura ANI, 2005.

¹⁶ Robert L. Mathis, Nica Panaite, Costache Rusu, *Managementul resurselor umane*, Editura Economică, București, 1997, p.441-453.

¹⁷ Gheorghe Arădăvoaice, *Managementul organizației și acțiunii militare*, Editura „Sylvi”, București, 1998, p. 204-210.

¹⁸ Pentru detalii, vezi Ion Avram, *Management juridic*, Editura „Eficient”, București, 2001, p. 163-170; Ovidiu Nicolescu, Ion Verboncu, *Management*, Editura Economică, București, 1999, p. 343-362.

¹⁹ Vezi dr. Aurel David, Virgil Pașca, Tiberiu Tănase, *op. cit.*, p. 125.

²⁰ *Ibidem*, p. 126.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, p. 126-127.

²³ *Ibidem*, p. 127-128.

²⁴ *Ibidem*, p. 128.

²⁵ Emil Mihuleac, *Știința managementului, Teorie și practică*, Editura „Tempus”, București, 1999, p. 123.

²⁶ Pentru a fi utile activității de management, diagramele trebuie să conțină cât mai multe elemente bine conturate, precizându-se frecvența relațiilor respective, termenele în care se înscriu aceste relații și responsabilitățile, cf. Ovidiu Nicolaescu, Ion Verboncu, *Management*, Editura Economică, București, 1999, p. 307-310.

²⁷ Acestea sunt reprezentările grafice ale modului în care au fost grupate compartimentele, nivelurile ierarhice, funcțiile, precum și raporturile dintre părțile sale componente, cf. Ovidiu Nicolaescu, Ion Verboncu, *op. cit.*, p. 307-310.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Ordinul trebuie să asigure înțelegerea de către executanți a concepției, scopurilor și sensurilor misiunilor încredințate, condițiile necesare inițiativei, spiritului creator și ingeniozității executanților, precum modalitățile și posibilitățile de antrenare a acestora în îndeplinirea misiunilor încredințate, cf. Gheorghe Toma, Corneliu Baltă, *Secretul Managementului. Abilitatea conducerii*, Editura Ceres, București, 2001, p.63.

³⁰ Definiția din *Glosarul cu noțiuni, termeni, concepte utilizate în activitatea de informații pentru securitate*, Aurel David, Virgil Pașca, Vasile Deliu, p.16.

³¹ Ionel Marin, *Comunitatea de informații, soluția problemelor de securitate*, Editura ANI, 2004, p. 236.

³² Gheorghe Arădăvoaice, *op. cit.*, p.233.

³³ Ionel Marin, *op. cit.*, p.237.

³⁴ *Ibidem*, p.238.

³⁵ Această evaluare se bazează de indicatorii de securitate (n.a.).

³⁶ Gheorghe Toma, *Managementul schimbării*, Editura UNAP, Carol I, București, 2006 p. 259.

³⁷ Gheorghe Toma, Corneliu Baltă, *Secretul managementului. Abilitatea conducerii*, Editura „Ceres”, București, 2001, p. 64.

³⁸ Anca Purcărea, Cristian Niculescu, Doina Constantinescu, *Management. Elemente fundamentale*, Editura Niculescu, București, 2000, p.199.

³⁹ Cf. dr. Aurel David, Virgil Pașca, Tiberiu Tănase, *op. cit.*, p.134.

SERVICIILE DE INFORMAȚII ȘI ACTIVITATEA DE AVERTIZARE TIMPURIE

Valerică PIROȘCĂ*

Abstract

The intelligence services operate a continuous activity in order to avoid strategic surprises of political military makers.

The main concern of the intelligence services is the permanent transmission of opportune information about the existence of certain indicators which enhance the appearance of potential threats to the national security. Upon this information the decision makers can establish a strategic action, in accordance with the national interests and aspirations.

All this materializes into an information cycle. The delays or the lack of information in this cycle can have negative effects on the national interests and security.

Keywords: *early warning, national security, management of the threats, key indicators*

Cea mai veche lucrare despre arta războiului, scrisă în urmă cu aproximativ 2500 de ani de către generalul Sun Tzu, abordează în capitolul al treisprezecelea probleme legate de culegerea de informații. Într-unul dintre paragrafe se spune: „Or, dacă prințul luminat și generalul avizat înving inamicul de câte ori trec la acțiune, dacă realizările lor le depășesc pe cele obișnuite, aceasta se datorează informării prealabile. Ceea ce se numește informare prealabilă, nu provine de la spirite, nici de la divinități, nici din analogie cu alte evenimente trecute, nici din calcule. Ea trebuie obținută de la oameni care cunosc situația inamicului”¹. Cunoașterea amănunțită, în timp oportun, a organizării, înzestrării și, nu în ultimul rând, a intențiilor inamicului, a reprezentat o preocupare ce a dus, de cele mai multe ori, la evitarea anumitor surprize și la atingerea obiectivelor marilor comandanți și conducători strategici ai vremurilor trecute.

Dacă la începuturi au fost trimise simple „iscoade” în rândul oștilor adversarilor, odată cu evoluția armamentului și a tacticilor utilizate, precum și cu apariția diferitelor specialități militare în rândul forțelor armate, au fost dezvoltate structuri speciale pentru culegerea informațiilor în scopul avertizării cu privire la amenințări și pentru evitarea surprinderii. Istoria

modernă ne arată, în câteva episoade, eficiența sau ineficiența avertizării oferită de serviciile de informații despre pericolele iminente care vizau guvernele din anumite perioade fierbinți.

Din decembrie 1935 și până la izbucnirea războiului în 1939, trei matematicieni-criptografi² ai Biroului cifru din Statul Major al Armatei din Varșovia au dezvoltat un număr de tehnici³ folosite la decriptarea mesajelor produse

de mașina de criptat Enigma⁴. Informațiile colectate din această sursă, codificată ULTRA,

*Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

au fost extrem de valoroase pentru conducerea acțiunilor militare ale Aliatilor.

Succesul debarcării din Normandia, din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, nu se datorează în totalitate reușitelor serviciilor de informații ale aliaților, ci în foarte mare măsură și serviciilor de contrainformații care au executat acțiuni de dezinformare și evaluării greșite făcute de către germani, în ceea ce privește rolul real al operațiunii, pe care au considerat-o drept o diversivune menită să le distragă atenția de la o altă operațiune care ar fi vizat regiunea Calais.

„În primăvara anului 1968, în Cehoslovacia, se derula procesul reformator inițiat de Alexandr Dubcek și de echipa sa de colaboratori. În același timp, în România, factorii de decizie primeau, pe căi diplomatice, informații despre „iritarea” Moscovei și chiar inițierea, prin serviciile secrete sovietice, a unor acțiuni de diversivune, ca preludiu la o eventuală intervenție armată. Pentru conducerea de la București, mai îngrijorătoare se dovedeau informațiile obținute de către serviciile de informații proprii care au aflat, pe 20 iulie 1968, că președintele Brejnev împreună cu Andropov - șeful KGB - și comandanți ai Armatei Roșii pregătesc o invazie în Cehoslovacia, România și Iugoslavia. O astfel de acțiune a fost inițiată pe fondul nemulțumirilor Kremlinului față de politica lui Dubcek, Ceaușescu și Tito. La 5 august 1968, serviciile de informații au întocmit un raport *„privind unele acțiuni ostile întreprinse de autoritățile sovietice împotriva statului român”*. Din analiza informațiilor obținute, precum și din interceptarea rețelelor radio militare sovietice, s-a conturat concluzia că URSS își întărea dispozitivul militar la granița cu România. Autoritățile de la București au reacționat fără ezitare. După cum se știe, Ceaușescu a convocat în ziua de 21 august „o mare adunare populară” în fața sediului Comitetului Central al Partidului Comunist Român, la care a rostit o cuvântare prin care a „demască” actul de agresiune asupra unui stat liber și independent”⁵.

În ultimul deceniu, fenomenele politico-militare au devenit din ce în ce mai complexe și influența lor asupra societății impun o analiză continuă și realistă a acestora, în scopul stabilirii

politicilor și strategiilor necesare armonizării eforturilor naționale cu cele ale organismelor și instituțiilor internaționale, pentru modelarea unei noi arhitecturi de securitate și stabilitate.

Noul Concept Strategic NATO, aprobat de către șefii de stat și de guvern la Lisabona în noiembrie 2010, definește factorii care caracterizează mediul de securitate prezent și viitor. Deși în zona euro-atlantică este pace, iar amenințarea unui atac convențional asupra teritoriului NATO este redusă, riscul există. Multe țări dețin capacități militare moderne, iar eventualele consecințe semnificative pentru stabilitatea internațională și securitatea euro-atlantică sunt dificil de prevăzut. În același timp, terorismul constituie o amenințare directă la adresa securității statelor Alianței, precum și a stabilității internaționale.

Complexitatea mediului geostrategic contemporan impune tuturor statelor euro-atlantice crearea unor sisteme de avertizare timpurie, în măsură să contribuie la luarea unor decizii strategice optime. Din această perspectivă, Strategia Națională de Apărare a României precizează ca obiectiv principal al serviciilor de informații *„îmbunătățirea capacităților de avertizare timpurie privind evoluții potențial periculoase pentru România, în special apariția surprizelor strategice”*⁶.

Activitatea de avertizarea timpurie constituie o funcție cu reale provocări în aproape toate sectoarele de activitate: politic, economic, militar, etc. Identificarea principalelor caracteristici ale funcției de avertizare timpurie privind posibilele amenințări la adresa securității și integrității naționale ale unui stat constituie o preocupare permanentă a organismelor politico-militare și a serviciilor de informații.

„În literatura de specialitate nu există o definiție general valabilă a conceptului de avertizare timpurie, majoritatea abordărilor accentuând rolul acestui instrument în a furniza semnale, în plan tactic, operațional și strategic, privind potențarea unei amenințări sau a unui factor de risc, ținând cont de: acțiunea indicatorilor identificați ca având influență certă asupra țintei și unele variabile care ar putea susține o evoluție sau alta (spre exemplu, reacțiile unor state terțe care s-ar putea simți amenințate de acțiunile a două părți aflate în conflict)”⁷.

Funcția de avertizare timpurie nu trebuie privită ca un nou sistem de informare, ci mai degrabă ca o strategie care permite creșterea sensibilității sistemelor existente de avertizare în domeniul securității naționale. Aceasta are rolul de a identifica, investiga și clasifica, în cel mai scurt timp, toate informațiile legate de amenințările la adresa securității naționale sau a alianțelor din care România face parte. În acest sens, funcția de avertizare timpurie trebuie să corespundă unui model dinamic constituit din etape operaționale (figura nr. 1).

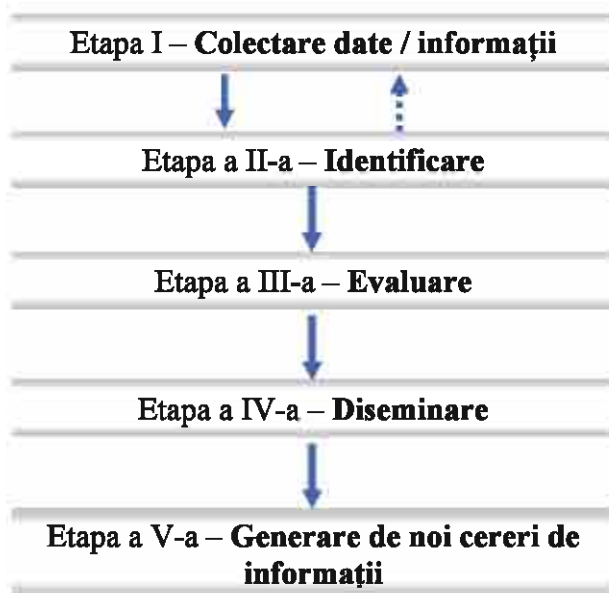

Figura nr. 1 – Funcția de avertizare timpurie.
Structurarea etapelor operaționale

Prima etapă urmărește *colectarea* celei mai mari cantități posibile de date și informații pertinente privind amenințările la adresa securității naționale. Plecând de la aceste date, care pot dezvălui noi fenomene, sunt *identificate*

amenințările. Urmează procesul de *evaluare* a amenințărilor identificate pentru a obține o descriere mai detaliată și o mai bună înțelegere a acestora. După evaluarea acestor fenomene, este formulată strategia de *diseminare* a informațiilor produse. Informațiile produse de avertizarea timpurie trebuie să fie diseminate de o manieră corespunzătoare pentru a putea atrage măsuri eficace de gestionare a amenințărilor. În final, este important să se monitorizeze evoluția evenimentelor și să se *genereze* noi cereri de informații.

Etapa *colectării* datelor constă în strângerea și stocarea unei cantități cât mai mari posibile de date și informații veridice, culese din cel puțin două surse diferite. Chiar și informațiile percepute ca un zvon trebuie să fie consemnate, lăsând astfel posibilitatea ulterioară de a confirma dacă este vorba de un simplu zvon sau de a retrasa evoluția către o amenințare. Un nivel ridicat de profesionalism în colectarea datelor permite identificarea „din fașă” a potențialelor amenințări și elaborarea unor răspunsuri oportune.

O foarte mare importanță pentru descrierea și înțelegerea unei amenințări o are tipul de informație necesar înțelegerii evoluției amenințării. În etapa colectării datelor se identifică tipul de informații asupra cărora trebuie să se focalizeze activitatea de avertizare timpurie. Atunci când se încearcă o caracterizare a fenomenelor legate de amenințările „actuale” și de monitorizare a evoluției lor în timp și spațiu, trebuie răspuns la mai multe întrebări: „Cine?”, „Ce?”, „Când?”, „Unde?”, și „Cum?”. Între altele, pentru a înțelege cauzele, consecințele și interconexiunile fenomenelor observate, trebuie găsite răspunsuri la întrebările „Pentru ce?” și „De ce?”.

Datele și informațiile culese sunt transformate într-o formă care să permită exploatarea eficientă, în cel mai avantajos mod posibil. Pentru a funcționa în mod corect, avertizarea timpurie impune utilizarea unei informații structurate pe mai multe niveluri. În practică, serviciile de informații folosesc pentru structurarea informației specifice funcției de avertizare timpurie un număr variabil de niveluri, între două și cinci.

INFOSFERA

Pentru exemplul ales se va folosi structurarea informației pe trei niveluri. Primul nivel va include domeniile fundamentale de

exemplul ales, sunt următoarele:

- agresorii – orice date sau informații despre posibili agresori sau strâns legate de aceștia,

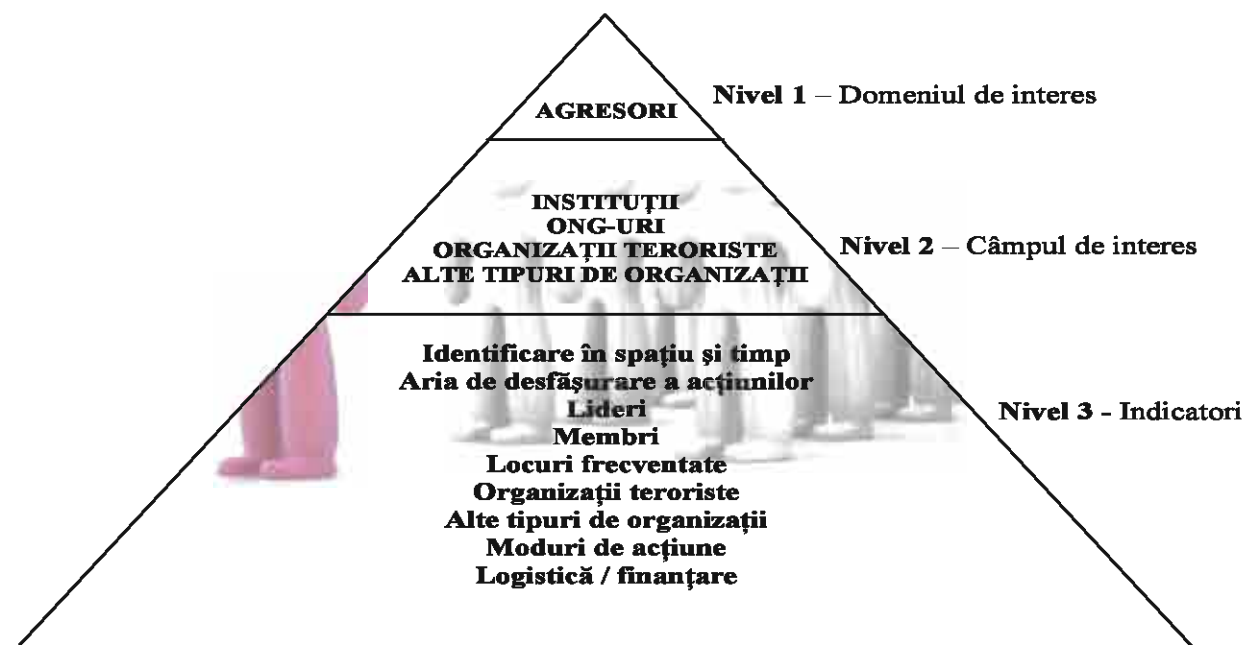

Figura nr. 2 – „Agresorii” – Desfășurarea informației pe cele trei niveluri

interes⁸, acestea fiind divizate mai departe în câmpuri de interes⁹ (nivel 2). Fiecare câmp de interes este descris cu ajutorul unei selecții a indicatorilor de avertizare timpurie¹⁰ (nivel 3). În condițiile unui flux mare de informații, aplicarea unor principii de prioritizare a informațiilor va asigura o eficiență maximă.

Cele trei domenii fundamentale de interes alese ca exemplu, referitoare la amenințările la adresa securității naționale sau a alianței, sunt agresorii¹¹, mijloacele¹² și contextele¹³. Pentru a descrie aceste domenii fundamentale de interes, este necesar să se identifice care sunt câmpurile de interes și să se determine indicatorii care le caracterizează cel mai bine. Din ansamblul acestor indicatori, unii sunt deosebit de interesanți și utili pentru identificarea amenințărilor. Aceștia sunt numiți indicatori cheie¹⁴ ai funcției de avertizare timpurie. Datele referitoare la indicatorii cheie ai funcției de avertizare timpurie sunt suficiente pentru identificarea unei amenințări. Modificarea unuia sau a mai multor indicatori cheie ai funcției de avertizare timpurie servește drept semnal pentru a întreprinde investigația unui fenomen ce poate constitui o potențială amenințare. Domeniile fundamentale de interes ale colectării datelor, în

detaliate pe cele trei niveluri în *figura nr. 2*;

- mijloacele – orice date sau informații despre mijloacele amenințării sau strâns legate de acestea, detaliate pe cele trei niveluri în *figura nr. 3*;

- contextele – orice date sau informații despre climatul social, politic și militar în care se produc amenințările, detaliate pe cele trei niveluri în *figura nr. 4*.

După ce am exemplificat modul de structurare al informației specifice funcției de avertizare timpurie, dacă privim pe segmente schema din *figura nr. 1*, se poate spune că dacă nu au fost descoperiți anumiți indicatori cheie fie în etapa de identificare, fie în cea de evaluare, se vor evita etapele următoare, trecându-se direct în etapa de generare de noi cereri de informații, pentru a redirecționa colectarea către alte potențiale amenințări.

Obținerea de informații asupra domeniilor fundamentale de interes și câmpurilor de interes va permite să se dea o descriere globală unei amenințări. Ele permit descrierea amenințării în multiplele sale dimensiuni și căutarea de legături între diferitele câmpuri de interes și indicatorii acestora pentru a înțelege procesul său de desfășurare și dezvoltare.

INFOSFERA

Figura nr. 3 – „Mijloace” – Desfășurarea informației pe cele trei niveluri

Informațiile pe care trebuie să le producă funcția de avertizare timpurie pentru a identifica, a descrie și a analiza o amenințare vor avea la bază existența acestor indicatori. În etapa de *identificare* se nominalizează și verifică orice dată și informație provenită din cel puțin două surse, în ansamblul de date culese în timpul etapei precedente pentru a

Figura nr. 4 – „Context” – Desfășurarea informației pe cele trei niveluri

Informația asupra anumitor indicatori cheie este suficientă pentru a identifica o potențială amenințare la adresa securității naționale. Odată definită această structură, avertizarea timpurie va fi în măsură să se focalizeze asupra informațiilor prioritare. produce informațiile veridice asupra indicatorilor cheie ai avertizării timpurii. Aceasta este etapa în care se interpretează și integrează toate datele și informațiile deținute, în scopul evaluării complete a situației curente și estimării amenințării.

Etapa de identificare presupune în consecință, determinarea utilității continuării procesului prin supunerea datelor culese unui proces de analiză. În cursul acesteia, informațiile sunt comparate pe baza unor grile de lectură pentru a depista noile fenomene.

Amenințările identificate fac obiectul unei investigații specifice. În această ipoteză, verificarea impune necesitatea de a colecta mai multe date, respectiv generarea de noi cereri de informații.

Evaluarea amenințărilor, plecând de la datele rezultate din etapa de identificare, corespunde unei analize a naturii și amplitudinii amenințării pentru a-i descrie potențialele consecințe. Rezultatele investigației pot furniza date și informații suplimentare, susceptibile de a fi utilizate pentru identificarea altor elemente ale amenințării. Procesul începe printr-o analiză a integrității datelor disponibile în baza de date. Atunci când pot fi comparate informații provenite din diferite surse, investigația este efectuată pe baza uneia sau a mai multor grile de analiză. Decizia de a întreprinde o investigație specifică este luată în scopul clasificării amenințărilor și a resurselor disponibile. Este necesar să se ia în considerare calitatea informațiilor, din prisma oportunității și veridicității lor.

După investigarea și clasificarea amenințărilor, se elaborează strategiile de utilizare a rezultatelor procesului de analiză. În cursul etapei de *diseminare* sunt emise recomandări în vederea unor acțiuni eficace. În funcție de natura informațiilor, pot fi avute în vedere diferite strategii, astfel încât informațiile diseminate să fie înțelese cu ușurință și adaptate la nevoile de informații ale structurilor de conducere politico-militare. Pentru evitarea alertelor false, este esențial să se evite orice cenzură și să se asigure de credibilitatea și de nivelul de exactitate al potențialelor amenințări.

Ultima etapă a avertizării timpurii privește realizarea monitorizării elementelor amenințării, despre care s-au cules informații, și *promovarea unor noi cereri de informații*. Specificul acestei etape constă în continuarea observației, prin colectarea datelor și informațiilor suplimentare și, în consecință, generarea de noi cereri de informații cu privire la elementele amenințării sau la alte amenințări

apărute în urma derulării evenimentelor.

În concluzie, avertizarea timpurie este un proces ciclic, în care o amenințare este identificată, evaluată, definită și pentru care se întocmește o listă de indicatori critici. Aceștia sunt continuu monitorizați și analizați, iar matricea de evaluare a acestora este permanent actualizată. Avertismentul este transmis către factorii de decizie și sunt generate noi cereri de informații ca urmare a necesității de cunoaștere a evoluției amenințării.

Rezultatele avertizării timpurii depind în mare măsură de organizarea, metodele de lucru și, nu în ultimul rând, de profesionalismul serviciilor de informații. În prezent, statele cu tradiție în activitatea de culegere de informații, precum Marea Britanie, Franța, F. Rusă, SUA adoptă forme de organizare și metode de lucru adaptate la noile cerințe ale funcției de avertizare timpurie.

Un rol important în realizarea atribuțiilor ce îi revin avertizării timpurii îl are populația. Aceasta constituie un senzor al avertizării timpurii. Transformarea populației într-un astfel de senzor se poate realiza prin implicarea activă a serviciilor de informații în campanii de informare și educare, în ceea ce privește protejarea valorilor naționale ale României și, nu în ultimul rând, securitatea națională.

Istoria a demonstrat că activitatea serviciilor de informații în domeniul avertizării timpurii nu a fost suficientă pentru evitarea unor conflicte militare sau atacuri teroriste. Însă, de cele mai multe ori, modul de acțiune al decidenților politico-militari implicați în procesul de luare a hotărârii a constituit factorul decisiv pentru evitarea sau rezolvarea pe cale diplomatică a situațiilor create. Este foarte important ca factorii de decizie politico-militari, în calitatea lor de beneficiari ai informațiilor ce țin de avertizarea timpurie, să acționeze prompt în luarea măsurilor ce se impun pentru fiecare amenințare în parte.

Bibliografie

1. Alvarez, Javier, Pierre-Yves Bello, Imar Faasen, Fernanda Feijao, Krystallia Karachaliou, Katerina Kontogeorgiou, Jenny Lagerqvist, Kajsa Mickelsson, Ioanna Siamou, Roland Simon, Laure Vaissade, *Manual european asupra funcției de avertizare timpurie privind fenomenele emergente legate de droguri*, traducere în limba română de

INFOSFERA

- gl.bg.(r) dr. Ioan Hurdubaie, București, 2005, <http://www.editura.mai.gov.ro/documente/biblioteca/2005/Fenomene%20emergente.pdf>
2. Maior, George Cristian, coordonator, *Un război al minții – Intelligence, servicii de informații și cunoaștere strategică în secolul XXI*, Editura Rao, București, 2010
3. Tzu, Sun, *Arta războiului*, Editura ANTET XX PRESS, București, 1993
4. *** *Strategia de securitate națională a României*, București, 2010
5. *** *Strategia de securitate europeană*, Bruxelles, 2005
6. <http://www.sri.ro/categorii/56/centrul-surse-deschise.html>
7. <http://www.sie.ro/prezentare.html>
8. <http://andreivocila.wordpress.com/2010/09/18/intelligence-si-securitate-spre-o-noua-etica-a-activitatii-de-informatii>
9. http://ro.wikipedia.org/wiki/Contribu%C8%9Bia_polonez%C4%83_la_%C3%AEnfr%C3%A2ngerea_Germaniei_Naziste_%C3%AEn_cel_de-al_Doilea_R%C4%83zboi_Mondial
10. <http://www.scrib.ro/istorie/SECURITATEA-SI-SERVICIILE-SECR92546.php>
11. <http://www.mapn.ro/structuri/dgia/index.php>
12. <http://www.sri.ro/categorii/17/misiune.html>
13. <http://www.dgipi.ro/articole/articol.php?idarticol=13>

¹ Sun Tzu, *Arta războiului*, Editura ANTET XX PRESS, București 1993, p. 92.

² Marian Rejewski, Henryk Żygalski și Jerzy Różycki.

³ Metodele „grătarului”, „ceasului”, „ciclometrului” și „catalogului de cartele”, „cartelele perforate” și „bomba criptografică” – precursora britanicei „Bombe”.

⁴http://ro.wikipedia.org/wiki/Contribu%C8%9Bia_polonez%C4%83_la_%C3%AEnfr%C3%A2ngerea_Germaniei_Naziste_%C3%AEn_cel_de-al_Doilea_R%C4%83zboi_Mondial

⁵ <http://www.scrib.ro/istorie/SECURITATEA-SI-SERVICIILE-SECR92546.php>

⁶ *Strategia Națională de Apărare*, București, ediție 2010, p. 24.

⁷ George Cristian Maior (coord.), *Un război al minții – Intelligence, servicii de informații și cunoaștere strategică în secolul XXI*, Editura Rao, București, 2010, p. 212.

⁸ Aria de studiu aferent amenințărilor la adresa securității naționale sau a alianțelor reprezintă *un domeniu fundamental de interes*. Domeniile fundamentale de interes servesc ca jaloane pentru colectarea și analiza datelor pertinente pentru identificarea, descrierea și analiza amenințărilor.

⁹ Un *câmp de interes* este o tematică dată de interes în interiorul unui domeniu fundamental de interes. Pentru fiecare domeniu fundamental de interes au fost identificate diferite câmpuri de interes pertinente. Ansamblul constituie un instrument util de lucru pentru a orienta colectarea datelor și analiza domeniului fundamental de interes respectiv.

¹⁰ Un *indicator al avertizării timpurii* este o variabilă de natură calitativă sau cantitativă, care detaliază o caracteristică interesantă a amenințărilor. Pentru a caracteriza și descrie câmpurile de interes sunt propuși mai mulți indicatori. Ei permit să se obțină o cunoaștere detaliată a elementelor esențiale relative la câmpurile de interes.

¹¹ *Agresori* sunt considerați orice persoană, organizație sau stat ce desfășoară activități ce amenință securitatea țării.

¹² *Mijloacele* sunt reprezentate de totalitatea metodelor, procedeelor, tehnicilor, precum și a instrumentelor folosite de agresori pentru a atenta la securitatea națională a unui stat.

¹³ *Contextul* face referire la situația politică, economică și militară în care se găsește statul.

¹⁴ Un *indicator cheie* al funcției de avertizare timpurie este un indicator care pare în mod deosebit disponibil, accesibil și util pentru identificarea unei amenințări.

COLONIZAREA SPAȚIULUI CIBERNETIC

Gheorghe URSULEAN*

Motto: "The best way to predict the future is to build it."
Albert Einstein

Abstract

The informatization of society significantly changes lifestyle, the way of doing business, the access to information and the decision making process. The density and connectivity explosion of intelligent equipment has caused the aggregation of a new domain: cyberspace.

Cyberspace can be defined as a mainly virtual environment consisting of all electronic information, stored or processed, cyber infrastructure and communication channels. The intensity of the migration process of information, processes and resources from traditional formats to electronic formats justifies the perception of cyber space as the New World of the Third Millennium.

There are many similarities between the New World colonization, which began in the Fifteenth Century, and population of the cyber space. These include the challenge of ensuring the governance of the new area and the adaptation effort to promote the interests of the society in cyber space.

This paper aims to present a series of benchmarks for migration to cyber space and to explore some implications of cyber space colonization.

Keywords: cyber space, cyber security, cyber forces, connectivity, cloud computing

Informatizarea societății schimbă semnificativ modul de viață, modul de a face afaceri, accesul la informații și modul de a lua decizii. Explozia densității și a conectivității echipamentelor inteligente a determinat agregarea unui nou domeniu: spațiul cibernetic.

Acesta poate fi definit ca mediul preponderent virtual alcătuit din totalitatea informațiilor în format electronic, stocate sau procesate, infrastructura cibernetică și canalele de comunicații. Intensitatea procesului de migrare a informațiilor, proceselor și resurselor din formatele tradiționale în formate electronice îndreptățește perceperea spațiului cibernetic ca Lumea Nouă a Mileniului III.

Spațiul cibernetic este un termen introdus pentru prima dată de scriitorul canadian William Gibson, care l-a folosit în povestea științifico-fantastică „Burning Chrome”, publicată în 1982, apoi în romanul „Neuromancer”, publicat în 1986. Gibson a utilizat termenul de spațiu cibernetic pentru a descrie o lume a computere-

lor interconectate în rețele și societatea care se formează în jurul acestor rețele.

Etimologic, denumirea spațiului cibernetic a fost obținută pornind de la termenul grecesc „kybernis”, care înseamnă cârmă. Din aceeași familie de cuvinte fac parte și „kybernetike” sau „kybernesis”, care semnifică arta cârmaciului sau arta cârmuirii în scopul navigării. De la aceste cuvinte a rezultat „cibernetica”, domeniul mașinilor inteligente capabile să-și adapteze răspunsurile conform programelor și datelor.

Preocupările pentru spațiul cibernetic s-au intensificat exploziv în ultimii 20 de ani, odată cu dezvoltarea infrastructurii rețelei rețelilor: Internetul.

Proiectul Strategiei de securitate cibernetică a României, în curs de adoptare, definește spațiul cibernetic ca fiind „(...) mediul virtual, generat de infrastructurile ciberneticе, incluzând conținutul informațional procesat, stocat sau transmis, precum și acțiunile derulate de utilizatori în acesta”.

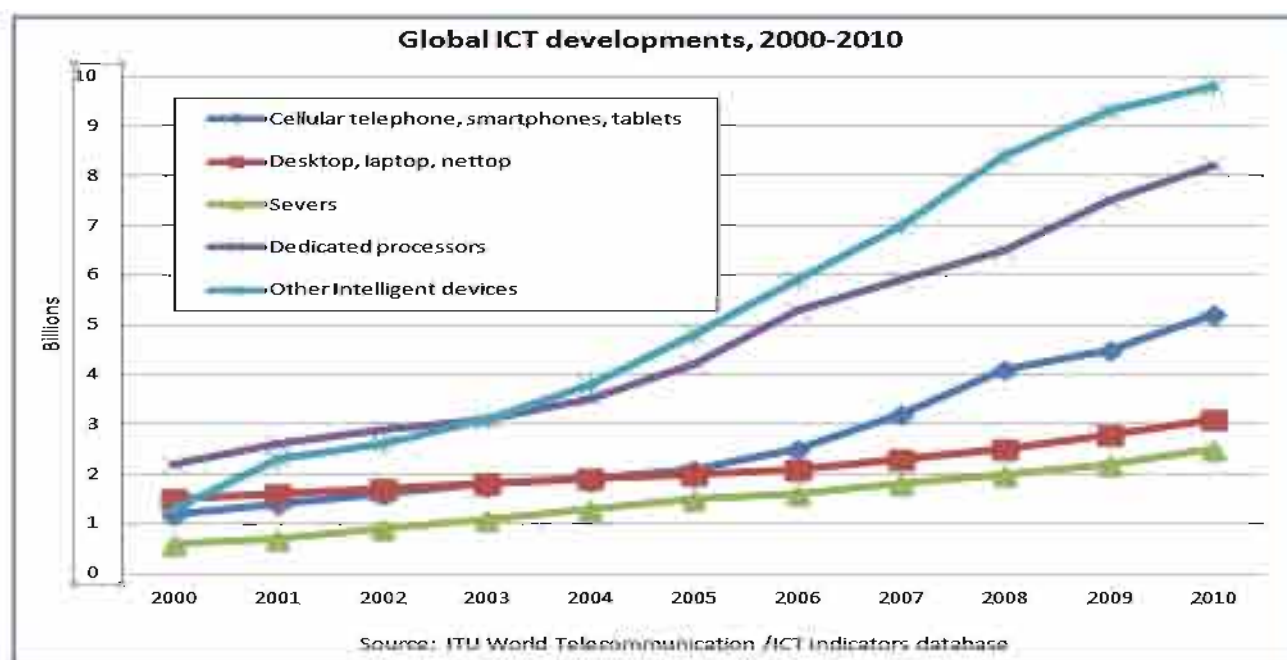
*Gheorghe URSULEAN este expert IT&C în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

INFOSFERA

Directiva prezidențială pentru securitatea națională numărul 54 privind securitatea și monitorizarea spațiului cibernetic (NSPD 54), semnată de președintele american pe data de 8 ianuarie 2008, se referă la spațiul cibernetic ca fiind „*rețeaua interdependentă a infrastructurilor cibernetice, care include Internetul, rețelele de telecomunicații, sistemele de calcul, procesoarele dedicate și elementele de comandă din industria critică*”.

Utilizarea comună a termenului se referă

Puterea de calcul de care a beneficiat NASA în anii '60 pentru proiectarea și derularea misiunii Apollo, care a dus oameni pe Lună, este disponibilă acum într-un iPhone. Însă, simpla creștere a puterii de calcul, chiar dacă este spectaculoasă, nu ar fi avut acest impact asupra societății dacă **numărul echipamentelor inteligente** nu ar fi depășit deja de multe ori populația globului și dacă majoritatea acestor dispozitive nu ar dispune de o deosebită conectivitate, adesea globală. Echipamentele

la mediul virtual al informațiilor în format electronic și al interacțiunilor dintre oameni prin intermediul rețelilor informatice.

Există multe similitudini între colonizarea Lumii Noi, începută în secolul al XV-lea, și popularea spațiului cibernetic. Printre acestea se numără atât provocarea asigurării guvernării noului domeniu, cât și efortul de adaptare a societății pentru promovarea intereselor în spațiul cibernetic.

Lucrarea de față își propune să prezinte o serie de indicatori ai migrării către spațiul cibernetic și să exploreze câteva implicații ale colonizării acestui spațiu.

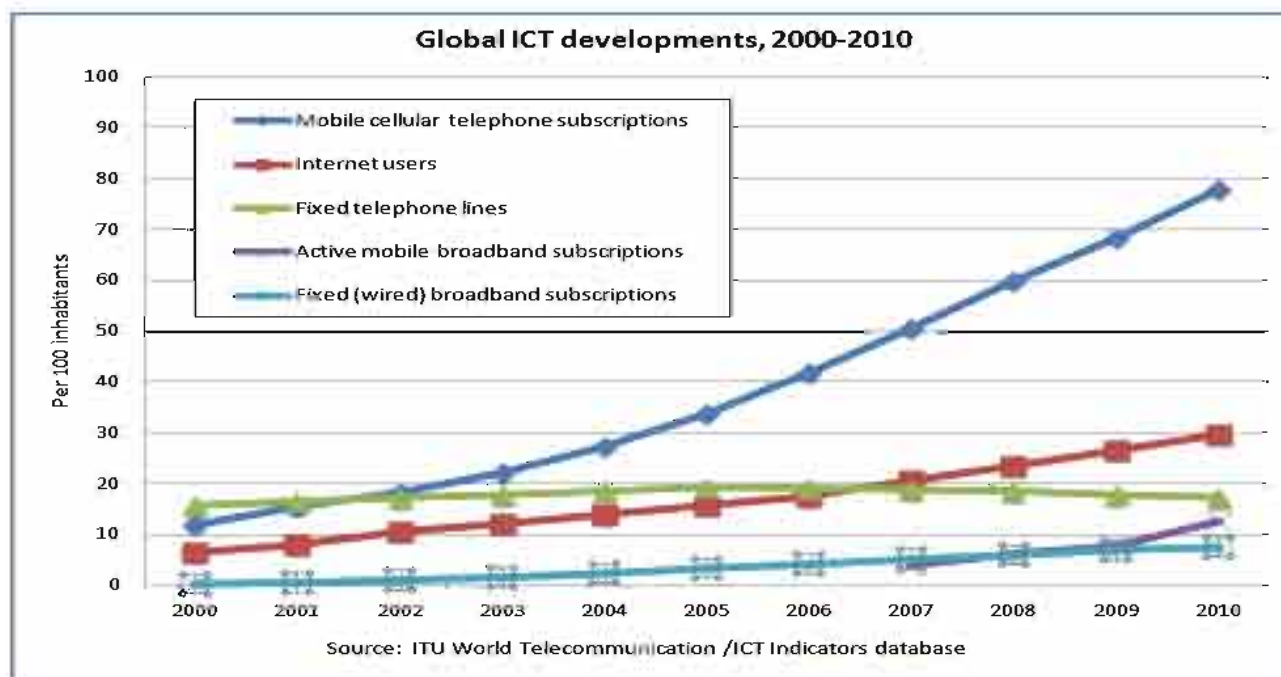
Repere ale consolidării spațiului cibernetic

Gradul de distribuire a puterii de calcul și nivelul de conectivitate sunt două aspecte principale ale tehnologiei informațiilor care au schimbat radical lumea.

inteligente se întâlnesc cel mai des sub forma calculatoarelor personale, telefoanelor inteligente, serverelor, calculatoarelor de proces, procesoarelor dedicate, roboților industriali și a altor dispozitive programabile.

Creșterea numărului dispozitivelor inteligente este asociată cu pătrunderea și utilizarea acestor unelte în toate sferele vieții: educație, administrare și guvernare, comerț, servicii financiare, transporturi, apărare și siguranță națională, petrecerea timpului liber, etc. Aceste sfere devin e-banking, e-learning, e-government, e-commerce, e-meeting, etc.

O estimare asupra evoluției numărului dispozitivelor inteligente și a **conectivității** lor, ilustrată în următoarele două reprezentări grafice, sugerează destul de bine impactul informatizării asupra vieții prezente și mai ales viitoare.

Se estimează că peste jumătate din numărul echipamentelor inteligente au posibilitatea de conectare globală, în timp ce restul au conectivitate limitată sau lucrează independent.

Generalizarea, globalizarea și integrarea din ce în ce mai complexă a resurselor cibernetice consolidează mediul preponderent digital și virtual, perceput ca spațiu cibernetic.

Deși cele mai vizibile dimensiuni ale dezvoltării spațiului cibernetic sunt date de numărul echipamentelor inteligente și al utilizatorilor, interpretările celor două reprezentări grafice nu trebuie limitate la valorile contabile. Creșterea densității echipamentelor și a utilizatorilor conduce la multiplicarea explozivă a aplicațiilor, tranzacțiilor și traficului.

Un concept din ce în ce mai utilizat în spațiul cibernetic este „cloud computing” care, în limba română, nu are încă un termen corespondent. Acesta presupune ca utilizatorii să acceseze la cerere un ansamblu distribuit de servicii de calcul, aplicații, informații și baze de date, fără a fi nevoie să cunoască amplasarea și configurația fizică a sistemelor care furnizează aceste servicii. Aceste resurse pot fi în locația utilizatorului, în alt loc din aceeași localitate, undeva în țară, sau oriunde pe glob. În plus, harta distribuirii resurselor accesate este dinamică, variind de la o sesiune la alta sau în timpul sesiunii în funcție de încărcarea rețelelor. Serviciile oferite de „cloud computing” sunt de

trei tipuri: SaaS, PaaS și IaaS, respectiv software ca serviciu, platformă ca serviciu și infrastructură ca serviciu.

Altă inovație care câștigă teren în spațiul cibernetic este **virtualizarea**. Acest lucru a devenit posibil odată cu creșterea puterii de calcul a sistemelor și cu răspândirea traficului de bandă largă. Virtualizarea presupune ca resursele hardware să se constituie într-un depozit de resurse care sunt repartizate dinamic unui număr mare de mașini virtuale. Pe un singur server puternic pot rula astfel o mare gamă de sisteme de operare și aplicații. Același principiu se aplică și în cazul virtualizării canalelor sau rețelelor. Promovată inițial de câteva firme specializate în virtualizare - VMware, Citrix, Sun Microsystems -, această tehnică este acum promovată și de producătorii tradiționali de sisteme de operare, inclusiv Microsoft. Virtualizarea nu are practic concurență atunci când se analizează eficiența, prețul, scalabilitatea și flexibilitatea sistemelor.

Alt fenomen care schimbă dramatic spațiul cibernetic este captarea și globalizarea **creativității de masă**, adică a utilizatorilor. La începutul anilor '70, inginerul Don Lancaster era angajat la Goodyear Aerospace, unde proiecta monitoare video de mare rezoluție pentru armată. Lancaster era un electronist entuziast și un corespondent obișnuit al revistelor de specialitate Popular Electronics și Radio-Electronics. În 1974, el a publicat în

revistele menționate date despre o soluție de controler pentru tub catodic, pe care l-a denumit TV-Typewriter, adică mașină de scris pe televizor. Era vorba de fapt despre un proiect profesional, abandonat din cauza neatingerii performanței vitezei de lucru. Surprinzător, imediat după apariția acestor articole, firma Southwest Technical Products, care vindea circuite integrate, a înregistrat o cerere de sute, apoi de mii, de kituri pentru TV-Typewriter. Fenomenul a fost stimulat de cele două reviste, care au constatat că utilizatorii au reușit să conecteze acest proiect la microcalculatoarele MARK-8 și SCALBI. Cele două calculatoare aveau la baza primul microprocesor pe 8 biți, Intel 8008, și afișau datele doar pe câteva șiruri de LED-uri. Această întâmplare a devenit un exemplu didactic care ilustrează cum utilizatorii unor echipamente, informați prin intermediul unui forum de discuții cu participare largă, în acest caz revistele menționate, pot perfecționa și utiliza respectivele componente în moduri la care inventatorul, proiectantul sau fabricantul nici nu s-au gândit. Acest lucru este valabil și în zilele noastre, când milioane de utilizatori dezvoltă programe și aplicații individuale sau în rețea, care uimesc și inspira companiile specializate. Nu de puține ori, ideile unor utilizatori au dus la crearea unor megacompanii. Față de anii '70, utilizatorii sunt acum de ordinul miliardelor, iar forumul de discuții și paginile de informare sunt găzduite de rețeaua globală, Internet.

Un exemplu care ilustrează fenomenul de mai sus este povestea de succes a studentului american Mark Elliot Zuckerberg, care în februarie 2004, împreună cu alți trei colegi de la Harvard University, a lansat în Internet o soluție de socializare *on-line* denumită Facebook. După aproximativ opt ani, Facebook are în jur de un miliard de utilizatori și reprezintă o companie privată cu o valoare de piață de 60 miliarde de dolari. Acest caz se remarcă față de alte aplicații doar prin numărul record de utilizatori și valoarea de piață. Aceeași cale de materializare a ideilor inovatoare este urmată însă de milioane de utilizatori simpli. Invențiile și inovațiile nu mai sunt atributul aproape exclusiv al marilor laboratoare sau institute de cercetare. Utilizatorii

simpli de Internet își pot promova global ideile sau produsele.

Stadiul colonizării spațiului cibernetic

Consolidarea spațiului cibernetic este strâns legată de două fenomene interdependente: globalizarea și informatizarea societății. În ultimii 20 de ani, globalizarea și informatizarea au redefinit industriile, politicile, culturile și au rescris regulile ordinii sociale. Cu toate că transformările se materializează prin fenomene diferite, funcțiile sociale, politice, economice și culturale ale globalizării și informatizării au puncte cheie comune. Astfel, deși globalizarea se referă în esență la integrarea instituțiilor economice, majoritatea acestei integrări se derulează prin intermediul canalelor tehnologice din domeniul comunicațiilor și informaticii. Deși comerțul internațional nu este un fenomen nou, noile tehnologii ale informației au accelerat ritmul, au crescut volumul și au schimbat procedurile comerțului.

Printre consecințele informatizării se numără și diminuarea conceptului de națiune ca instituție politică. Globalizarea comunicațiilor și a serviciilor oferite de Internet a dus la estomparea granițelor și la rărirea situațiilor în care utilizatori sunt separați pe criterii geografice sau naționale. Comunitățile *on-line* se formează pe criteriile unor preocupări, interese sau obiective comune, care de cele mai multe ori primează în fața locației geografice sau a naționalității. Pe măsură ce statele naționale scad în relevanță, corporațiile multinaționale, organizațiile neguvernamentale și personalitățile individuale câștigă influență și importanță. Odată cu creșterea importanței organizațiilor și instituțiilor non-politice, apar provocări inevitabile pentru procesele politice, economice și culturale.

Pe de altă parte, globalizarea și informatizarea permit fluxuri foarte eficiente de informații. Din acest motiv, indivizii și societățile se pot angaja mult mai mult în arena internațională pentru constituirea și manevrarea de resurse economice, politice și culturale. Proliferarea în spațiul cibernetic a informațiilor despre stiluri de viață, religii și probleme culturale a stimulat activismul global. Această democratizare a informațiilor a ridicat

INFOSFERA

potențialul armoniei internaționale, cu toate că nu există încă mijloace care să garanteze această armonie. Altă provocare a globalizării și a informatizării este dată de interacțiunea dintre interesele ordinii economice globale și ale celei locale sau chiar tribale. În aceeași măsură sunt zdruncinate secolele de tradiție, autonomiile locale și integritatea culturală.

Conform analistului Mark Porat, gradul de informatizare este exprimat de măsura în care o economie sau o societate se bazează pe informație, cuantificabil de exemplu prin procentul lucrătorilor în domeniul informațiilor. Porat împarte epocile civilizației umane în era agricolă, era industrială și era informațională. Se estimează că în prezent, în cadrul țărilor G20, angajații cu sarcini preponderent în domeniul informațiilor au depășit 65% din numărul total al angajaților. Cele mai recente statistici publicate de Națiunile Unite privind gradul de informatizare, *e-government* și servicii *on-line* arată că topul primelor 20 de state are următoarea componență:

Top 20 countries in online service development

Rank	Country	Online service index value	Rank	Country	Online service index value
1	Republic of Korea	1.0000	11	France	0.6825
2	United States	0.9365	12	Netherlands	0.6794
3	Canada	0.8825	13	Denmark	0.6730
4	United Kingdom	0.7746	14	Japan	0.6730
5	Australia	0.7651	15	New Zealand	0.6381
6	Spain	0.7651	16	Malaysia	0.6317
7	Norway	0.7365	17	Belgium	0.6254
8	Bahrain	0.7302	18	Chile	0.6095
9	Colombia	0.7111	19	Israel	0.5841
10	Singapore	0.6857	20	Mongolia	0.5556

O imagine sugestivă privind migrarea resurselor, informațiilor și afacerilor către spațiul cibernetic este oferită și de spectrul celor mai valoroase companii din lume. Patru dintre ele au ca obiect de activitate exclusiv tehnologia informațiilor, iar restul de șase sunt printre cele mai informatizate companii.

Exact ca în cazul colonizării începute în secolul al XV-lea, migrarea în Lumea Nouă reprezintă o sursă și o garanție pentru bunăstarea teritoriilor de bază. Colonizarea spațiului cibernetic prin migrația în acest domeniu a informațiilor, resurselor, procedurilor și afacerilor va permite atingerea eficienței care asigură bunăstarea și succesul în lumea

Topul celor mai valoroase companii din lume la finalul lui 2011

Companie	Valoare (mld. dolari)		Evoluție (%)
	la 31 dec. 2011	la 31 dec. 2010	
EXXON MOBIL (SUA)	409	369	10,9
APPLE (SUA)	377	296	27,3
PETROCHINA (China)	276	303	-9,0
ROYAL DUTCH SHELL (M. Britanie)	235	209	12,7
IND. & COMMERCIAL BANK OF CHINA	228	233	-2,3
IBM (SUA)	219	182	20,4
MICROSOFT (SUA)	219	239	-8,3
CHEVRON (SUA)	214	184	16,5
GOOGLE (SUA)	208	148	41,0
WAL-MART STORES (SUA)	205	192	7,0

SURSE: Google Finance, Bloomberg

materială sau cinetică. Una dintre cele mai spectaculoase migrații în spațiul cibernetic este cea a resurselor financiare.

Guvernele lucrează deja doar cu bani digitali, adică virtuali. Practic, toate operațiunile lor se fac asupra unor numere din baze de date. Expresia potrivit căreia „guvernele au luat măsura de a tipări bani” se traduce de cele mai multe ori prin faptul că vor modifica unele câmpuri în anumite baze de date. Sugestivă este și constatarea că Fondul European de Stabilitate Financiară este, în esență, doar un număr într-un computer. Operațiunile financiare efectuate de persoanele fizice sunt și ele preponderent digitale. Tranzacțiile cu cardul și *on-line* au atins 80% din volumul valoric. Și aici, afirmația

că pe un anume card se găsește o anumită sumă de bani nu este exactă. Cardul păstrează doar datele de identificare ale utilizatorului. Plafoanele în limita cărora un utilizator poate face tranzacții financiare, achiziția unor produse și servicii, la puncte comerciale sau *on-line*, sunt date stocate în mod digital în rețeaua de calculatoare a băncii. Cu alte cuvinte, utilizatorii acumulează și consumă bani virtuali, care fizic nu sunt altceva decât date sau informații stocate în spațiul cibernetic. Plata cu bani lichizi este limitată în Franța la 1500 euro, în Italia la 300 de euro. În SUA, plata cu bani lichizi este descurajată, controlată suplimentar și limitată. La numeroase puncte comerciale limita plăților cu bani lichizi a fost redusă recent la 50 de dolari. Plata cash a rămas atributul tranzacțiilor cu valoare scăzută și a plăților suspecte sau ilegale. Estimările arată că într-un viitor mediu, banii și tranzacțiile financiare vor migra în totalitate în spațiul cibernetic.

O tendință asemănătoare se înregistrează și în domeniul burselor de acțiuni. În afara

faptului că stocul de acțiuni și tranzacțiile sunt în format electronic, deciziile eficiente sunt condiționate de instrumente de analiză care culeg date și rulează tot în spațiul cibernetic. Imaginea obișnuită a interiorului burselor îndreptățește descrierea lor ca fiind unele dintre cele mai aglomerate porți între lumea reală și spațiul cibernetic.

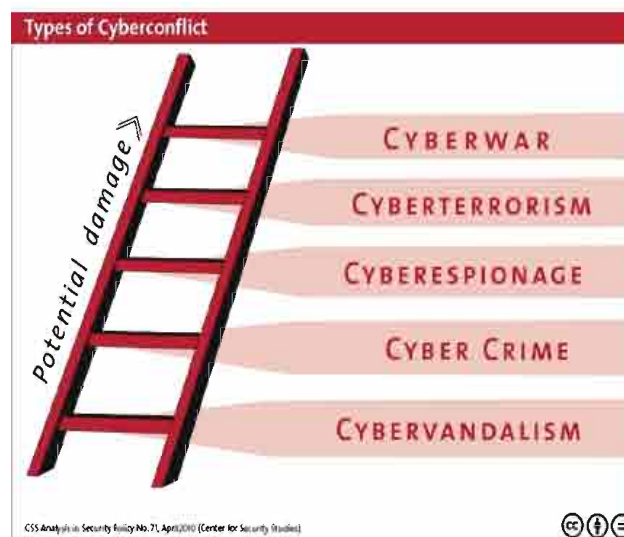
Necesitatea guvernării spațiului cibernetic

Informatizarea este motorul dezvoltării economice și sociale, iar societatea a devenit dependentă de funcționarea serviciilor cibernetic. Din acest motiv procesul

informatizării a devenit nu numai obligatoriu, dar și ireversibil. Globalizarea serviciilor de comunicații și a serviciilor informatice a condus însă și la globalizarea unor vulnerabilități și riscuri. Colonizarea spațiului cibernetic se confruntă cu unele riscuri rezultate din concurența colonizatorilor și din inerția cu care se impune o guvernare în acest nou spațiu. Mai exact, legislația și formarea structurilor specializate în impunerea legii în spațiul cibernetic sunt mult în urma colonizatorilor. Decalajul între colonizarea și instituirea guvernării spațiului cibernetic favorizează informatizarea haotică, fraudele și aplicarea politicilor faptului împlinit. În plus, se constată o anumită concurență între serviciile tradiționale în asumarea responsabilităților din noul spațiu, concurență care întârzie și mai mult securizarea și guvernarea spațiului cibernetic.

Similar zonelor terestre, maritime sau aeriene și spațiale, spațiul cibernetic nu poate aparține și nu poate fi guvernat exclusiv de o singură entitate. Spațiul cibernetic este și va fi folosit în comun de agenți comerciali, companii în domeniul tehnologiei informațiilor, actori individuali, organizații politice și non-politice, organizații guvernamentale și neguvernamentale, dar și de militanți, hackeri, criminali și teroriști, care pot acționa individual sau în structuri organizate.

Pornind de la clasificarea conflictelor cibernetic făcute de Centrul pentru Studii Politice din Zürich, ilustrată în figura următoare, se pot deduce foarte clar responsabilitățile privind securizarea și guvernarea spațiului cibernetic.

Ministerele de interne, prin intermediul structurilor sale de impunere a ordinii și legislației, trebuie să monitorizeze și să țină sub control fraudele, vandalismul și crimele cibernetice. Serviciile de informații și alte structuri care au în atribuții crima organizată și terorismul trebuie să țină sub control spionajul cibernetic și terorismul cibernetic. Forțele armate trebuie să-și completeze spectrul de misiuni pentru contracararea conflictelor majore cum ar fi acțiuni teroriste cu impact deosebit sau războaiele cibernetice. Pentru aceasta, legislația și regulamentele de funcționare trebuie amendate pe toate palierele menționate mai sus. Organigramele instituțiilor din domeniul securității naționale necesită elemente noi, specializate în acțiuni cibernetice.

De asemenea, faptul că în spațiul cibernetic nu există granițe naționale impune colaborarea internațională în guvernarea spațiului cibernetic și apărarea colectivă pentru asigurarea securității cibernetice.

Una dintre cele mai mari provocări pentru guvernarea spațiului cibernetic este cartografierea lui. Dificultatea provine în principal din complexitatea și dinamica spațiului cibernetic. Resurse și porțiuni însemnate din spațiul cibernetic pot să dispară, să apară sau să se multiplice instantaneu. Imaginea topologiei rețelor completată cu indicii privind integritatea datelor și serviciilor informatice precum și cu avertizări de securitate este strict necesară pentru asigurarea securității unui anumit perimetru cibernetic. Există o serie de produse software care monitorizează funcționarea rețelor, însă rezultatele sunt încă departe de nevoia de informații din spațiul cibernetic. Imaginea următoare prezintă un exemplu de hartă a unui teritoriu din spațiul cibernetic.

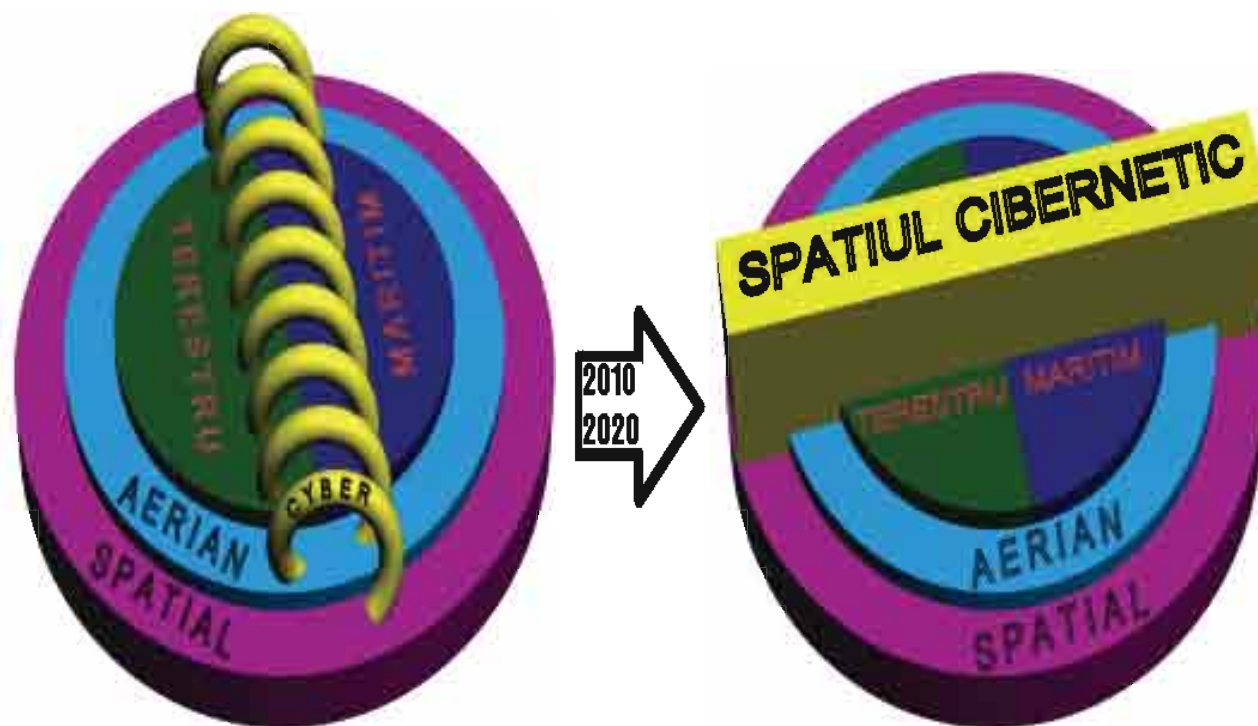

Necesitatea constituirii forțelor cibernetice

Una dintre dezvoltările fundamentale în spațiul cibernetic se referă la consolidarea premiselor pentru înființarea forțelor cibernetice și pentru desfășurarea războaielor cibernetice. Conflictele recente au demonstrat deja o importantă dimensiune cibernetică, fructificată atât ca multiplicator pentru efectele operațiilor categoriilor de forțe implicate, cât și ca soluție pentru atingerea unor obiective cu relevanță strategică. Literatura de specialitate prezintă din abundență studii de caz privind ofensivele cibernetice împotriva Estoniei și Georgiei, cazul STUXNET sau utilizarea unor operații cibernetice în cadrul ultimelor revoluții din lumea arabă. Numeroși experți consideră că exemplele furnizate de Estonia (2007) și de STUXNET (2010) marchează începutul etapei istorice în care războiul cibernetic a devenit o realitate. Războaiele cibernetice adevărate vor presupune participarea categoriilor de forțe corespunzătoare noului domeniu, forțele cibernetice. Acest pas respectă o logică susținută atât de realitățile mediului actual de securitate, cât și de cronologia apariției categoriilor forțelor armate, care au fost înființate succesiv, astfel:

1. forțele terestre, începând cu secolul al VII-lea î.e.n (Armata spartană);
2. forțele navale, începând cu secolul XIII e.n. (Armada - Forțele Navale ale Spaniei);
3. forțele aeriene, începând cu 1918 (Royal Air Force – Marea Britanie);
4. forțele spațiale, începând cu 1982 (USAF - Forțele Aeriene ale SUA, înființate în 1947, au primit responsabilitățile militare tactice, operaționale și strategice în spațiul cosmic).

În afară de forțele terestre, care s-au identificat la apariție cu întreaga armată, celelalte categorii de forțe au funcționat inițial ca specialitate în cadrul categoriilor de forțe deja existente. Separarea forțelor navale și a forțelor aeriene de cele terestre s-a materializat atunci când aceste forțe s-au dezvoltat suficient de mult din punct de vedere structural și doctrinar astfel încât să fie în măsură să execute independent operații ofensive și defensive de amploare.

Consolidarea celui de-al cincilea domeniu pentru operații

În funcție de tipul și complexitatea operațiilor militare, două sau mai multe categorii de forțe pot participa la luptă, rezultând astfel operații întrunite sau „joint”. Cu toate că doctrinele „joint” s-au dezvoltat și maturizat în mod deosebit în anii '70, reușind evidențierea sinergiei forțelor în contextul eficienței date de reducerea redundanțelor și promovarea unor standardizări, categoriile de forțe își păstrează în continuare o mare independență atât organizațională, cât și ca mod de luptă. Această situație se va păstra foarte probabil și în viitorul previzibil.

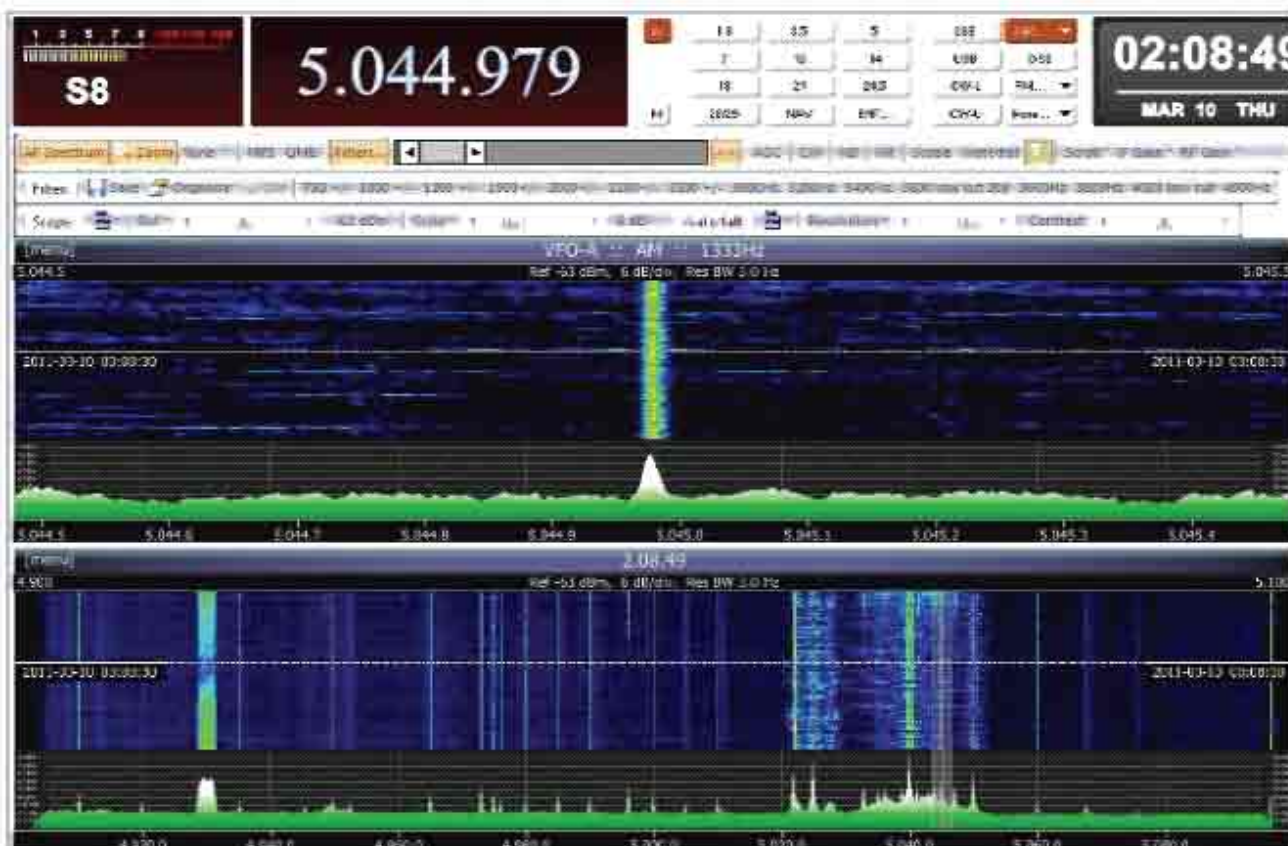
Toate iterațiile constatate la înființarea categoriilor tradiționale de forțe se păstrează și în procesul de generare a forțelor cibernetice. Structurile actuale specializate pentru operații în spațiul cibernetic au luat naștere și își desfășoară activitatea preponderent în cadrul categoriilor existente de forțe sau chiar în cadrul unor servicii secrete. În cadrul unui proces care a început deja, forțele cibernetice se vor constitui într-o nouă categorie de forțe, a cincea, respectiv a patra pentru cei care nu au prezență militară în spațiul cosmic. În cadrul categoriilor tradiționale de forțe vor rămâne componente de specialitate cibernetică, destinate asigurării și

protecției resurselor cibernetice proprii. Figura de mai sus încearcă să arate transformarea relațiilor dintre domeniile de responsabilitate ale categoriile de forțe.

Concepte importante ale războiului modern introduse în ultimii 25 de ani, cum ar fi lupta electronică, războiul informațional, războiul bazat pe rețea sunt acum incluse în spectrul operațiilor războiului cibernetic.

Un exemplu spectaculos de migrare în noul spațiu este oferit de depozitarea în spațiul cibernetic a spectrului electromagnetic. O interfață simplă Software Defined Radio (SDR) conectată în Internet poate eșantiona întreg spectrul electromagnetic din acel punct. Utilizatorii *on-line* de oriunde de pe glob pot să acceseze, prin intermediul unei pagini simple de WEB, semnalul radio captat de SDR. Accesul la semnal se poate face în timp real, având posibilitatea fixării frecvenței de recepție și a parametrilor demodulării. Metoda este asemănătoare și pentru emisia radio. Numărul senzorilor sau al emițătorilor SDR operați din spațiul cibernetic este practic nelimitat. Un exemplu de interfață SDR este prezentat în imaginea următoare.

INFOSFERA

După 19 ani de perfecționare a modului de instituționalizare a luptătorilor cibernetici, SUA a declarat, în mod oficial, spațiul cibernetic ca domeniu de luptă în care se vor planifica și executa operații defensive și ofensive, menite să apere interesele naționale și să conserve libertatea de acțiune în acest spațiu. Astfel, pe 21 mai 2010, a fost activat Comandamentul Strategic pentru Spațiul Cibernetic, devenit operativ în luna octombrie a aceluiași an. USCYBERCOM planifică, integrează, sincronizează și dirijează utilizarea și apărarea rețelilor informaționale ale Departamentului Apărării. Se pregătește și, atunci când i se ordonă, execută întreg spectrul de operații militare în spațiul cibernetic, în scopul facilitării acțiunilor în toate domeniile. Asigură libertatea de acțiune în spațiul cibernetic a Statelor Unite și a aliaților.

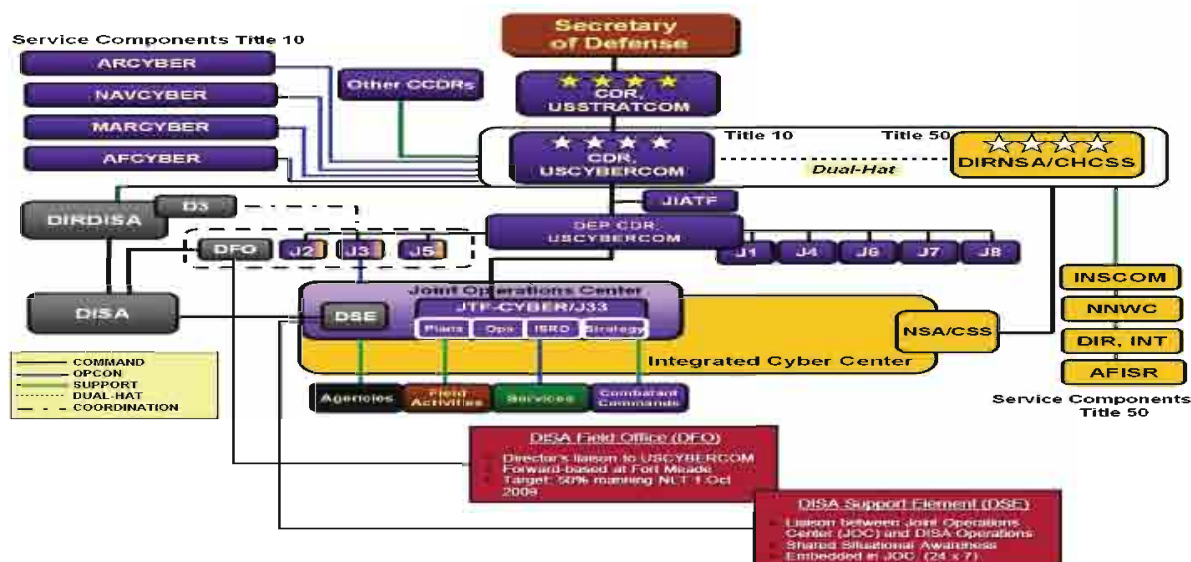
USCYBERCOM este comandament luptător, Combat Armed Forces Unified Command, subordonat Comandamentului Strategic al Statelor Unite, având în subordine și coordonare operațională componentele de specialitate din cadrul categoriilor tradiționale de forțe (Comandamentul Cibernetic al Forțelor Terestre, Comandamentul Cibernetic al Forțelor

Navale, Comandamentul Cibernetic al Forțelor Aeriene, și Comandamentul Cibernetic al Infanteriei Marine).

Modul profesionist și detaliat în care Statele Unite au dezbătut și decis dezvoltarea capacităților care să se ocupe de riscurile și amenințările asociate consolidării spațiului cibernetic poate servi ca model și pentru alte țări aliate. Principiul este valabil inclusiv pentru unele aspecte ale structurii organigramei instituționalizării acestor funcții, prezentată în figura următoare.

USCYBERCOM Organization

SURSA: Vicent Van Houten, Space and Naval Warfare Systems Center Atlantic, 28.01.2010, <http://publicintelligence.net>

Dezvoltările și transparența americană privind capacitățile pentru operații în spațiul cibernetic par să fi motivat și alte țări. Marea Britanie, Coreea de Sud și China au făcut deja anunțuri privind instituționalizarea unor elemente destinate războiului cibernetic. De asemenea, se estimează că alte cinci-șase state puternice, deși nu au anunțat oficial, au înființat asemenea structuri.

Preocupări consistente legate de securitatea cibernetică se pot observa și în cadrul organizațiilor de apărare colectivă. Începând cu Summitul NATO de la București, securitatea cibernetică este o prezență obișnuită pe ordinea de zi a consultărilor Alianței. Apărarea și reacția împotriva atacurilor cibernetice au fost incluse și în Noul Concept Strategic al Alianței. Centrul de Excelență pentru Apărarea Colectivă a Spațiului Cibernetic este una dintre cele mai active instituții de acest fel ale NATO.

Concluzii

Beneficiile informatizării includ accesul la informații, accesul la piața globală, utilizarea instrumentelor inteligente pentru analize complexe, utilizarea mecanismelor pentru fundamentarea deciziilor, automatizarea unor procese și gestionarea optimă a resurselor. Acestea obligă actorii individuali, organizațiile și statele care doresc o anumită relevanță în

viitor să-și consolideze prezența în spațiul cibernetic.

Colonizarea spațiului cibernetic prin migrarea de informații, resurse, proceduri și afaceri trebuie făcută simultan cu securizarea noului domeniu. Guvernarea spațiului cibernetic implică legislație specifică și structuri pentru impunerea ordinii și a legilor. Structurile cu atribuții în spațiul cibernetic rezultă fie prin extinderea mandatului unor servicii existente, situație aplicabilă în cazul fraudelor și crimelor cibernetice, fie prin înființarea unor structuri noi, în cazul forțelor cibernetice destinate să contracareze atacuri cibernetice majore, terorismul cibernetic sau să lupte în războaiele cibernetice.

Informaticizarea haotică poate avea efecte mai dezastruoase decât rămânerea în urmă în acest domeniu. Situația la care s-a ajuns în prezent arată că nici un stat nu-și poate permite să ignore dezvoltările din spațiul cibernetic atât în domeniul informatizării societății, cât și al securizării intereselor din spațiul cibernetic.

Bibliografie

1. Carr, Jeffrey, *Inside Cyber Warfare: Mapping the Cyber Underworld*, Editura O'Reilly, New York, 2010

INFOSFERA

2. Clark, A. Richard, Robert Knake, *Cyberwar - The Next Threat to National Security and What to Do About It*, Editura Ecco, New York, 2010
3. Friedman, T., *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*, 1999, <http://acjournal.org/holdings/vol3/Iss3/spec1/kluver.htm>
4. Grosseck, Gabriela, „Incursiune in ciber spațiu”, revista *Informatică Economică*, nr. 3(27), 2003, www.revista.ase.ro
5. Kluver, Randy, *Globalization, Informatization and Intercultural Communication*, <http://acjournal.org/holdings/vol3/Iss3/spec1/kluver.htm>
6. Plăvițu, Dan, „Războiul cibernetic – de la posibilitate la realitate”, revista *Infosfera*, nr. 2, 2011
7. Poster, M., *National Identities and Communications Technologies. The Information Societies*, 1999, <http://acjournal.org/holdings/vol3/Iss3/spec1/kluver.htm>
8. United Nations E-Government Survey 2010 - *Leveraging e-gov at a time of financial and economic crisis*, www.unpan.org/egovkb/global_reports/08report.htm
9. *** *Canada's Cyber Security Strategy*, http://www.publicsafety.gc.ca/prg/ns/cbr/_fl/ccss-scc-eng.pdf
10. *** „Cyberwar”, *the Economist*, July 2010
11. *** *The French Cyber Strategy*, <http://www.enisa.europa.eu/media/news-items/french-cyber-security-strategy-2011>
12. *** *Germany's Cyber Strategy*, <http://www.enisa.europa.eu/media/news-items/german-cyber-security-strategy-2011-1>
13. *** *Strategia de securitate cibernetică a României*, document în lucru, noiembrie 2011, http://www.mcsi.ro/Transparenta-decizionala/21/Strategie_Cyber_23052011
14. *** *The National Strategy to Secure Cyberspace*, the White House, Washington D.C., februarie 2003, http://www.us-cert.gov/reading_room/cyberspace_strategy.pdf
15. *** *The Dutch Cyber Strategy*, <http://www.enisa.europa.eu/media/news-items/dutch-cyber-security-strategy-2011>

MODALITĂȚI DE CONTRACARARE A TERORISMULUI INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN. EFECTE ALE ATACURILOR EXECUTATE CU DISPOZITIVE EXPLOZIVE IMPROVIZATE ȘI POSIBILITĂȚI DE PROTECȚIE LA ACESTEA

*Dr. ing. Răzvan ROȘCA**

Abstract

Amongst the new types of threats that the Romanian troops had to face in the theaters of operations where they have been deployed are the terrorist attacks, mostly carried out with Improvised Explosive Devices.

Countering IED attacks can be achieved through prevention, diversification of the means of protection used or improving their strength characteristics to the explosion effects of IED.

Understanding how IED acts on the living force or military equipment determines the quality of decisions on the adoption of certain operational procedures and the establishment of endowment policies and material means of protection.

Keywords: *threats, bomb attacks, Improvised Explosive Devices, operational procedures, protective equipment*

Participarea structurilor militare românești la acțiuni în teatrele de operații, în conformitate cu principala misiune a armatei de a apăra și promova interesele României oriunde în lume, prin afirmarea țării noastre ca furnizor activ de securitate, a condus la expunerea militarilor la noi tipuri de amenințări, aspect ce a generat adoptarea și adaptarea de metode și mijloace de contracarare, în scopul îndeplinirii misiunilor și respectării angajamentelor internaționale asumate.

Printre noile tipuri de amenințări cu care militarii români au trebuit să se confrunte s-au numărat și atacurile de tip terorist, în principal executate cu dispozitive explozive, dintre care cele improvizate (DEI) au constituit marea majoritate.

Ca urmare a atacurilor executate cu DEI împotriva subunităților sale, Armata română a plătit o importantă jertfă de sânge, în ultimii opt ani nu mai puțin de 16 militari căzând la datorie în astfel de incidente, în teatrele de operații din Irak și Afganistan.

Contracararea atacurilor cu DEI poate fi realizată prin **prevenire, diversificarea mijloacelor de protecție** utilizate sau **îmbunătățirea**

caracteristicilor de rezistență ale acestora la efectele exploziei DEI.

Prevenirea executării atacurilor cu DEI se realizează, în principal, prin împiedicarea forțelor opozante să pregătească și să utilizeze astfel de dispozitive sau prin determinarea populației locale de a nu mai sprijini acest mod de acțiune și de a furniza informații despre planificarea și organizarea atacurilor cu caracter terorist.

În aceste cazuri se reliefează o importantă componentă umană, fiind determinante nivelul de instruire a militarilor în aplicarea procedurilor de evitare a atacurilor cu DEI și gradul de interacțiune cu populația locală din zona de responsabilitate. În acest context, un rol deosebit revine culegerii de informații despre intențiile de acțiune ale forțelor opozante pentru furnizarea de Intelligence, atât sub formă de avertizare - pe timpul pregătirii misiunilor de luptă, cât și operativ - în cursul acestora.

În situația **diversificării sau îmbunătățirii caracteristicilor de rezistență** ale mijloacelor de protecție utilizate este deosebit de importantă componenta tehnică, care are la bază cunoașterea tipologiei DEI, a modului de

**Răzvan ROȘCA este expert, în cadrul Ministerului Apărării Naționale, în domeniul utilizării controlate a explozivilor.*

alcătuire și de acțiune al acestora, precum și a efectelor care pot rezulta din funcționarea lor.

Înțelegerea modului în care acționează DEI asupra forței vii sau a echipamentelor militare determină calitatea deciziilor privind adoptarea unor anumite proceduri operaționale sau stabilirea politicilor de înzestrare cu mijloace și materiale de protecție.

Din punct de vedere **funcțional**, DEI se împart în următoarele clase:

- *cu întârziere*: sunt utilizate împotriva forțelor militare care folosesc proceduri de acțiune care implică staționarea (cum ar fi, de exemplu, traversarea unui punct obligatoriu de trecere) sau când insurgenții au nevoie de timp pentru a părăsi locul de amplasare a DEI. Întârzierile se pot realiza cu ajutorul unor dispozitive pirotehnice, chimice, mecanice sau electronice;

- *comandate*: sunt folosite când este importantă inițierea exploziei într-un moment precis de timp, împotriva țăntelor aflate în mișcare sau a acelora cărora li se cunosc procedurile de acțiune. Cele mai cunoscute tipuri sunt cele comandate prin fir (*CWIED*¹) și/sau prin radio (*RCIED*²);

- *inițiate de victimă* (*VOIED*³): reprezintă un mod de atac utilizat în special împotriva forței vii, care acționează individual sau în grup. Dispozitivele pot fi inițiate prin: tracțiune, apăsare (*PPIED*⁴), eliberarea presiunii sau prin intermediul mai multor tipuri de senzori (de mișcare, fotosensibili, inductivi, magnetici, etc.);

- *proiectate*: oferă insurgenților posibilitatea de a trimite o încărcătură explozivă către ținta aflată la distanță de locul de dispunere a dispozitivului. Pot fi constituite din dispozitive cu întârziere, comandate sau operate de victimă.

Din punct de vedere al **locului de dispunere în vederea atacului**, DEI se împart în:

- *plantate* sau *distribuite* la suprafața terenului: sunt cele mai utilizate, fiind ușor de pus în poziția de atac, fără o pregătire laborioasă a operatorului. Este necesară mascarea dispozitivelor sau a locului unde au fost dispuse, pentru limitarea posibilităților de descoperire;

- *purtate de o persoană* – atentator sinucigaș (*SBIED*⁵): utilizate în special în cazul atacurilor împotriva forței vii sau a populației civile. Necesită timp pentru pregătirea atentatorului, în principal din punct de vedere al determinării

voliționale și mai puțin pentru acumularea de cunoștințe tehnice în scopul operării;

- *transportate cu un mijloc*: sunt caracterizate de masa mare de exploziv utilizată la confecționare, aspect care impune transportul cu un vehicul (*VBIED*⁶).

Din punct de vedere **structural**, principalele componente ale unui DEI sunt:

- *încărcătura de exploziv*: poate fi constituită din elemente de muniție, explozivi comerciali sau explozivi realizați artizanal (*HME*⁷). Pentru standardizarea calculelor de proiectare a mijloacelor de protecție, se consideră că dispozitivele pot fi confecționate cu 9 kg - echivalent TNT de exploziv (corespunzător transportării DEI într-o servietă), 225 kg (autovehicul), 4.500 kg (camionetă - camion) și 9.000 kg (camion);

- *sistemul de inițiere*, care poate fi de natură mecanică, electrică sau chimică. Prin intermediul acestuia se stabilește modul de funcționare a DEI: cu întârziere, comandat sau acționat de victimă. Este compus, în general, din sursa de energie (arc percutor, baterie electrică, compuși chimici), suportul de transport al impulsului de inițiere (fitil ordinar sau detonant, cabluri electrice) și elementul de inițiere propriu-zis (capsă detonantă);

- *întrerupătoarele destinate amorsării sau funcționării*: pot fi mecanice, electrice sau electronice. Au rolul de a proteja operatorii împotriva exploziilor accidentale sau de a iniția funcționarea DEI (acționează sistemul de inițiere la atingerea condițiilor dorite);

- *carcasa sau învelișul*: are rolul de a camufla DEI, astfel încât să nu permită detectarea facilă, precum și de a produce fragmente. Se confecționează din materiale care se integrează vizual în locul unde vor fi dispuse dispozitivele (de exemplu, un DEI dispus la marginea unei căi de comunicație poate fi camuflat sub forma unei bucăți de piatră prin realizarea unui înveliș din spumă poliuretanică, acoperită cu praf de ciment).

Indiferent de structură, mod de dispunere sau funcționare, efectele exploziei DEI se manifestă prin **suprapresiune, fragmente, impact și căldură**.

Suprapresiunea constituie primul efect al exploziei DEI care este resimțit de ținta atacului. Ea constă în creșterea instantanee a

presiunii atmosferice locale, la trecerea unei de șoc generate de explozie. Valoarea maximă a suprapresiunii (vârful) este influențată de cantitatea de exploziv și de condițiile particulare de construcție și de dispunere a DEI. Suprapresiunea descrește rapid cu distanța față de locul exploziei, atenuându-se până când se transformă în undă sonoră.

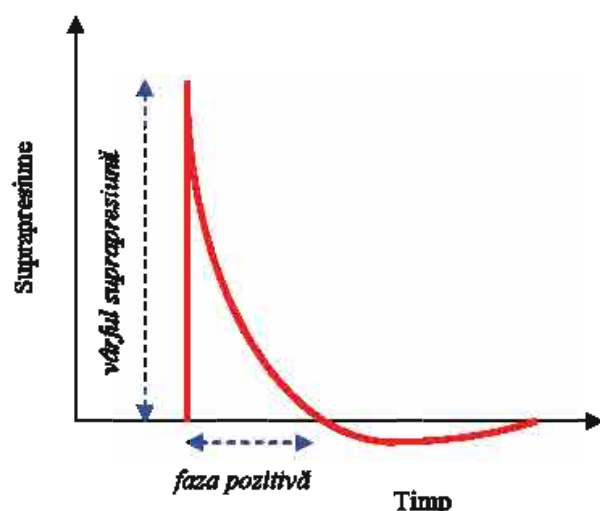

Figura nr. 1 - Profilul teoretic de variație a presiunii la trecerea unei de șoc generate de explozie

Efectul suprapresiunii asupra forței vii se manifestă astfel:

- cu cât este mai mare vârful de presiune (încărcătură explozivă mai mare sau situare mai aproape de locul exploziei), cu atât crește probabilitatea de apariție a rănilor;
- cu cât durata fazei pozitive este mai mare, cu atât rănilor sunt mai grave;
- cu cât gradientul creșterii presiunii este mai mare cu atât crește probabilitatea ca suprapresiunea să fie cauza rănilor victimei (corpul uman poate rezista la diferențe importante de presiune, doar dacă acestea sunt aplicate gradual, nu rapid).

Cercetările în domeniul producerii rănilor prin acțiunea suprapresiunii au relevat următoarele praguri de apariție⁸:

Vârful suprapresiunii [atm]	Răni
0,35	Perforarea timpanului
1,0	Afectarea urechii medii
2,0	Nas, gură, laringe, plămâni
5,5 *	Afecțiuni severe la plămâni

	(rupturi de alveole – „explozia plămânilor”) și la organele din abdomen
10	40 – 50% șanse de supraviețuire
20	Smulgerea membrilor

* Această suprapresiune este atinsă (de exemplu) la detonarea unei încărcături cu masa de 8 kg - echivalent TNT, la distanța de 3 m de centrul de greutate al încărcăturii, dispus la înălțimea de 1 m față de sol.

Deoarece durata fazei pozitive este importantă în mecanismul producerii rănilor, valorile-prag prezentate nu exclud posibilitatea ca rănilor indicate să apară chiar la valori reale mai mici ale suprapresiunii.

Nivelul de gravitate a rănilor produse ca urmare a acțiunii suprapresiunii este prezentat în figura de mai jos:

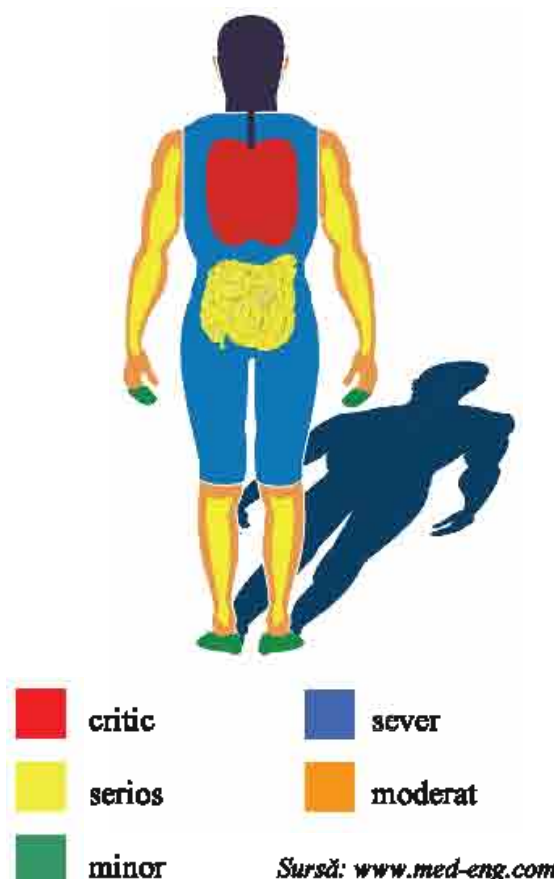

Figura nr. 2 – Efecte ale suprapresiunii asupra corpului uman

Totodată, cercetările în acest domeniu au arătat că expunerea corpului la unda de șoc poate provoca răni severe, chiar dacă nu sunt cauzatoare de deces. Cea mai periculoasă situație este acțiunea asupra organelor interne

care conțin gaze (ex. plămâni, intestine), la nivelul cărora se pot produce hemoragii interne generatoare de deces.

Din analiza valorilor-prag de apariție a rănilor, precum și a potențialului acestora, rezultă că, în absența echipamentului de protecție corespunzător la atacul direct cu DEI, militarii pot suferi răni, în urma cărora le este redusă capacitatea de luptă, infirmități sau pot deceda.

În cazul tehnicii militare, suprapresiunea acționează, în principal, în sensul răsturnării autovehiculelor sau producerii de schije suplimentare (fragmentare secundară) în momentul incidenței undei de șoc. Ambele efecte pot provoca la rândul lor rănierea militarilor, prin acțiunea penetrantă a schijelor produse, cu implicații directe asupra nivelului de îndeplinire a misiunilor.

Fragmentele reprezintă cel de-al doilea efect al exploziei și rezultă în urma fragmentării primare și a celei secundare.

Fragmentarea primară se produce la spargerea carcasei sau a învelișului DEI, sub acțiunea directă a undei de șoc rezultată în urma exploziei.

Pentru îmbunătățirea nivelului de fragmentare, în scopul creșterii efectului asupra forței vii, în DEI se introduc obiecte mici de metal (ex. cuie, bile de rulment) sau se realizează șanțuri în învelișul metalic. Cu toate acestea, probabilitatea de apariție a rănilor scade rapid odată cu

creșterea distanței față de locul exploziei.

Fragmentarea secundară apare în urma manifestării efectelor detonației încărcăturii DEI asupra mediului înconjurător și constă în producerea de schije din structurile sau obiectele (tehnica și echipamentele militare) dispuse în vecinătatea locului exploziei.

Creșterea numărului de fragmente propulsate la explozie se poate realiza și prin dispunerea în vecinătatea DEI-ului a unor obiecte casante, care pot produce schije.

Nivelul de gravitate a rănilor produse ca urmare a acțiunii fragmentelor primare și secundare asupra corpului uman sunt prezentate mai jos. Reprezentarea grafică arată că:

- răni serioase pot apărea în oricare parte a corpului, dar marea lor majoritate nu provoacă direct decesul. Lipsa asistenței medicale imediat după producerea rănilor poate conduce la acest deznodământ;

- cele mai periculoase răni pot apărea în regiunea creierului, a trunchiului cerebral, a inimii și a splinei, a căror afectare poate produce rapid decesul.

Această repartiție a zonelor de gravitate a rănilor se regăsește în construcția mării majorități a echipamentelor individuale pentru protecția la explozie (costume EOD - *Explosive Ordnance Disposal*), astfel încât în dreptul organelor vitale se atinge cel mai bun nivel de protecție.

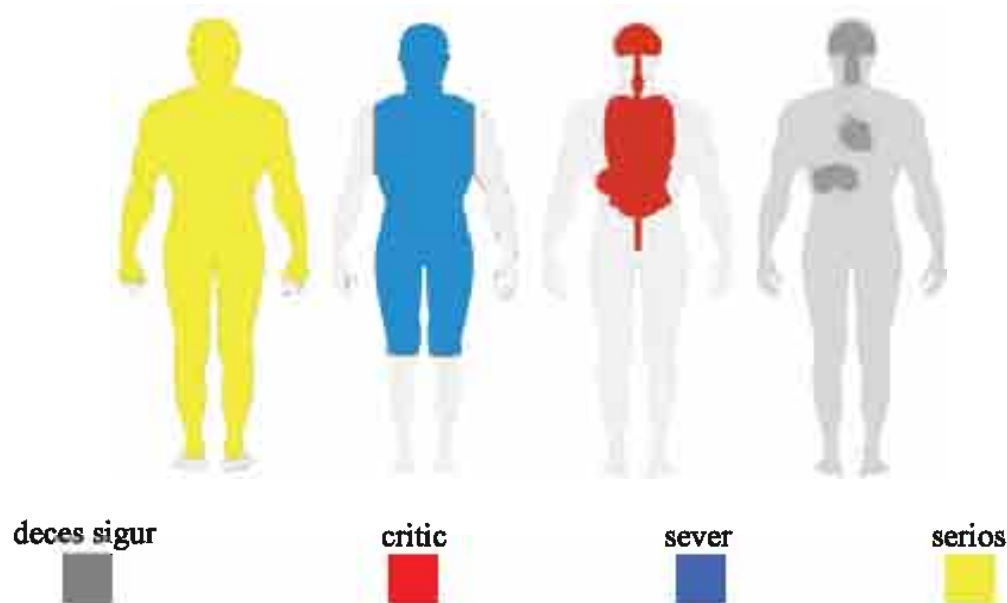

Figura nr. 3 – Efecte ale acțiunii fragmentelor primare și secundare
Sursă: www.med-eng.com

Impactul reprezintă cel de-al treilea efect al exploziei și constă în accelerarea corpului la incidența undei de șoc, urmată de decelerarea aproape instantanee la impactul cu o suprafață rigidă (sol, construcție, vehicul).

În urma impactului pot apărea răni severe la cap, cauzate de mișcarea violentă a creierului în cutia craniană și de valorile diferite ale accelerației imprimată capului și trunchiului la proiectarea corpului de către unda de șoc.

În cazul **căldurii**, la analiza efectelor exploziei se ia în considerare atât efectul generat de explozia propriu-zisă, cât și cel provenit din arderea materialelor incendiare utilizate la construcția unor DEI.

În prima situație, căldura radiază la produsele de detonație, care sunt puternic încălzite prin reacția chimică explozivă. Pentru protecție este suficientă uniforma militară, dacă aceasta nu este aruncată sau ruptă de explozie.

În cel de-al doilea caz, sunt generate arsuri de contact, care pot fi prevenite numai prin purtarea de echipament termoizolant și ignifug. Gravitatea arsurilor apărute în această situație este evaluată prin „diagrama celor nouă părți”, pornind de la gradul de afectare a părților componente ale corpului (figura nr. 4).

Figura nr. 4 - Diagrama celor nouă părți

Sursă: www.med-eng.com

Dacă 19% din suprafața corpului este arsă, persoana care a suferit această arsură riscă să dezvolte complicații medicale care pot duce la deces. Nivelul de gravitate crește dacă se iau în considerare și rănilor provocate de inhalarea fumului sau aerul cald care însoțește combustia materialelor incendiare.

Pentru diminuarea efectelor care se manifestă la explozia DEI este necesară utilizarea unor mijloace și proceduri care cresc nivelul de protecție a militarilor pe timpul misiunilor:

- protecția corpului la trecerea undei de șoc: dopuri sau căști de protecție a urechilor sau costum de protecție anti-explozie, în varianta etanșată;
- protecție împotriva fragmentelor: costum de protecție individual (echipat minim cu cască, ochelari și vestă anti-glonț cu placă balistică) sau detonarea DEI la distanță de militari sau de vehiculele cu care aceștia se deplasează. Acest lucru se poate realiza pe timpul deplasărilor prin utilizarea dispozitivelor electronice de creare a unui câmp magnetic fals sau de bruiere (ECM² - eficiente doar în cazul DEI cu acționare la amprenta magnetică sau a RCIED) sau în cursul acțiunilor de cercetare debarcată prin folosirea roboților telecomandați;
- protecție la impact: purtarea unui costum de protecție anti-explozie (cască este proiectată special pentru a rezista la impactul generat de proiectarea corpului la trecerea undei de șoc). De asemenea, nivelul de protecție crește dacă militarul îmbrăcat în costum se expune frontal exploziei, și nu din lateral sau din spate;
- protecție împotriva căldurii generate la explozie sau din combustia materialelor incendiare: purtarea unor echipamente realizate din materiale ignifuge și cu calități termoizolante;
- protecție pe timpul deplasării: utilizarea unor mașini de luptă sau transport care asigură o protecție ridicată la efectele exploziei. Un exemplu de îmbunătățire a nivelului de protecție la atacurile cu DEI este utilizarea succesivă a transportoarelor amfibii blindate TAB-77, a transportoarelor PIRANHA IIC, alături de vehiculele de tip HMMWV - *High Mobile Multipurpose Wheeled Vehicle* (care permit executarea misiunilor de patrulare și asigură un nivel important de protecție) și în prezent a

INFOSFERA

vehiculelor blindate rezistente la mine și protejate împotriva ambuscadelor MRAP¹⁰ (care, în acest moment, asigură cel mai înalt nivel de protecție a militarilor români);
– protecție pe timpul executării debarcate a misiunilor: aplicarea unor proceduri care permit

identificarea rapidă a zonelor de manifestare a efectelor, urmate de acțiunea din afara acestora, în principal prin utilizarea unor dispozitive de identificare sau de neutralizare a DEI (detectoare de explozivi/mine, roboți de deminare sau roboți aerieni telecomandați).

¹ Command Wire Improvised Explosive Device.

² Radio Control Improvised Explosive Device.

³ Victim Operated Improvised Explosive Device.

⁴ Pressure Plate Improvised Explosive Device.

⁵ Suicide Born Improvised Explosive Device.

⁶ Vehicle Born Improvised Explosive Device.

⁷ Home Made Explosive.

⁸ www.med-eng.com, The Effects of Blast: Injury Potential and Injury Prevention.

⁹ Electronic Countermeasures.

¹⁰ Mine Resistant Ambush Protected.

INFOSFERA

INFOSFERA - Anul IV nr. 1/2012

Tipărit la S.C. STATUR COMIMPEX S.R.L.

ISSN: 2065 - 3395